

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΠΔΣ : ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

ΟΙ ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΩΣ ΜΟΧΛΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΙΑΒΟΛΙΤΣΗ ΔΗΜΗΤΡΑ

A.M. :1214M095

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2015

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η σχέση μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης στις πέντε χώρες της αναδυόμενης Κεντρικής Ευρώπης, Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβενία και Σλοβακία, κατά την περίοδο 1990-2014. Οι χώρες αυτές, μετά την απομάκρυνσή τους από τη σοβιετική επιρροή στις αρχές της δεκαετίας του 90, προσέλκυσαν μεγάλο όγκο εισροών Α.Ξ.Ε., χάρη στα φυσικά συγκριτικά πλεονεκτήματά τους και στις πολιτικές επενδυτικών κινήτρων που υιοθέτησαν. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις θεωρείται ότι αποτελούν ένα σημαντικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης των οικονομιών υποδοχής, μέσω της συσσώρευσης παγίου και ανθρώπινου κεφαλαίου, της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης, της μεταφοράς ενός ευρέως φάσματος άυλων πόρων (τεχνολογικών, οργανωτικών και άλλων) και μέσω των θετικών επιπτώσεών τους στο ισοζύγιο πληρωμών. Ωστόσο, οι εμπειρικές έρευνες για τα αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. στις οικονομίες υπό μετάβαση, ως προς την οικονομική ανάπτυξη, έχουν αντικρουόμενα αποτελέσματα. Στην παρούσα εργασία αναλύονται οι επιδράσεις των εισερχόμενων Α.Ξ.Ε. στους βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας των εξεταζόμενων χωρών και εξάγονται συμπεράσματα για το ρόλο που διαδραμάτισαν οι Α.Ξ.Ε. στη αξιοσημείωτη ανάπτυξη των οικονομιών αυτών, με βάση τη θεωρητική και εμπειρική διεθνή βιβλιογραφία αλλά και τα διαθέσιμα οικονομικά δεδομένα.

Λέξεις κλειδιά: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, Μεταβατικές Οικονομίες, Οικονομική Ανάπτυξη, Μεταφορά Τεχνολογίας, Διάχυση Παραγωγικότητας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	9
ΜΕΡΟΣ 1^ο : Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ	11
1.1 Γενικά στοιχεία για τις Α.Ξ.Ε.	11
1.1.1. Έννοια και ορισμός των Α.Ξ.Ε και η σχέση τους με τις πολυεθνικές επιχειρήσεις.	11
1.1.2. Ιστορική αναδρομή και σύγχρονες τάσεις των Α.Ξ.Ε	14
1.1.3. Τυπολογία Α.Ξ.Ε.	16
1.1.3.1 Μορφές Α.Ξ.Ε.....	16
1.1.3.2 Μέθοδοι Α.Ξ.Ε.....	16
1.1.3.3 Τύποι Α.Ξ.Ε.....	18
1.2 Οι θεωρίες των Α.Ξ.Ε.	19
1.2.1 Το Νεοκλασικό Υπόδειγμα	19
1.2.2 Η Θεωρία του Κύκλου Ζωής (Vernon)	19
1.2.3 Η Θεωρία της Εσωτερικοποίησης ή Ενδοεπιχειρησιακής Ολοκλήρωσης Αγορών (Coase)	21
1.2.4 Η Εκλεκτική Προσέγγιση (Dunning)	22
1.3 Τα αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. για τη χώρα υποδοχής	23
1.3.1 Αποτελέσματα στις εγχώριες επενδύσεις, στο εμπορικό ισοζύγιο, στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και την απασχόληση	23
1.3.2 Αποτελέσματα στην οικονομική μεγέθυνση	25
1.3.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις	25
1.3.2.2 Αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών	28
1.3.2.3 Η περίπτωση των μεταβατικών οικονομιών	30
1.4 Κριτήρια ανάληψης και κίνητρα προσέλκυσης των Α.Ξ.Ε.	32
1.4.1 Κριτήρια ανάληψης Α.Ξ.Ε.....	32
1.4.2 Κίνητρα προσέλκυσης Α.Ξ.Ε.	33
ΜΕΡΟΣ 2^ο : ΟΙ Α.Ξ.Ε. ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΟΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ	35
2.1 Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Σλοβακία: Ιστορική αναδρομή και γενικά στοιχεία.....	35

2.2	Συγκριτικά πλεονεκτήματα των εξεταζόμενων χωρών	39
2.3	Πολιτικές προσέλκυσης των Α.Ξ.Ε	41
2.4	Οι εισροές Α.Ξ.Ε. κατά την περίοδο 1993-2014.	47
2.5	Γεωγραφική προέλευση των Α.Ξ.Ε.	51
2.6	Κλαδική κατανομή και μέθοδοι εισόδου των Α.Ξ.Ε.....	53
2.7	Οι εκροές Α.Ξ.Ε. κατά την περίοδο 1993-2014.....	59

ΜΕΡΟΣ 3^ο : ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

3.1	Η εξέλιξη του Α.Ε.Π. και του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) στις εξεταζόμενες χώρες	62
3.1.1	Η εξέλιξη του Α.Ε.Π.	62
3.1.2	Η εξέλιξη του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI)	65
3.2	Οι πηγές μεγέθυνσης του Α.Ε.Π.	66
3.3	Η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στη συσσώρευση παγίου κεφαλαίου	68
3.4	Η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στη συσσώρευση ανθρωπίνου κεφαλαίου	70
3.5	Η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στη συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (TFP)	72
3.6	Η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στην ανταγωνιστικότητα	75
3.7	Η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στο διεθνές εμπόριο	80
3.8	Κριτική που ασκείται στην επίδραση των Α.Ξ.Ε. στις εξεταζόμενες χώρες κατά την περίοδο της μετάβασης	86

Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1.1:	Εκτιμώμενο εισερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. ανά περιφέρεια και τομέα, 1990 και 2012 (εκατ.\$)	15
Πίνακας 1.2:	Κριτήρια επιλογής μεταξύ εναλλακτικών μορφών εισόδου σε ξένες αγορές σύμφωνα με το πλαίσιο OLI	23
Πίνακας 2.1:	Γενικά στοιχεία των χωρών, 2014	36

Πίνακας 2.2:	Βασικά οικονομικά στοιχεία των χωρών , 2014	37
Πίνακας 2.3:	Εισροές Α.Ξ.Ε. για επιλεγμένα έτη της περιόδου 1993-2014 (εκατ. \$)	47
Πίνακας 2.4:	Αξία Greenfield επενδύσεων, ανά χώρα, 2004-2014	58
Πίνακας 3.1 :	Μεγέθυνση του Α.Ε.Π. στις εξεταζόμενες χώρες και σε επιλεγμένες περιφέρειες/ομάδες χωρών, 1995-2014 (%)	65
Πίνακας 3.2:	Κατάταξη και τάσεις του Δείκτη HDI, 1980-2014	66
Πίνακας 3.3:	Πηγές οικονομικής μεγέθυνσης στις χώρες Visegrad (%)	67
Πίνακας 3.4:	Πηγές οικονομικής μεγέθυνσης στη Σλοβενία (%)	68
Πίνακας 3.5:	Εισροές Α.Ξ.Ε. ως % των Ακαθάριστων Επενδύσεων Παγίου Κεφαλαίου	69
Πίνακας 3.6:	Η απασχόληση σε επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας ως % της συνολικής εγχώριας απασχόλησης, 2011	70
Πίνακας 3.7:	Παραγωγικότητα εργασίας ανά ώρα εργασίας, 1995-2013	72
Πίνακας 3.8:	Σύγκριση ακαθάριστης εγχώριας δαπάνη σε R&D ως % του Α.Ε.Π. και ενδοεπιχειρησιακών (intramural) εξόδων των εταιρειών ξένης ιδιοκτησίας για R&D ως % των ενδοεπιχειρησιακών εξόδων του συνόλου των εταιρειών της χώρας σε R&D, 2011	74
Πίνακας 3.9 :	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του Α.Ε.Π., 1995-2014	82
Πίνακας 3.10:	Κύριοι εμπορικοί εταίροι των χωρών (%), 2013	82
Πίνακας 3.11:	Δείκτες εξειδίκευσης εμπορίου στο συνολικό εμπόριο των χωρών το 2000 και το 2007 (%)	84
Πίνακας 3.12:	Προστιθέμενη αξία των επιχειρήσεων ξένης ιδιοκτησίας, ως ποσοστό της προστιθέμενης αξίας του συνόλου των επιχειρήσεων, 2009-2011	86

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 2. 1:	Αξιολόγηση κινήτρων και προώθησης επενδύσεων (2005)	43
Γράφημα 2. 2:	Χάρτης περιφερειακής ενίσχυσης για την περίοδο 1/7/14-31/12/2017	46
Γράφημα 2. 3:	Εισροές Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π., 1993-2014.....	49

Γράφημα 2. 4:	Απόθεμα Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π. και Επενδυτική θέση Α.Ξ.Ε., 2014	50
Γράφημα 2. 5:	Εισερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. ανά χώρα προέλευσης (%), 2012	52
Γράφημα 2. 6:	Κλαδική κατανομή εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. στην Πολωνία, 2013	54
Γράφημα 2. 7:	Κλαδική κατανομή εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. στη Σλοβενία, 2013	56
Γράφημα 2. 8:	Κλαδική κατανομή εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. στην Τσεχία, 2013 ...	57
Γράφημα 2. 9:	Αξία M&A, ανά χώρα, 1993-2014 (εκατ. \$)	58
Γράφημα 2. 10:	Σύγκριση αξίας M&A και Greenfield επενδύσεων στο σύνολο των χωρών κατά την περίοδο 2003-2014 (εκατ. \$)	59
Γράφημα 2.11:	Εκροές Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π., 1993-2014	60
Γράφημα 2.12:	Εξερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π., 1993-2014	60
Γράφημα 3. 1:	ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές, 1995-2014 (εκατ. \$)	62
Γράφημα 3. 2:	Α.Ε.Π. κατά κεφαλή σε τρέχουσες τιμές, 1995-2014 (\$)	63
Γράφημα 3. 3:	Παραγωγικότητα εργασίας ανά εργαζόμενο, 1995-2013 (Ε.Ε. των 27=100)	72
Γράφημα 3.4:	Σύγκριση των επιδόσεων των χωρών στους 12 βασικούς Πυλώνες της Έκθεσης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας 2015-2016.....	77
Γράφημα 3.5:	Συνολικό εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών ως % του Α.Ε.Π., 1995-2014	81
Γράφημα 3. 6:	Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας, 1998-2014	87
Γράφημα 3. 7:	Δείκτης Gini, 1996-2012	89

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η σχέση μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης στις πέντε χώρες της αναδυόμενης Κεντρικής Ευρώπης, Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβενία και Σλοβακία. Οι χώρες αυτές, μετά τη απομάκρυνσή τους από τη σοβιετική επιρροή στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ξεκίνησαν μια μακρόχρονη και απαιτητική διαδικασία μετάβασης, από κεντρικά σχεδιασμένες οικονομίες, σε οικονομίες προσανατολισμένες στην αγορά. Εικοσιπέντε χρόνια αργότερα, οι πέντε χώρες έχουν ήδη κλείσει μια δεκαετία ως μέλη της Ε.Ε., ενώ η Σλοβενία με τη Σλοβακία αποτελούν και μέλη της ζώνης του Ευρώ. Όλες ταξινομούνται από τον Ο.Ο.Σ.Α. στις χώρες υψηλού εισοδήματος και η πλειοψηφία τους κατατάσσεται, ως προς το στάδιο ανάπτυξης, στις οικονομίες που στηρίζονται στην καινοτομία (*innovation driven economies*). Μεγάλο μέρος της αδιαμφισβήτητης ανάπτυξής τους, θεωρείται ότι οφείλεται στη συμβολή των άμεσων ξένων επενδύσεων, οι οποίες, λόγω των σημαντικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων που συγκέντρωνε η περιφέρεια, συνέρευσαν στα εδάφη τους από τα πρώτα χρόνια έναρξης της μετάβασης.

Η διερεύνηση των μηχανισμών και της έντασης με την οποία οι Α.Ξ.Ε. επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών υποδοχής, είναι ένα θέμα που συγκεντρώνει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των ερευνητών τα τελευταία χρόνια, λόγω των επιπτώσεων του στις κυβερνητικές πολιτικές. Γενικά, οι άμεσες ξένες επενδύσεις θεωρείται ότι αποτελούν ένα σημαντικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης των οικονομιών υποδοχής, μέσω της συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου, της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης, της μεταφοράς ενός ευρέως φάσματος άυλων πόρων (τεχνολογικών, διοικητικών και άλλων) και μέσω των θετικών επιπτώσεών τους στο ισοζύγιο πληρωμών. Ιδιαίτερα για τις αναπτυσσόμενες χώρες, η μεταφορά και η διάχυση τεχνολογίας στην οικονομία τους από τις πιο προηγμένες, πολυεθνικές επιχειρήσεις οδηγεί σε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της εξαγωγικής τους επίδοσης, με αποτέλεσμα την αποτελεσματική τους ενσωμάτωση στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και την βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου.

Ωστόσο, οι υπάρχουσες, στη διεθνή βιβλιογραφία, εμπειρικές έρευνες των επιδράσεων των Α.Ξ.Ε. στις οικονομίες υπό μετάβαση, έχουν αντικρουόμενα αποτελέσματα. Αρκετές επιβεβαιώνουν την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ των

άμεσων ξένων επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ άλλες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι αυτή η σχέση δεν είναι στατιστικά σημαντική. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση και ανάλυση της επίδρασης των Α.Ξ.Ε. σε όλους τους βασικούς τομείς που σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη των εξεταζόμενων οικονομιών, (δηλαδή στη συσσώρευση φυσικού και ανθρωπίνου κεφαλαίου, στην συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής, στην ανταγωνιστικότητα και στις εξαγωγές τους), κατά την περίοδο 1993-2014, στα πλαίσια των θεωρητικών προσεγγίσεων και των εμπειρικών ερευνών της διεθνούς βιβλιογραφίας αλλά και στη βάση των διαθέσιμων οικονομικών στοιχείων για τις χώρες αυτές.

Ειδικότερα, στο πρώτο μέρος της εργασίας, αναλύεται το θεωρητικό υπόβαθρο των Α.Ξ.Ε. και της σχέσης τους με την οικονομική ανάπτυξη των χωρών υποδοχής: αρχικά αναλύονται ορισμένα βασικά στοιχεία για τις άμεσες ξένες επενδύσεις (Τμήμα 1.1), όπως η έννοια και η σχέση τους με τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι σύγχρονες τάσεις τους και η τυπολογία τους και στη συνέχεια παραθέτονται οι πιο σημαντικές θεωρίες για τις Α.Ξ.Ε. (Τμήμα 1.2). Στο Τμήμα 1.3 εξετάζονται τα αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. για τις χώρες υποδοχής, με ιδιαίτερη έμφαση στον αντίκτυπό τους στην οικονομική μεγέθυνση, με βάση τόσο θεωρητικές προσεγγίσεις όσο και εμπειρικές έρευνες. Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με μια περιγραφή των κριτηρίων ανάληψης και των πολιτικών προσέλκυσης των άμεσων ξένων επενδύσεων (Τμήμα 1.4).

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά των εξεταζόμενων οικονομιών και των άμεσων ξένων επενδύσεων που εισέρευσαν σ' αυτές κατά την περίοδο 1993-2014: αρχικά παρουσιάζονται γενικές πληροφορίες για τις εξεταζόμενες χώρες, κυρίως σε σχέση με τα βασικά οικονομικά τους μεγέθη (Τμήμα 2.1) ενώ στη συνέχεια αναλύονται τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα (Τμήμα 2.2) και οι πολιτικές που εφάρμοσαν για την προσέλκυση των άμεσων ξένων επενδύσεων (Τμήμα 2.3). Στη συνέχεια περιγράφεται η εξέλιξη των εισροών Α.Ξ.Ε. σ' αυτές (Τμήμα 2.4), η γεωγραφική τους προέλευση (Τμήμα 2.5) και η κλαδική τους κατανομή (Τμήμα 2.6). Το δεύτερο μέρος ολοκληρώνεται με την ανάλυση των εκροών Α.Ξ.Ε. από τις πέντε χώρες κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου (Τμήμα 2.7)

Στο τρίτο μέρος αναλύεται η σχέση μεταξύ των εισροών Α.Ξ.Ε. και της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών υποδοχής κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Αφού αναλυθεί η εξέλιξη του Α.Ε.Π. (Τμήμα 3.1) και οι βασικές πηγές μεγέθυνσης του (Τμήμα 3.2), εξετάζεται η επίδραση των άμεσων ξένων επενδύσεων στη συσσώρευση φυσικού (Τμήμα 3.3) και ανθρωπίνου κεφαλαίου (Τμήμα 3.4), στην

συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (Τμήμα 3.5), στην ανταγωνιστικότητα (Τμήμα 3.6) και στις εξαγωγές (Τμήμα 3.7) των εξεταζόμενων χώρων. Τέλος αναλύονται ορισμένες αρνητικές πτυχές της εισροής Α.Ξ.Ε. στις χώρες αυτές (Τμήμα 3.8).

Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα που εξάχθηκαν από την ανάλυση, σχετικά με την ένταση και τους μηχανισμούς της επίδρασης των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική ανάπτυξη των εξεταζόμενων χωρών καθώς και ορισμένες προτάσεις για τη διασφάλιση θετικής σχέσης μεταξύ τους στο μέλλον.

ΜΕΡΟΣ 1^ο

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

1.5 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ Α.Ξ.Ε.

1.1.1 Έννοια και ορισμός των Α.Ξ.Ε. και η σχέση τους με τις πολυεθνικές επιχειρήσεις

Σύμφωνα με το Ισοζύγιο Πληρωμών του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, ως Α.Ξ.Ε. ορίζεται «η επένδυση που περιλαμβάνει μια μακροπρόθεσμη σχέση, η οποία αντανakλά ένα διαρκές ενδιαφέρον μιας επιχειρησιακής οντότητας (μητρικής εταιρείας), εδρεύουσας σε μια οικονομία, για μια επιχειρησιακή οντότητα (θυγατρική εταιρεία), εδρεύουσα σε μια άλλη οικονομία, διαφορετική από αυτήν του επενδυτή»¹. Το διαρκές ενδιαφέρον υπονοεί την ύπαρξη μιας μακροπρόθεσμης σχέσης μεταξύ του επενδυτή και της επιχειρησιακής οντότητας στην οποία επενδύει, καθώς και ένα σημαντικό βαθμό επιρροής στη διαχείριση της επιχείρησης αυτής. Η άμεση επένδυση δεν αποτελείται μόνο από την αρχική επενδυτική συναλλαγή μεταξύ τους αλλά και από όλες τις συναλλαγές που ακολουθούν, μεταξύ αυτών και των, συνδεδεμένων με αυτές, εταιρειών. Στις περισσότερες χώρες ο χαρακτηρισμός μια επένδυσης ως άμεσης, προϋποθέτει ότι ο επενδυτής, κάτοικος μιας χώρας, αποκτά 10% ή μεγαλύτερο ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου μιας επιχείρησης σε άλλη χώρα. Αντίθετα, η απόκτηση από έναν επενδυτή, κάτοικο μιας χώρας, ποσοστού μικρότερου του 10% του μετοχικού κεφαλαίου επιχείρησης σε άλλη χώρα χαρακτηρίζεται ως επένδυση χαρτοφυλακίου και δεν αποτελεί Α.Ξ.Ε. (OECD, 1996)

Οι Α.Ξ.Ε. στο ισοζύγιο πληρωμών αποτελούνται από τρεις συνιστώσες (UNECE, 2001, σελ 195):

- Μετοχικό κεφάλαιο (Equity Capital): περιλαμβάνει το κεφάλαιο των υποκαταστημάτων, τις μετοχές σε θυγατρικές και συνδεδεμένες επιχειρήσεις, καθώς και άλλες συνεισφορές κεφαλαίου

¹ IMF “Balance of Payments Manual 5th edition”, σελ. 86

- Επανεπενδεδυμένα κέρδη (Reinvested earnings): αποτελούνται από το μερίδιο του άμεσου επενδυτή (σε αναλογία με την άμεση συμμετοχή του στο μετοχικό κεφάλαιο), στα κέρδη που δεν διανεμήθηκαν ως μερίσματα
- Λοιπά κεφάλαια άμεσων επενδύσεων (Other direct investment capital): καλύπτουν τα δανειοληπτικά και δανειοδοτικά κεφάλαια μεταξύ των άμεσων επενδυτών και των θυγατρικών και των συνδεδεμένων επιχειρήσεων

Οι Α.Ξ.Ε. αποτελούν μία μορφή στρατηγικής επέκτασης και διείσδυσης μιας επιχείρησης σε αγορές του εξωτερικού, αλλά όχι τη μοναδική. Εναλλακτικές μορφές είναι κυρίως οι εξαγωγές, τα συμβόλαια παραγωγής (contract manufacturing), οι συμφωνίες παραχώρησης δικαιωμάτων εκμετάλλευσης (licensing), οι συμφωνίες δικαιόχρησης (franchising) και τα συμβόλαια διοίκησης (management contracts) (Σαλαβόπουλος, 2006). Αν και όλες οι παραπάνω μορφές διεθνοποίησης έχουν τα πλεονεκτήματά τους, ο πλήρης διαχειριστικός έλεγχος επί της παραγωγικής διαδικασίας, της τεχνολογίας που εμπλέκεται και των τελικών προϊόντων ή υπηρεσιών, που εξασφαλίζει στην επιχείρηση η πραγματοποίηση Α.Ξ.Ε., αποτελεί πολύ σημαντικό λόγο για τον οποίο προτιμάται έναντι των υπολοίπων μορφών, παρά το γεγονός ότι ενέχει μεγαλύτερο κίνδυνο και κόστος (επένδυσης) από τις περισσότερες εναλλακτικές. Η παράκαμψη των δασμολογικών εμποδίων και η μεγαλύτερη προσαρμογή στις ιδιαιτερότητες των αγορών του εξωτερικού αποτελούν πρόσθετα πλεονεκτήματα των Α.Ξ.Ε., ως στρατηγικής διεθνοποίησης των επιχειρήσεων.

Βασικό όχημα των Α.Ξ.Ε. αποτελούν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις. Ως πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι Dunning and Lundan (2008) ορίζουν τις επιχειρήσεις που πραγματοποιούν άμεσες ξένες επενδύσεις σε άλλα κράτη και έχουν στην ιδιοκτησία τους ή ελέγχουν με οποιονδήποτε τρόπο, δραστηριότητες προστιθέμενης αξίας σε περισσότερες από μια χώρες. Σύμφωνα με τους Buckley και Casson (1985), η Πολυεθνική Επιχείρηση και η Άμεση Ξένη Επένδυση μπορούν να νοηθούν ως οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.

1.1.2 Ιστορική αναδρομή και σύγχρονες τάσεις των Α.Ξ.Ε

Η διεθνής επιχειρηματική δραστηριότητα δεν αποτελεί σύγχρονο μόνο φαινόμενο. Εντοπίζεται ήδη στις οικονομικές δραστηριότητες των Φοινίκων, οι οποίες περιλάμβαναν άμεσες ξένες επενδύσεις, κοινοπραξίες και στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ άλλων μορφών επιχειρηματικών στρατηγικών διεθνοποίησης (Moore and Lewis, 1999). Η ύπαρξη πολυεθνικών εταιρειών στην Ευρώπη έχει επίσης αναγνωριστεί από την εποχή του Μεσαίωνα. Η εμφάνιση των σύγχρονων μορφών επιχειρηματικής δραστηριότητας και πολυεθνικών ωστόσο, συνδέεται με τη Βιομηχανική Επανάσταση και την τεράστια μεταφορά παραγωγικών συντελεστών που έλαβε χώρα τον 19ο αιώνα (Dunning, 1993). Παρά την παρουσία των Α.Ξ.Ε. σ' αυτή τη δραστηριότητα, μέχρι το 1940, η κύρια μορφή ξένων επενδύσεων ήταν οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Η μεγάλη ανάπτυξη τόσο των πολυεθνικών όσο και των Α.Ξ.Ε. συνέβη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν «οι άμεσες ξένες επενδύσεις υποσκέλισαν το διεθνές εμπόριο σε δυναμισμό και η αξία των παγκόσμιων πωλήσεων των θυγατρικών εταιρειών των πολυεθνικών επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες έξω από τη χώρα προέλευσής τους, ξεπέρασε την αξία του παγκόσμιου εμπορίου» (Κυρκιλής, 2010, σελ 13).

Ειδικά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, οι Α.Ξ.Ε. εμφανίζουν ραγδαία ανάπτυξη, καθώς οι χρηματοπιστωτικές αγορές γίνονται όλο και πιο ολοκληρωμένες και τα εμπόδια στο εμπόριο και τις επενδύσεις εκ μέρους των χωρών σταδιακά καταργούνται. Οι θετικές συνέπειες των Α.Ξ.Ε. για τις χώρες υποδοχής, όπως η αύξηση της παραγωγικότητας, η προώθηση του εμπορίου, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, η μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, και τελικά η προώθηση της οικονομικής τους ανάπτυξης, τις έχουν οδηγήσει σε ανταγωνισμό μεταξύ τους για να τις προσελκύσουν. Η οικονομική φιλελευθεροποίηση των χωρών υποδοχής σε συνδυασμό με τα επενδυτικά κίνητρα που προσφέρουν στους ξένους επενδυτές έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη των διασυνοριακών συγχωνεύσεων και εξαγορών και την επέκταση των επενδυτικών ευκαιριών σε πιο ολοκληρωμένες περιφερειακές αγορές και σε πρόσφατα ιδιωτικοποιημένους οικονομικούς τομείς, τόσο στις προηγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Οι παγκόσμιες εισροές Α.Ξ.Ε. το 1990 ήταν μόνο 207 δισεκατομμύρια δολάρια, αλλά το 2013 έφθασαν τα 1,45 τρισεκατομμύρια. Στην αρχή της εξεταζόμενης

περιόδου η συντριπτική πλειονότητα των εισροών κατευθυνόταν προς τις ανεπτυγμένες χώρες (83,09%). Σήμερα ωστόσο, οι αναπτυσσόμενες χώρες διεκδικούν πάνω από τις μισές παγκόσμιες εισροές, με το μεγαλύτερο μέρος τους να κατευθύνεται στις χώρες της Ανατολικής Ασίας, στη Λατινική Αμερική και στα νησιά της Καραϊβικής. Η αλλαγή αυτή αποτυπώνεται σ' ένα βαθμό και στα αποθέματα των Α.Ξ.Ε. (Πίνακας 1.1).

Η Ε.Ε. ήταν ο μεγαλύτερος αποδέκτης των εισροών Α.Ξ.Ε. ως περιφέρεια, κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, με το σχετικό μερίδιο των εισροών της να έχει ωστόσο μειωθεί πολύ τα τελευταία χρόνια, ενώ οι Η.Π.Α. και πιο πρόσφατα η Κίνα είναι οι μεγαλύτεροι αποδέκτες Α.Ξ.Ε. ως χώρες. Με τη διεύρυνση της Ε.Ε. σε 25 χώρες το 2004 και τις ευνοϊκές περιφερειακές και παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν, οι εισροές Α.Ξ.Ε. έφθασαν τα 864 δισεκατομμύρια δολάρια το 2007. Ωστόσο, η παγκόσμια οικονομική κρίση και η αυξανόμενη οικονομική επιβράδυνση στην Ε.Ε., ιδιαίτερα στην Ευρωζώνη, οδήγησαν σε μειωμένες εισροές, ύψους 246 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2012 (περίπου το 17,27% των παγκόσμιων εισροών). Στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η κατανομή των άμεσων ξένων επενδύσεων ευνοούσε έντονα τα μεγαλύτερα κράτη μέλη της και κυρίως το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Ωστόσο, δεδομένης της διεύρυνσης της Ε.Ε. το 2004 και το 2007 με 12 νέα κράτη μέλη, το σχετικό μερίδιο των εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων σε αυτές τις τρεις χώρες έχει μειωθεί.

Πίνακας 1.1 Εκτιμώμενο εισερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. ανά περιφέρεια και τομέα, 1990 και 2012 (σε εκατ. δολάρια)

Τομέας	1990			2012			
	Ανεπτυγμένες Χώρες	Αναπτυσσόμενες Χώρες	Κόσμος	Ανεπτυγμένες Χώρες	Αναπτυσσόμενες Χώρες	Χώρες σε μετάβαση	Κόσμος
Σύνολο	1.633.004	445.263	2.078.267	15.905.431	7.030.622	368.376	23.304.429
Πρωτογενής	156.750	24.099	180.849	1.082.493	593.272	63.251	1.739.016
Μεταποίηση	659.895	153.422	813.317	3.831.896	1.997.986	84.747	5.914.629
Υπηρεσίες	807.117	166.973	974.090	10.379.165	4.358.311	216.624	14.954.101

Πηγή: UNCTAD-World Investment Report (2014)

Σημαντική επίσης είναι και η μεταβολή της κλαδικής κατανομής των Α.Ξ.Ε. κατά τη διάρκεια των τελευταίων 2 δεκαετιών με κύριο χαρακτηριστικό της, τη σχετική μείωση των Α.Ξ.Ε. στον τομέα της μεταποίησης και η σχετική αύξησή τους στον τομέα των υπηρεσιών. Το 2012, το μερίδιο του αποθέματος των άμεσων ξένων

επενδύσεων στο μεταποιητικό τομέα των ανεπτυγμένων χωρών επί του συνόλου μειώθηκε στο 24% από 41% το 1990, ενώ στον τομέα των υπηρεσιών ανήλθε στο 65% από 49%. Παρόμοια ήταν και η τάση που παρατηρήθηκε στις αναπτυσσόμενες οικονομίες.

1.1.3 Η τυπολογία των Α.Ξ.Ε.

1.1.3.1 *Μορφές Α.Ξ.Ε.*

Βασική είναι η διάκριση μεταξύ άμεσων ξένων επενδύσεων οριζόντιας και κάθετης ολοκλήρωσης. Στην πρώτη περίπτωση, η Α.Ξ.Ε. παίρνει τη μορφή μιας παραγωγικής μονάδας (θυγατρικής) στην οικονομία υποδοχής, που αποτελεί το αντίγραφο (duplicate) της μητρικής εταιρείας και η οποία «στοχεύει στην παραγωγή και πώληση του ίδιου ή διαφοροποιημένου προϊόντος στη χώρα υποδοχής» (Παπάζογλου, 2010, σελ 135). Η οριζόντια ολοκλήρωση έχει ως βασικό κίνητρο την πρόσβαση σε μια ξένη αγορά, αποφεύγοντας τα εμπόδια στο εμπόριο (δασμούς, ποσοστώσεις) που καθιστούν πολύ δαπανηρές τις εξαγωγές. Επομένως, κεντρικής σημασίας σ' αυτή την περίπτωση, είναι το κριτήριο του μεγέθους της χώρας υποδοχής.

Στη δεύτερη περίπτωση, η μητρική εταιρεία εγκαθιστά στις οικονομίες υποδοχής παραγωγικές μονάδες, οι οποίες εξειδικεύονται σε συγκεκριμένα στάδια παραγωγής του προϊόντος και στη συνέχεια το επανεξάγουν. Σε αυτή τη μορφή εταιρικής ολοκλήρωσης κυριαρχεί η ανάγκη διασφάλισης της ροής πρώτων υλών και ενδιάμεσων αγαθών στο χαμηλότερο δυνατό κόστος (Παπάζογλου, 2010, σελ 136). Το χαμηλό εργατικό κόστος των αναπτυσσόμενων χωρών εξηγεί τη συχνότητα των επενδύσεων κάθετης ολοκλήρωσης σ' αυτές, εκ μέρους των αναπτυγμένων χωρών.

1.1.3.2 *Μέθοδοι Α.Ξ.Ε.*

Οι βασικές μέθοδοι με τις οποίες οι άμεσοι ξένοι επενδυτές αποκτούν τον απαιτούμενο έλεγχο σε επιχειρήσεις των οικονομιών υποδοχής είναι οι ακόλουθες (Χατζηδημητρίου, 1997):

- i. **Θυγατρική αποκλειστικής ιδιοκτησίας (wholly-owned subsidiary):** όταν η μητρική επιχείρηση προχωρά στην ίδρυση μιας νέας επιχείρησης στην αλλοδαπή χώρα, της οποίας κατέχει το 100% των μετοχών, είτε δημιουργώντας την (greenfield strategy) είτε εξαγοράζοντας μια ήδη υπάρχουσα (acquisition strategy). Τα πλεονεκτήματα αυτής της μορφής σχετίζονται με τη διατήρηση του πλήρους διοικητικού ελέγχου της θυγατρικής από τη μητρική εταιρεία (Hill and Jones, 2007, σελ. 270), η οποία καρπώνεται το σύνολο των κερδών και επιτυγχάνει αυξημένες οικονομίες κλίμακας. Είναι επίσης σε θέση να διατηρήσει την ιδιοκτησία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της όπως η τεχνολογία και η τεχνογνωσία. Από την άλλη πλευρά, η μητρική εταιρεία επιβαρύνεται με το σύνολο του κόστους και του κινδύνου που συνεπάγεται το εγχείρημα, τα οποία είναι υψηλά σε σχέση με άλλες μεθόδους άμεσης ξένης επένδυσης
- ii. **Κοινοπραξία (joint venture):** όταν η δημιουργία ή η εξαγορά μιας επιχείρησης γίνεται από δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις, της ίδιας ή διαφορετικής εθνικότητας, οι οποίες συνεργάζονται και συνεισφέρουν τους παραγωγικούς συντελεστές στους οποίους υπερτερούν, όπως κεφάλαια, εργατικό δυναμικό, τεχνολογία και τεχνογνωσία (Παπαδάκης, 2007, σελ 397). Η κοινοπραξία έχει το πλεονέκτημα του επιμερισμού του κόστους και του κινδύνου της επένδυσης αλλά και της δημιουργίας οικονομιών κλίμακας και πεδίου για τους εταίρους. Επιπλέον η συμμετοχή ενός εγχώριου εταίρου (που συνήθως είναι καταξιωμένος και διαθέτει φήμη στην εγχώρια αγορά) εξασφαλίζει γνώση της τοπικής αγοράς και διασύνδεση με φορείς, προμηθευτές και καταναλωτές. Ωστόσο συχνά προκύπτουν προβλήματα λόγω της ασύμμετρης συμμετοχής στα κεφάλαια και στα κέρδη της επένδυσης και των διαφορετικών στρατηγικών στόχων των εταίρων, που μπορεί να οδηγήσουν μέχρι και στη λύση της κοινοπραξίας.
- iii. **Μερική εξαγορά (partial acquisition):** όταν η επιχείρηση αποκτά λιγότερο από το 100% (αλλά τουλάχιστον το 10%) της ξένης επιχείρησης και συνεπώς και του ελέγχου της. Στην περίπτωση της μερικής εξαγοράς, οι επιχειρήσεις συνδυάζουν τα πλεονεκτήματα της ιδιοκτησίας μίας επιχείρησης με τα τοπικά πλεονεκτήματα του ξένου κράτους. Η μέθοδος αυτή συνδυάζει σημαντικά πλεονεκτήματα και γι' αυτό το λόγο είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη.

1.1.3.3 Τύποι Α.Ξ.Ε.

Βασική στη διεθνή βιβλιογραφία είναι και η ταξινόμηση των Α.Ξ.Ε. με βάση το κίνητρο για την ανάληψή τους, κατά τον Dunning (1993). Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, διακρίνονται 4 τύποι Α.Ξ.Ε.:

- **Άμεσες ξένες επενδύσεις με στόχο την αναζήτηση πλουτοπαραγωγικών πόρων (resource seeking FDI):** Κύριος στόχος αυτού του τύπου Α.Ξ.Ε. είναι η ανεύρεση νέων πλουτοπαραγωγικών πόρων με χαμηλότερες τιμές και κόστος από ότι στην χώρα προέλευσής τους (φυσικούς πόρους αλλά και φτηνό εργατικό δυναμικό). Αυτού του τύπου οι Α.Ξ.Ε. συνδέονται αποκλειστικά με τη χώρα υποδοχής, ενώ απαιτούν υψηλές επενδύσεις σε υποδομή.
- **Άμεσες ξένες επενδύσεις προς αναζήτηση νέων αγορών (market seeking FDI):** Ο στόχος αυτών των Α.Ξ.Ε. είναι η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών για την αγορά της χώρας υποδοχής όπως και άλλων ξένων αγορών. Βασικό κίνητρο σ' αυτή την περίπτωση είναι το μέγεθος της αγοράς της χώρας υποδοχής και των γειτονικών αγορών.
- **Άμεσες ξένες επενδύσεις προς αναζήτηση αποτελεσματικότητας / αποδοτικότητας (efficiency seeking FDI):** Στόχος αυτής της μορφής των επενδύσεων είναι να δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας μέσω της δραστηριοποίησης σε μία ξένη χώρα, να διαφοροποιηθεί ο επιχειρηματικός κίνδυνος και να γίνει εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων μίας ξένης οικονομίας και αγοράς, προκειμένου να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων. Καθοριστική, συνεπώς, σημασία διαδραματίζει η ύπαρξη κατάλληλων υποδομών όπως τεχνολογία, επικοινωνίες και συγκοινωνίες ανεξάρτητα από το μέγεθος της αγοράς.
- **Άμεσες ξένες επενδύσεις προς αναζήτηση στρατηγικών πόρων ή ικανοτήτων (strategic asset seeking FDI):** Σε αυτόν τον τύπο Α.Ξ.Ε., ο στόχος είναι η απόκτηση και εκμετάλλευση μιας νέας τεχνολογικής βάσης και μέσω αυτής η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε διεθνή κλίμακα. Τέτοιες Α.Ξ.Ε. παρατηρούνται κυρίως σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας.

1.6 ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε.

1.2.1 Το παραδοσιακό νεοκλασικό θεωρητικό πλαίσιο

Σύμφωνα με το παραδοσιακό νεοκλασικό υπόδειγμα, οι ανεπτυγμένες χώρες, λόγω της υψηλότερης συσσώρευσης κεφαλαίου σε σχέση με τις αναπτυσσόμενες και της λειτουργίας του νόμου των φθινουσών αποδόσεων, προσφέρουν χαμηλότερες αποδόσεις κεφαλαίου από τις αναπτυσσόμενες χώρες. Για το λόγο αυτό τα κεφάλαια αναζητούν επενδυτικές ευκαιρίες στις αναπτυσσόμενες χώρες και η ροή αυτή συνεχίζεται μέχρι να εξισωθούν οι αποδόσεις του κεφαλαίου.

Αν και αυτό το θεωρητικό πλαίσιο μπορούσε να προσφέρει μια εξήγηση στις ροές κεφαλαίων που παρατηρούνταν πριν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η συντριπτική τους πλειοψηφία κατευθυνόταν προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, «...ωστόσο παραμένει εξαιρετικά ανεπαρκές ώστε να ερμηνεύσει τη σύγχρονη πραγματικότητα, όπου η διεθνής παραγωγή οργανώνεται κυρίως μεταξύ των βιομηχανικών χωρών και οι ανταλλαγές Α.Ξ.Ε. πραγματοποιούνται εντός του ίδιου παραγωγικού κλάδου...» (Κυρκιλής, 2010, σελ118). Αυτό συμβαίνει γιατί στο νεοκλασικό θεωρητικό πλαίσιο υπάρχουν κάποιες υποθέσεις, όπως αυτή του τέλει ανταγωνισμού, που δεν ισχύουν στις σύγχρονες ατελείς αγορές.

1.2.2 Η Θεωρία του κύκλου ζωής προϊόντος (Vernon)

Η θεωρία του κύκλου ζωής προϊόντος αναπτύχθηκε από τον Vernon (1966). Ο Vernon ανέλυσε τις αμερικανικές εταιρείες, την ανάπτυξή τους και τις διαδικασίες μέσω των οποίων εξελίχθηκαν σε πολυεθνικές, σε μια εποχή που αυτές κυριαρχούσαν στην παγκόσμια αγορά. Σύμφωνα με τη θεωρία του, ο κύκλος ζωής ενός προϊόντος διαιρείται σε 5 φάσεις.

Η πρώτη φάση συμπίπτει με μια καινοτομία που επιτρέπει την παραγωγή και διανομή του προϊόντος στην αγορά. Σε αυτό το στάδιο η τιμή του προϊόντος είναι υψηλή, η ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή είναι μικρή και ο ένας ή οι πολύ λίγοι παραγωγοί/προμηθευτές που διαθέτουν την τεχνογνωσία έχουν τη

δυνατότητα συγκέντρωσης μονοπωλιακών κερδών. Στη δεύτερη φάση της ζωής του προϊόντος, τη φάση της επέκτασης, οι πωλήσεις του προϊόντος αρχίζουν να αναπτύσσονται και καθώς το προϊόν αρχίζει να γίνεται γνωστό, τόσο στην εγχώρια όσο και στη διεθνή αγορά, υπάρχει η δυνατότητα εξαγωγών. Ταυτόχρονα, η τεχνολογία παραγωγής του αρχίζει να τυποποιείται. Το γεγονός αυτό, από τη μια μειώνει την ανάγκη απασχόλησης εξειδικευμένου προσωπικού, από την άλλη όμως, επιτρέπει την είσοδο στην αγορά, ανταγωνιστικών επιχειρήσεων. Οι οικονομίες κλίμακας λόγω αυξημένων πωλήσεων και παραγωγής μειώνουν το ανά μονάδα κόστος παραγωγής. Στην επόμενη φάση, εκείνη της ωρίμανσης, οι πωλήσεις σταθεροποιούνται καθώς η αγορά λόγω του ανταγωνισμού αρχίζει να εμφανίζει κορεσμό. Οι τιμές, που επηρεάζονται πλέον από τον ανταγωνισμό και όχι από το τεχνολογικό πλεονέκτημα, αρχίζουν να μειώνονται. Καθώς τα κέρδη των παραγωγών συρρικνώνονται μπορεί να αρχίσουν να επιχειρούνται κάποιες επενδυτικές προσπάθειες στο εξωτερικό, λόγω χαμηλότερου κόστους παραγωγικών συντελεστών κλπ. Ακολουθεί η φάση της συστολής, όπου οι πωλήσεις του προϊόντος μειώνονται. Τα ολιγοπωλιακά πλεονεκτήματα έχουν εξαφανιστεί λόγω της πλήρους τυποποίησης του προϊόντος και της τεχνολογίας του. Οι επιχειρήσεις οδηγούνται είτε σε διαφοροποίηση του προϊόντος, είτε σε αύξηση της διαφήμισης είτε στην αναζήτηση τόπου εγκατάστασης με χαμηλό κόστος εργασίας αλλά και δυναμική ζήτηση για το προϊόν. Σε αυτή τη φάση, οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες μπορούν να αποτελέσουν τον ιδανικό τόπο Α.Ξ.Ε.. Στην τελική φάση της συστολής, η παραγωγή του προϊόντος εγκαταλείπεται από τη χώρα που δε διαθέτει πλέον το τεχνολογικό πλεονέκτημα. Στην ουσία πλέον ο κύκλος ζωής του προϊόντος καθίσταται διεθνής και παρατείνεται μέσω της πολυεθνικοποίησης των επιχειρήσεων (Ρουμελιώτης, 2009, σελ.178).

Η θεωρία αυτή αποτέλεσε μια σημαντική συνεισφορά στην ανάλυση της εξέλιξης του διεθνούς εμπορίου και των άμεσων ξένων επενδύσεων. Ανέδειξε τη σημασία και το ρόλο της καινοτομίας ως ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, «υπογράμμισε το γεγονός ότι η διαμόρφωση του συγκριτικού πλεονεκτήματος είναι μια δυναμική διαδικασία» (Παπάζογλου, 2010 σελ 68) και προσέγγισε το ρόλο των Α.Ξ.Ε. ως εναλλακτικής στρατηγικής των επιχειρήσεων. Επιπλέον εξήγησε τη μεταφορά της παραγωγής των προϊόντων από τις ανεπτυγμένες χώρες (που έχουν το προβάδισμα στην φάση της καινοτομίας) στις αναπτυσσόμενες (που διαθέτουν το συγκριτικό πλεονέκτημα του φτηνού εργατικού δυναμικού). Ωστόσο σήμερα, με την άνοδο της παγκοσμιοποίησης, την απελευθέρωση του εμπορίου, την ανάπτυξη των καναλιών

επικοινωνίας και μεταφορών και την αυξανόμενη ολοκλήρωση των αλυσίδων εφοδιασμού, τα στάδια της παραγωγής γίνονται πιο αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα. Η διαδοχική σειρά των φάσεων που περιέγραψε ο Vernon δεν ακολουθείται πλέον, αλλά αυτές οι φάσεις μάλλον αλληλεπικαλύπτονται και μερικές φορές συμβαίνουν ταυτόχρονα σε διαφορετικές αγορές.

1.2.3 Η θεωρία της Εσωτερικοποίησης ή Ενδοεπιχειρησιακής Ολοκλήρωσης Αγορών (Coase)

Ο Coase (1937) διαπίστωσε ότι ο μηχανισμός των τιμών συνεπάγεται ένα κόστος συναλλαγών, το οποίο οφείλεται στην προσπάθεια καθορισμού των σχετικών τιμών, στην προσπάθεια καθορισμού των υποχρεώσεων των συμμετεχόντων σε μια σύμβαση και στην αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει την εκτίμηση του κόστους των εισροών στη μακροχρόνια περίοδο. Επιπλέον, η λειτουργία της αγοράς συνεπάγεται το επιπλέον κόστος των έμμεσων φόρων που επιβάλλονται στις συναλλαγές (Coase, 1937, σελ. 393). Κατέληξε έτσι στο συμπέρασμα ότι «Η επιχείρηση μπορεί να αποφύγει το κόστος λειτουργίας της αγοράς με την ολοκλήρωση της αντίστοιχης αγοράς στο εσωτερικό της και τη χρησιμοποίηση της εσωτερικής διοικητικής δομής της για τη διαχείριση της συναλλαγής» (Κυρκιλής, 2010, σελ 143)

Η θεωρία της ενδοεπιχειρησιακής ολοκλήρωσης χρησιμοποιήθηκε στη συνέχεια από τους Buckley και Casson (1976), οι οποίοι υποστήριξαν ότι, παράγοντες που συνδέονται με τη φύση των προϊόντων και των αγορών, με την ικανότητα της επιχείρησης να οργανώνει αποτελεσματικά τις εσωτερικές αγορές και με τις χώρες εγκατάστασης των θυγατρικών, ωθούν τις επιχειρήσεις σε ενδοεπιχειρησιακή ολοκλήρωση και πως όταν αυτή συμβεί υπεράνω εθνικών αγορών, τότε προκύπτουν οι άμεσες ξένες επενδύσεις. Οι Buckley και Casson καταλήγουν στο συμπέρασμα οι μεγαλύτερες ατέλειες παρατηρούνται στις αγορές διαφόρων τύπων γνώσης (Buckley και Casson, 1976, σελ 39) καθώς και στο ότι είναι ακριβώς αυτό το χαμηλό οριακό κόστος της μεταφοράς γνώσης και τεχνολογίας που επιτυγχάνεται στο εσωτερικό μιας επιχείρησης, που κάνει τη διεθνοποίησή της μέσω Α.Ξ.Ε. πιο συμφέρουσα από τη διεθνοποίησή της μέσω του εμπορίου ή μέσω αγοραίων μορφών όπως το licensing ή το franchising (Κυρκιλής, 2010, σελ 151).

1.2.4 Η εκλεκτική προσέγγιση (Dunning)

Ίσως η πιο γνωστή από τις θεωρίες Α.Ξ.Ε. είναι η Εκλεκτική Προσέγγιση, επίσης, γνωστή ως το πλαίσιο OLI (Ownership, Location, Internalization), η οποία αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1970 από τον John H. Dunning. Σύμφωνα με την Εκλεκτική Προσέγγιση (Dunning, 1977, 1980), η απόφαση της εταιρείας να εισέλθει σε μια ξένη αγορά και η επιλογή της μορφής εισόδου εξαρτώνται από τον συνδυασμό τριών παραγόντων που είναι απαραίτητοι για την είσοδο στις αγορές του εξωτερικού. Οι παράγοντες αυτοί ή τα πλεονεκτήματα είναι: πλεονεκτήματα ιδιοκτησίας (Ownership), πλεονεκτήματα θέσης (Location) και πλεονεκτήματα εσωτερικοποίησης (Internalization).

Τα πλεονεκτήματα τύπου Ο (Ownership) αναφέρονται στα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που δημιουργούν οι επιχειρήσεις λόγω των δομικών ατελειών της λειτουργίας των αγορών, τα οποία κατέχονται αποκλειστικά από αυτές και έχουν το χαρακτήρα δημόσιου αγαθού, π.χ. διαφοροποίηση προϊόντος, πατέντες, εμπορικό σήμα (trademark), δεξιότητες στο μάρκετινγκ και το μάρκετινγκ, R&D, τεχνολογία. Τα πλεονεκτήματα τύπου Ο προσδίδουν μια μορφή μονοπωλιακής δύναμης στις επιχειρήσεις και «αποτελούν βασική προϋπόθεση για την ίδρυση θυγατρικών επιχειρήσεων» (Παπάζογλου, 2010, σελ 145). Ωστόσο, η ύπαρξή τους δεν συνιστά από μόνη της λόγο για τον οποίο η επιχείρηση θα επιλέξει τις Α.Ξ.Ε. αντί του εμπορίου ή του licensing για την είσοδό της σε μια ξένη αγορά. Με την επιλογή αυτή πιο σχετικά είναι τα πλεονεκτήματα τύπου Ι (Internalization). Αυτά σχετίζονται με την εσωτερική αγορά που δημιουργεί μια επιχείρηση (λόγω της αποτυχίας της αγοράς να οργανώσει αποτελεσματικά μια σειρά συναλλαγών), η οποία της επιτρέπει να εκμεταλλευτεί τις οικονομίες κλίμακας που προκύπτουν και να βελτιώσει την επιχειρηματικότητα. Αν και τα πλεονεκτήματα τύπου Ι θεμελιώνουν την προτίμηση της επιχείρησης για Α.Ξ.Ε. έναντι του licensing, δεν λύνουν ωστόσο το πρόβλημα της επιλογής μεταξύ Α.Ξ.Ε. και εξαγωγών καθώς και της επιλογής του τύπου εγκατάστασης της θυγατρικής. Με αυτά τα ζητήματα σχετίζονται τα πλεονεκτήματα της τρίτης κατηγορίας, του τύπου L (Location). Αυτά είναι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που προσφέρει η κάθε χώρα υποδοχής και μπορεί να αφορούν στο κόστος μεταφοράς, στα εμπόδια εμπορίου, στο κόστος εργασίας, στο μέγεθος της

αγοράς, στο θεσμικό καθεστώς, στους πολιτιστικούς, οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς μεταξύ των χωρών κ.α..

Πίνακας 1.2 Κριτήρια επιλογής μεταξύ εναλλακτικών μορφών εισόδου σε ξένες αγορές σύμφωνα με το πλαίσιο OLI

Τύπος Διεθνούς Παραγωγής	Πλεονεκτήματα Τύπου O	Πλεονεκτήματα Τύπου I	Πλεονεκτήματα Τύπου L
Α.Ξ.Ε.	Ναι	Ναι	Ναι
Licensing	Ναι		
Διεθνές Εμπόριο	Ναι	Ναι	

Πηγή: Dunning (1981), σελ. 111

Συμπερασματικά, το εκλεκτικό μοντέλο προτείνει ότι ο τύπος της διεθνούς δραστηριότητας μιας επιχείρησης εξαρτάται από τη φύση και την έκταση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που κατέχει καθώς και από τα πλεονεκτήματα εγκατάστασης των χωρών υποδοχής (Κυρκιλής, 2010, σελ 157).

1.3 ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΓΙΑ ΤΗ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

1.3.1 Αποτελέσματα στις εγχώριες επενδύσεις, στο εμπορικό ισοζύγιο, στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στην απασχόληση

Ένα από τα θέματα που συγκεντρώνουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των ερευνητών τα τελευταία χρόνια, είναι η διερεύνηση των μηχανισμών και του βαθμού στον οποίο οι Α.Ξ.Ε. επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών υποδοχής. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις είναι γενικά επιθυμητές γιατί θεωρείται ότι αποτελούν ένα μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, μεταξύ άλλων, μέσω της μεταφοράς πόρων, της ενίσχυσης της εγχώριας επένδυσης, της προώθησης των εξαγωγών, της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης και των θετικών επιπτώσεών τους στο ισοζύγιο πληρωμών.

Ειδικότερα, ως χρηματοδότηση, οι Α.Ξ.Ε. αντιπροσωπεύουν εισροή ξένων πόρων που προστίθεται στις εγχώριες αποταμιεύσεις της χώρας υποδοχής και αυξάνει την εθνική δυνατότητά της για επενδύσεις. Η χρηματοδότηση αυτή περιλαμβάνει τις αγορές μετοχικού κεφαλαίου που πραγματοποιούνται από τους άμεσους ξένους επενδυτές, την επανεπένδυση των κερδών στη θυγατρική και τα δάνεια προς την θυγατρική από τη μητρική εταιρία. Εάν η θυγατρική χρησιμοποιήσει αυτά τα κεφάλαια για την κατασκευή μιας νέας παραγωγικής μονάδας ή την αναβάθμιση μιας υπάρχουσας, οι εγχώριες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αυξάνονται. Εάν η Α.Ξ.Ε. συνίσταται στην απόκτηση μιας υπάρχουσας παραγωγικής μονάδας και του εξοπλισμού της, στην οποία περίπτωση υπάρχει μεταβίβαση της κυριότητας των υφιστάμενων περιουσιακών στοιχείων και όχι δημιουργία νέων, δεν υπάρχει άμεσος αντίκτυπος στις πραγματικές επενδύσεις. Για παράδειγμα, στη δεκαετία του 1990, οι περισσότερες από τις εισροές Α.Ξ.Ε. στις εξεταζόμενες χώρες, απορροφήθηκαν από τους κρατικούς προϋπολογισμούς, δεδομένου ότι η μεγάλη πλειοψηφία των εισροών αυτών αφορούσε την εξαγορά υφιστάμενων κρατικών περιουσιακών στοιχείων (UNECE σελ 185). Επίσης, εάν οι επενδύσεις εκ μέρους των πολυεθνικών γίνονται με άντληση κεφαλαίων από την εγχώρια αγορά, τότε ουσιαστικά μειώνουν τη δυνατότητα για επενδύσεις των εγχώριων επιχειρήσεων και επομένως δεν έχουν αυξητικό αποτέλεσμα στην συνολική εγχώρια επένδυση.

Μέσω της εισροής Α.Ξ.Ε., οι χώρες υποδοχής μπορούν να χρηματοδοτήσουν τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τους και να αυξήσουν τα συναλλαγματικά τους διαθέσιμα. Αυτός ο τρόπος χρηματοδότησης έχει μικρότερο κόστος από το εξωτερικό δανεισμό (UNECE, 2001, σελ.200), καθώς δεν υπάρχει η υποχρέωση της επιστροφής του αρχικού κεφαλαίου και της πληρωμής τόκων (συνεπάγεται βέβαια την πληρωμή των επαναπατριζόμενων κερδών, ακόμη κι αυτή όμως προϋποθέτει την πραγματοποίηση κερδών από την επένδυση) και θεωρείται πιο ασφαλής από τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου, καθώς, λόγω της μακροπρόθεσμης φύσης του, δύσκολα ρευστοποιείται άμεσα. Επιπλέον, αποτελεί μια λύση στα προβλήματα χρηματοδότησης των αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες συχνά έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε εναλλακτικές μορφές ξένων κεφαλαίων.

Σημαντική είναι επίσης η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στο εμπορικό ισοζύγιο των χωρών υποδοχής. Αν και η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας υποδοχής βελτιώνει τις εξαγωγικές της επιδόσεις (Παπάζογλου, 2010, σελ.150), τα τελικά αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. στο εμπορικό ισοζύγιο της αποδέκτριας χώρας εξαρτώνται

από τον τύπο της άμεσης ξένης επένδυσης και πρέπει να εξετάζονται κατά περίπτωση. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Κυρκιλή, οι Α.Ξ.Ε. προς αναζήτηση φυσικών πόρων οδηγούν στην αύξηση των εξαγωγών πρώτων υλών της χώρας υποδοχής, ενώ οι Α.Ξ.Ε. που αποσκοπούν στην εκμετάλλευση της αγοράς της χώρας αυτής, δεν αυξάνουν τις εξαγωγές της αλλά αντίθετα συνεπάγονται την αύξηση των εισαγωγών ενδιάμεσων αγαθών για τις ανάγκες της θυγατρικής εταιρείας (Κυρκιλή, 2010, σελ. 205-206). Γενικότερα πάντως, οι Α.Ξ.Ε. που δημιουργούν θετικά αποτελέσματα στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας υποδοχής είναι οι Α.Ξ.Ε. εξαγωγικού προσανατολισμού και κυρίως εκείνες που δημιουργούν υψηλή προστιθέμενη αξία στη χώρα υποδοχής.

Τέλος, οι άμεσες ξένες επενδύσεις και κυρίως εκείνες που σχετίζονται με τη δημιουργία νέων παραγωγικών μονάδων, έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, συμβάλλοντας στη μείωση της ανεργίας της χώρας υποδοχής. Ουσιαστική προϋπόθεση γι' αυτό είναι βέβαια η αντιστοιχία του τεχνολογικού επιπέδου των εισερχόμενων Α.Ξ.Ε. με τις συνθήκες προσφοράς παραγωγικών συντελεστών στην αποδέκτρια χώρα. Η είσοδος, σε μια χώρα, επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας ξένης ιδιοκτησίας, οι οποίες απαιτούν εξειδικευμένη εργασία, μπορεί να αυξήσουν τα ποσοστά ανεργίας του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού, αυξάνοντας την εισοδηματική ανισότητα στη χώρα. (Παπάζογλου, 2010, σελ.148)

1.3.2 Αποτελέσματα στην οικονομική μεγέθυνση

1.3.2.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Αν και σήμερα θεωρείται γενικά αποδεκτό ότι οι Α.Ξ.Ε. συμβάλλουν στην μακροπρόθεσμη οικονομική μεγέθυνση, άμεσα, μέσω της συσσώρευσης παγίου και ανθρώπινου κεφαλαίου και έμμεσα, μέσω της βελτίωσης της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών (Alfaro et all, 2009, σελ 113), ωστόσο, σύμφωνα με τη **νεοκλασική θεωρία ανάπτυξης** (Solow, 1956) τα αποτελέσματα των άμεσων ξένων επενδύσεων για την οικονομική μεγέθυνση μακροπρόθεσμα είναι ουδέτερα. Ακόμη και αν η εξωγενής αύξηση του κεφαλαίου με τη μορφή των αύξησης των εισροών κεφαλαίων από ξένες χώρες μπορεί να επεκτείνει την παραγωγή (προϊόν) προσωρινά, ο ρυθμός ανάπτυξης δε θα επηρεαστεί στο μακροπρόθεσμο ορίζοντα,

καθώς το οριακό προϊόν του κεφαλαίου θα μειώνεται με την πάροδο του χρόνου λόγω των νεοκλασικών φθινουσών αποδόσεων. Από τη σκοπιά της νεοκλασικής σχολής, οι Α.Ξ.Ε. θα έχουν μια διαρκή επίπτωση στην οικονομική ανάπτυξη μόνο εάν έχουν θετική επίδραση στην τεχνολογική πρόοδο ή στην ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού, μεταβλητές που θεωρούνται εξωγενείς στα οικονομικά συστήματα.

Ωστόσο, οι πιο πρόσφατες **θεωρίες ενδογενούς μεγέθυνσης** (endogenous growth theories), τονίζουν τη σημασία της τεχνολογίας, της γνώσης, του μεγέθους και της παραγωγικότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου, ως παράγοντες που μπορούν να παράξουν ανάπτυξη ενδογενώς. Πρώτος ο Romer (1986) περιέλαβε μια τεχνολογική παράμετρο στην συνάρτηση παραγωγής, που εμφανίζει αύξουσες αποδόσεις στη γνώση και σταθερές αποδόσεις στη συσσώρευση γνώσης, ενώ στη συνέχεια ο Lucas (1988) παρουσίασε το ανθρώπινο κεφάλαιο ως μια παράμετρο στην συνάρτηση παραγωγής, η οποία δημιουργεί αύξουσες αποδόσεις και ενδογενή ανάπτυξη. Σύμφωνα με αυτό το νεώτερο θεωρητικό πλαίσιο, αν οι Α.Ξ.Ε. δεν είναι μόνο χρηματοοικονομικές αλλά και μια δέσμη άυλων περιουσιακών στοιχείων, όπως η γνώση και η τεχνολογία, τότε έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την οικονομική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής ενδογενώς και μακροπρόθεσμα.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, που αποτελούν το κύριο όχημα των Α.Ξ.Ε., καθίστανται έτσι μέσα μακροπρόθεσμης οικονομικής ανάπτυξης, καθώς μεταφέρουν τις ανώτερες παραγωγικές και διοικητικές διαδικασίες που κατέχουν στις οικονομίες υποδοχής. Σε πρώτη φάση πραγματοποιείται η άμεση μεταφορά γνώσης και τεχνολογίας στις θυγατρικές τους επιχειρήσεις, ενώ στη συνέχεια λαμβάνει χώρα η διάχυση των στοιχείων αυτών (spillover), από τις θυγατρικές, στις υπόλοιπες επιχειρήσεις της χώρας υποδοχής.

Η μεταφορά και η διάχυση της γνώσης και της τεχνολογίας στην οικονομία υποδοχής πραγματοποιείται μέσα από τουλάχιστον τέσσερα κανάλια:

α) *αύξηση ανταγωνισμού στην εγχώρια αγορά*: Η μεγαλύτερη ανταγωνιστική πίεση που αντιμετωπίζουν οι τοπικές επιχειρήσεις λόγω της παρουσίας των ξένων θυγατρικών τις εξωθεί να εισάγουν νέα προϊόντα προκειμένου να υπερασπιστούν το μερίδιο αγοράς τους, να υιοθετήσουν νέες διοικητικές μεθόδους για να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους και να μειώσουν το κόστος τους (UNECE, 2001, σελ. 186). Αυτό το είδος της διάχυσης είναι πιο σημαντικό στις βιομηχανίες με σχετικά χαμηλό διεθνή ανταγωνισμό (μη εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες).

β) *συνεργασία μεταξύ των ξένων θυγατρικών, των προμηθευτών και των πελατών τους*: Οι εγχώριοι προμηθευτές πιέζονται να βελτιώσουν τα ποιοτικά τους πρότυπα και βοηθούνται από τις πολυεθνικές, οι οποίες συχνά τους παρέχουν πόρους για τη βελτίωση των τεχνολογικών τους δυνατοτήτων (backward/downstream linkages) (European Commission, 2009, σελ. 90). Οι προς τα εμπρός διασυνδέσεις (forward/upstream linkages) σχετίζονται κυρίως με την ανάπτυξη νέων ενδιάμεσων προϊόντων, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η ποικιλία τους στην εγχώρια αγορά (στο μοντέλο οριζόντια διαφοροποιημένων εισροών) ή / και να ενσωματώνουν ανώτερη ποιότητα (quality ladder model)².

γ) *κινητικότητα ανθρώπινου κεφαλαίου*: εάν η αγορά εργασίας στη χώρα υποδοχής είναι αρκετά ελαστική, η διάχυση της γνώσης και της τεχνολογίας από τις ξένες θυγατρικές σε άλλες επιχειρήσεις πραγματοποιείται καθώς το ειδικευμένο εργατικό δυναμικό κινείται μεταξύ εργοδοτών.

δ) *μίμηση (ή αντιγραφή) των προϊόντων, των διαδικασιών και τεχνολογιών παραγωγής και της διαχειριστικής οργάνωσης (imitation spillovers)*: Οι τοπικές επιχειρήσεις μπορεί να μιμηθούν τις ξένες θυγατρικές μέσω αντίστροφης μηχανικής (reverse engineering), προσωπικής επαφής, βιομηχανικής κατασκοπείας κλπ. (UNECE, 2001, σελ. 186) Επιπλέον, η συγκέντρωση συναφών βιομηχανικών δραστηριοτήτων μπορεί να ενθαρρύνει τη δημιουργία βιομηχανικών clusters, η οποία ενθαρρύνει περαιτέρω τις άμεσες ξένες επενδύσεις και την τοπική διάχυση.

Έτσι, πέραν της συνεισφοράς των Α.Ξ.Ε. στην αύξηση των επενδύσεων σε πάγιο κεφάλαιο στην οικονομία υποδοχής και της παροχής, στις ντόπιες επιχειρήσεις, μεγαλύτερης πρόσβαση σε χρηματοδότηση, τα μοντέλα αυτά δείχνουν ότι μέσω της μεταφοράς και της διάχυσης τεχνολογίας και γνώσης, οι Α.Ξ.Ε. μπορούν να διευκολύνουν τη διεθνή συνεργασία για την Έρευνα & Ανάπτυξη, να αναβαθμίσουν το ανθρώπινο κεφάλαιο, να προμηθεύσουν την αγορά με ένα ευρύτερο φάσμα ενδιάμεσων προϊόντων και τελικά να αυξήσουν την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα, άμεσα της ξένης θυγατρικής και έμμεσα των τοπικών επιχειρήσεων.

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι δεν οδηγούν όλες οι δραστηριότητες των πολυεθνικών σε μεταφορά τεχνολογίας και θετική διάχυση. Οι πολυεθνικές μπορεί να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην άμεση μεταφορά της τεχνολογίας στις θυγατρικές

² G. Grossman and E. Helpman, *Innovation and Growth in the Global Economy* (Cambridge, MIT Press, 1991)

παρέχοντάς τους μικρές είτε λάθος τεχνολογικές δυνατότητες ή ακόμη και να περιορίζοντας την πρόσβασή τους στην τεχνολογία της μητρικής εταιρείας. Ακόμη και αν η πολυεθνική μεταφέρει τη νέα τεχνολογία στη θυγατρική της, μπορεί να μειώσει τη διάχυση αυτής της τεχνολογίας περιορίζοντας τους downstream τοπικούς παραγωγούς σε δραστηριότητες με χαμηλή προστιθέμενη αξία, ενώ η ίδια προμηθεύεται τα ενδιάμεσα αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας από ξένους προμηθευτές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι πολυεθνικές, που διαθέτουν μεγάλα πλεονεκτήματα (π.χ. μεγαλύτερες οικονομίες κλίμακας) έναντι των τοπικών παραγωγών, μπορούν ακόμα και να τους εκτοπίσουν από την αγορά (crowding out effect), εξαλείφοντας τον ανταγωνισμό και έχοντας τελικά αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας υποδοχής.

Τέλος, σημαντική είναι η παρατήρηση που γίνεται στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με την «κατεύθυνση αιτιότητας μεταξύ Α.Ξ.Ε. και οικονομικής ανάπτυξης» (UNECE, 2001, σελ. 204). Αν και συνήθως θεωρείται ότι οι εισροές Α.Ξ.Ε. τονώνουν την ανάπτυξη (FDI-led growth), μπορεί να συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή η ταχεία οικονομική ανάπτυξη να προσελκύει άμεσες ξένες επενδύσεις (growth-led FDI). Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, η επέκταση της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας είναι πιθανό να συνδέεται με τη βελτίωση του επενδυτικού περιβάλλοντος και με αυξημένες ευκαιρίες για αύξηση των κερδών. Μακροπρόθεσμα, οι βελτιώσεις στην παραγωγικότητα της εργασίας, στις υποδομές και στην ανταγωνιστικότητα, είναι πιθανό να αυξήσουν την οριακή απόδοση του κεφαλαίου και, κατά συνέπεια, τη ζήτηση από εγχώριους και ξένους επενδυτές (Zhang, 1999). Επιπλέον, οι βελτιωμένες οικονομικές επιδόσεις, αποφέρουν κέρδη και ενθαρρύνουν την επανεπένδυση τους (τα επανεπενδεδυμένα κέρδη είναι ένα συστατικό των Α.Ξ.Ε.). Συχνά η σχέση αυτή είναι και αμφίδρομη, δηλαδή οι Α.Ξ.Ε. και η ανάπτυξη έχουν μια αμοιβαία αιτιώδη σχέση, δημιουργώντας έτσι έναν ενάρετο κύκλο (virtuous circle) βελτίωσης του επενδυτικού κλίματος που ενισχύει αμφότερες.

1.3.2.2 Εμπειρική διερεύνηση

Αν και στη θεωρία, όπως αναλύθηκε, υποστηρίζεται ότι οι Α.Ξ.Ε. έχουν πολλές άμεσες και έμμεσες αυξητικές επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη της οικονομίας υποδοχής, σε πολλές εμπειρικές μελέτες κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται.

Στις πρώτες μελέτες σχετικά με τις Α.Ξ.Ε., όπως των Singer (1950) και Prebisch (1968) υποστηρίχθηκε ότι οι χώρες υποδοχής των άμεσων ξένων επενδύσεων λαμβάνουν πολύ λίγα οφέλη, επειδή το μεγαλύτερο μέρος των ωφελειών μεταβιβάζονται στη χώρα προέλευσης της πολυεθνικής εταιρείας. Αυτό συμβαίνει διότι αν και οι Α.Ξ.Ε. αυξάνουν το επίπεδο των επενδύσεων, την παραγωγικότητά τους, καθώς επίσης και την κατανάλωση στη χώρα υποδοχής, ωστόσο μειώνουν το ρυθμό ανάπτυξης γιατί προκαλούν στρεβλώσεις των τιμών ή/και ανορθολογική κατανομή των πόρων. Οι Bos, Sanders και Secchi (1974) εξετάζοντας τις επιδράσεις των άμεσων ξένων επενδύσεων με προέλευση τις Η.Π.Α. στις χώρες υποδοχής επίσης κατέληξαν σε μια αρνητική σχέση μεταξύ Α.Ξ.Ε. και οικονομικής ανάπτυξης. Ο λόγος ήταν ότι η εκροή των κερδών προς τις Η.Π.Α. ξεπερνούσε το επίπεδο των νέων επενδύσεων (όπου περιλαμβάνονταν και τα επανεπενδεδυμένα κέρδη) για κάθε έτος για την υπό εξέταση περίοδο 1965 - 1969. Ως εκ τούτου, το μεγαλύτερο μέρος των Α.Ξ.Ε. ερχόταν μέσω αντληθέντων κεφαλαίων από τις χώρες υποδοχής αντί των ΗΠΑ, πράγμα που οδήγησε στο να προκαλέσουν οι Α.Ξ.Ε. αναδιανομή του κεφαλαίου από χώρες εντάσεως εργασίας σε μια χώρα εντάσεως κεφαλαίου. Σε αρνητική σχέση Α.Ξ.Ε. και ανάπτυξης κατέληξε και ο Saltz (1992), ο οποίος εξέτασε την επίδραση των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών του τρίτου κόσμου κατά την περίοδο 1970-1980. Ο Saltz συμπέρανε ότι το επίπεδο της παραγωγής της χώρας υποδοχής θα παραμείνει στάσιμο όταν οι άμεσες ξένες επενδύσεις συνδέονται με την ύπαρξη μονοπωλίων και στρέβλωσης τιμών, που προκαλούν υπό-αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού, οδηγώντας σε επιδείνωση του επιπέδου της εγχώριας κατανάλωσης και τελικά σε στασιμότητα της ανάπτυξης. Σε αρνητική σχέση κατέληξαν και οι Carkovic και Levine (2002). Τέλος, σε περιπτώσεις αναπτυσσόμενων κυρίως χωρών, έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο, οι κυβερνήσεις να προσπαθούν να προσελκύσουν άμεσες ξένες επενδύσεις σε στρατηγικούς τομείς, προσφέροντας επενδυτικά κίνητρα που αντισταθμίζουν οποιοδήποτε όφελος μπορούν να δημιουργήσουν οι πολυεθνικές (UNECE, 2001).

Ωστόσο, ένας αυξανόμενος αριθμός ερευνών καταλήγει σε μια θετική, στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης στη χώρα υποδοχής. (De Mello, 1997; Gruben & D. McLeod, 1998; Zhang, 1999). Οι πιο πρόσφατες μελέτες, οι οποίες βασίζονται στη θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης, επικεντρώνονται στις έμμεσες επιδράσεις των Α.Ξ.Ε., δείχνοντας ότι η μεταφορά και διάχυση της τεχνολογίας και γνώσης ενισχύουν τη

μακροχρόνια ανάπτυξη (Baldwin κ.α., 2005; Barrell και Pain, 1999; Lee, 2006; Smeets, 2008). Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι αυτή είναι η κύρια συμβολή των Α.Ξ.Ε. στην ανάπτυξη και όχι η αυξητική τους επίδραση στο απόθεμα κεφαλαίου της οικονομίας υποδοχής (Borensztein, De Gregorio και Lee, 1998). Αυτό που τονίζεται σ' αυτές τις εμπειρικές έρευνες όμως, είναι ότι ο βαθμός στον οποίο αυτές οι εξωτερικότητες των Α.Ξ.Ε. επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη, εξαρτάται από κάποιες προϋποθέσεις, που σχετίζονται με το επενδυτικό και γενικότερο οικονομικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής. Έτσι, η τεχνολογική διάχυση στην τοπική οικονομία εξαρτάται σημαντικά από το απόθεμα του ανθρώπινου κεφαλαίου (Borensztein, De Gregorio και Lee, 1998) και την ικανότητα απορρόφησης (Imbriani και Reganati, 1997) της ξένης τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις στην οικονομία υποδοχής. Συχνά, οι σχετικά καθυστερημένες χώρες, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη δημιουργία των απαραίτητων κοινωνικών ικανοτήτων και δυνατοτήτων απορρόφησης, οι οποίες επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να επωφεληθούν από τη διάχυση τεχνολογίας που είναι δυνητικά διαθέσιμη στην οικονομία..

Άλλες προϋποθέσεις για την υλοποίηση της αναπτυξιακής επίδρασης των Α.Ξ.Ε. στην οικονομία υποδοχής μέσω της τεχνολογικής διάχυσης είναι η ύπαρξη επαρκώς αναπτυγμένων χρηματοπιστωτικών αγορών και θεσμών (Alfaro, Chanda, Kalemli-Ozcan και Sayek, 2002) και ο εξαγωγικός προσανατολισμός της οικονομίας (Balasubramanyam, Salisu και Sapsford, 1996). Ως αποτέλεσμα, φαίνεται πως υπάρχει ένα ορισμένο όριο ανάπτυξης, το οποίο πρέπει να έχουν κατακτήσει οι χώρες, προτού να κατορθώσουν να επωφεληθούν από την πραγματοποίηση της τεχνολογικής διάχυσης.

1.3.2.3 Η περίπτωση των μεταβατικών οικονομιών

Για τις χώρες που βρίσκονται σε διαδικασία μετάβασης από μια κεντρικά ελεγχόμενη οικονομία σε μια οικονομία προσανατολισμένη στην αγορά, οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία και η αποτελεσματική τους εκμετάλλευση γίνεται μια ακόμα πιο περίπλοκη υπόθεση.

Οι χώρες αυτές, συνήθως πάσχουν, μεταξύ άλλων, από μεγάλη στενότητα κεφαλαίου, έλλειψη των απαραίτητων υποδομών για την εγχώρια παραγωγή τεχνολογίας και περιορισμένη πρόσβαση στις διεθνείς αγορές προϊόντων και

κεφαλαίων. Σε όλα αυτά τα προβλήματα, ο ρόλος των άμεσων ξένων επενδύσεων, μέσω της μεταφοράς υλικών και άυλων πόρων μπορεί να είναι καταλυτικός.

Επιπλέον, βασικό ζητούμενο στη διαδικασία μετάβασης είναι η πραγματοποίηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων απελευθέρωσης της οικονομίας. Στο πεδίο αυτό, οι άμεσες ξένες επενδύσεις μπορούν επίσης να έχουν σημαντική συμβολή, καθώς η είσοδος των ξένων θυγατρικών στην οικονομία υποδοχής δημιουργεί συνεχείς πιέσεις για την μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου του ανταγωνισμού, των επενδύσεων, της αγοράς εργασίας και του φορολογικού συστήματος προς αυτή την κατεύθυνση. Μια βασική πτυχή αυτής της συμβολής, για παράδειγμα, συνίσταται στην αναδιάρθρωση των πρώην κρατικών επιχειρήσεων με την εισαγωγή πιο σύγχρονων παραγωγικών και διοικητικών μεθόδων, μέσω της μεταβίβασής τους σε ξένες ιδιωτικές επιχειρήσεις, ενώ άλλες πιθανές συνεισφορές τους περιλαμβάνουν την «αναδιάρθρωση και βελτίωση της τεχνολογικής υποδομής των εξαγωγών» (Smith, 2000, σελ.182), και την αναβάθμιση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού της χώρας.

Ωστόσο, ο αντίκτυπος των άμεσων ξένων επενδύσεων στην ανάπτυξη μιας οικονομίας υπό μετάβαση, σε σύγκριση με τον αντίκτυπο τους σε μια αναπτυσσόμενη οικονομία που διαθέτει ένα θεμελιωμένο και λειτουργικό σύστημα της αγοράς, υπονομεύεται, σ' ένα βαθμό, από την ίδια την έλλειψη των δομών που καλείται η χώρα να αναπτύξει. Οι προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν στο Τμήμα 1.3.3.2 δεν πληρούνται, με αποτέλεσμα οι χώρες να μην μπορούν να επωφεληθούν πλήρως από τις θετικές εξωτερικότητες των Α.Ξ.Ε..

Επιπλέον, οι ταυτόχρονες διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα στις μεταβατικές οικονομίες, όπως οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, οι σταθεροποιητικές πολιτικές, το άνοιγμα του εμπορίου κ.τ.λ. κάνουν πιο περίπλοκη την εμπειρική διερεύνηση των αποτελεσμάτων των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική τους ανάπτυξη. Ως αποτέλεσμα, οι εμπειρικές μελέτες που ασχολούνται με τη σχέση μεταξύ Α.Ξ.Ε. και οικονομικής ανάπτυξης στις οικονομίες υπό μετάβαση είναι περιορισμένες σε αριθμό σε σχέση με όσες έχουν γίνει για τις αναπτυσσόμενες και τις ανεπτυγμένες οικονομίες και καταλήγουν σε αντικρουόμενα συμπεράσματα.

Σε ότι αφορά τις εμπειρικές μελέτες για την ευρύτερη εξεταζόμενη περιφέρεια, οι Campos και Kinoshita (2002) εξέτασαν τις επιδράσεις των άμεσων ξένων επενδύσεων στην ανάπτυξη, κατά την περίοδο 1990-1998, για 25 υπό μετάβαση χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Τα κύρια αποτελέσματά τους έδειξαν ότι οι Α.Ξ.Ε. είχαν σημαντική θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας. Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν από τους Madura και Picou (1990), La Follette (1990), Hoooley κ.α. (1996). Αντίθετα οι Apergis, Lyroudi και Vamvakidis (2008), που εξέτασαν τη σχέση των ξένων άμεσων επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης για 17 μεταβατικές οικονομίες της ίδιας περιφέρειας για τα έτη 1995 έως 1998, βρήκαν ότι η σχέση αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική.

1.4 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ Α.Ξ.Ε.

1.4.1 Κριτήρια ανάληψης Α.Ξ.Ε.

Η αυξανόμενη σημασία αλλά και τα πολύ σημαντικά οφέλη από τις Α.Ξ.Ε. σε μια οικονομία, έχουν κάνει τα κράτη να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να τις προσελκύσουν, καθιστώντας όσο το δυνατόν πιο ελκυστικό το εγχώριο περιβάλλον τους. Ενώ υπάρχουν κάποιοι παράγοντες προσέλκυσης που δεν εξαρτώνται από τις πολιτικές μιας χώρας, όπως η γεωγραφική της θέση (η εγγύτητά της σε μεγάλες, ελκυστικές ξένες αγορές) και το μέγεθός της (με την έννοια του αριθμού των καταναλωτών της), οι περισσότεροι σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της και μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο βελτίωσης με την υιοθέτηση κατάλληλων πολιτικών. Τέτοιοι παράγοντες προσέλκυσης ή (ειδομένα από την πλευρά του επενδυτή) κριτήρια για την ανάληψη Α.Ξ.Ε., είναι η πολιτική και οικονομική σταθερότητα της χώρας υποδοχής καθώς και η εξωστρέφεια της οικονομίας της (που σχετίζεται με το λόγο των εξαγωγών προς το Α.Ε.Π. της χώρας).

Ο βαθμός απελευθέρωσης των αγορών της χώρας είναι επίσης ένα σημαντικό κριτήριο. Το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις αγορές προϊόντων και εργασίας πρέπει να προάγει τον ανταγωνισμό, να μην είναι δηλαδή έντονα ρυθμιστικό και παρεμβατικό, διαθέτοντας ωστόσο μηχανισμούς ελέγχου της λειτουργίας των αγορών αυτών (Παπάζογλου, 2010, σελ. 158). Πέραν αυτού, ζωτικής σημασίας είναι η διαμόρφωση φιλικού περιβάλλοντος για τους ξένους επενδυτές, μέσω της υιοθέτησης ενός, ευνοϊκού γι' αυτούς, νομοθετικού και φορολογικού πλαισίου.

Σε ότι αφορά το εργατικό δυναμικό της χώρας υποδοχής, μεγάλο ρόλο παίζει το

επίπεδο της εκπαίδευσης και η αποτελεσματική διασύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας, ώστε να «εξοπλίζονται» οι εργαζόμενοι με εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, αντάξιες των αυξημένων απαιτήσεων της σύγχρονης διεθνοποιημένης οικονομίας. Το μισθολογικό και το ασφαλιστικό κόστος, ως βασικό τμήμα του άμεσου κόστους παραγωγής είναι επίσης πολύ σημαντικά κριτήρια για την ανάληψη Α.Ξ.Ε. εκ μέρους των ξένων επενδυτών, κυρίως για τις επενδύσεις σε κλάδους εντάσεως εργασίας.

Σημαντικό ρόλο παίζουν, τέλος, το επίπεδο των υποδομών μεταφορών και επικοινωνιών της χώρας και το επίπεδο ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, ιδιαίτερα για τους κλάδους τεχνολογίας αιχμής όπως η πληροφορική, οι τηλεπικοινωνίες και η ενέργεια (Σαλαβόπουλος, 2006).

1.4.2 Κίνητρα προσέλκυσης Α.Ξ.Ε.

Στα πλαίσια της προσπάθειάς τους να προσελκύσουν Α.Ξ.Ε., οι κυβερνήσεις των χωρών, πέρα από τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας τους (όπως οι επενδύσεις σε υποδομές, η ανάπτυξη των χρηματοπιστωτικών αγορών τους κ.τ.λ.), προσφέρουν μια σειρά από κίνητρα στους ξένους επενδυτές. Τα κίνητρα Α.Ξ.Ε. έχουν οριστεί ως «οποιαδήποτε μετρήσιμα πλεονεκτήματα που χορηγούνται σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις ή κατηγορίες επιχειρήσεων από μια κυβέρνηση (ή υπό την καθοδήγησή της), με σκοπό να τις ενθαρρύνει να συμπεριφέρονται με ένα συγκεκριμένο τρόπο» και περιλαμβάνουν «μέτρα ... σχεδιασμένα είτε για την αύξηση του ποσοστού απόδοσης μιας συγκεκριμένης Α.Ξ.Ε., είτε για τη μείωση (ή την αναδιανομή) της δαπάνης ή του κινδύνου της». Θεωρούνται ως διακριτά από τις «ευρύτερες, χωρίς διακρίσεις πολιτικές», όπως «το γενικό φορολογικό καθεστώς για τις επιχειρηματικές δραστηριότητες» (UNCTAD, 2000, σ. 11).

Ο όρος «κίνητρα Α.Ξ.Ε.» περιλαμβάνει δημοσιονομικά, οικονομικά, ρυθμιστικά μακροοικονομικά και λοιπά κίνητρα (OECD, 2003, σελ. 17-20). Τα δημοσιονομικά κίνητρα περιλαμβάνουν κυρίως τη μείωση των εταιρικών φορολογικών συντελεστών, τις φορολογικές διακοπές (tax holidays)³ τις εκπτώσεις φόρου για επενδύσεις και

³ Αυτό το μέτρο αναφέρεται στη μη υποχρέωση των νέων επιχειρήσεων να πληρώσουν εταιρικό φόρο για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Εναλλακτικά οι επιχειρήσεις δεν πληρώνουν φόρο μέχρι να καλύψουν τα αρχικά

επανεπενδεδυμένα κέρδη, την επιταχυνόμενη απόσβεση κεφαλαιουχικών στοιχείων, την προτιμησιακή φορολογική μεταχείριση των κερδών από εξαγωγές, τις εκπτώσεις φόρου με βάση συγκεκριμένους τύπους δαπανών (π.χ. R & D) και τις απαλλαγές από τους εισαγωγικούς δασμούς επί των κεφαλαιουχικών αγαθών ή άλλων εισροών

Τα οικονομικά κίνητρα περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων: χρηματικές επιχορηγήσεις που σχετίζονται με την αξία της επένδυσης ή τον αριθμό των απασχολούμενων ή το κόστος εκπαίδευσής τους, την παροχή επιδοτούμενων εγκαταστάσεων (όπως εργοστάσια ή ιστοσελίδες), την παροχή υποδομών που σχετίζονται με τις νέες εγκαταστάσεις (όπως δρόμοι και συνδέσεις με τις υποδομές κοινής ωφελείας) και τις άμεσες επιδοτήσεις. Το δικαίωμα για τη λήψη των παραπάνω παροχών μπορεί να βασίζεται σε κριτήρια όπως η κλίμακα των επενδύσεων, ο αριθμός των απασχολούμενων, ο εξαγωγικός προσανατολισμός, ή ο τομέας / κλάδος της επένδυσης.

Οι «Βιομηχανικές Ζώνες Εξαγωγών» (Export Processing Zones -EPZs), οι «Ειδικές Οικονομικές Ζώνες» (Special Economic Zones-SEZs) ή οι «Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου» (Free Trade Zones-FTZs) συνδυάζουν κάποια από τα παραπάνω κίνητρα - για παράδειγμα, απαλλαγές από τους εισαγωγικούς δασμούς και φορολογικές διακοπές - με ένα βελτιωμένο διοικητικό σύστημα, το οποίο είναι διαφορετικό από αυτό της υπόλοιπης χώρας. (Cass, 2007, σελ.81)

Τα ρυθμιστικά κίνητρα, τα οποία συνήθως εφαρμόζονται από χώρες που δεν ανήκουν στον Ο.Ο.Σ.Α., περιλαμβάνουν την εξαίρεση των ξένων επενδυτών από ορισμένους εθνικούς ή τοπικούς κανονισμούς.

Τέλος, στα πλαίσια της πολιτικής προώθησης των επενδύσεων, πολλές χώρες έχουν δημιουργήσει τα λεγόμενα Investment Promotion Agencies (IPAs): κρατικές υπηρεσίες που αποσκοπούν στο να προβάλλουν τις επενδυτικές δυνατότητες της χώρας στο εξωτερικό καθώς και στο να βοηθήσουν στην είσοδο και τη λειτουργία ξένων επιχειρήσεων στο έδαφός τους.

ΜΕΡΟΣ 2^ο

Οι Α.Ξ.Ε. ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ

2.1. ΠΟΛΩΝΙΑ, ΤΣΕΧΙΑ, ΟΥΓΓΑΡΙΑ, ΣΛΟΒΕΝΙΑ, ΣΛΟΒΑΚΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Οι πέντε εξεταζόμενες χώρες βρίσκονταν στη σφαίρα της σοβιετικής επιρροής από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι την πτώση του Ανατολικού Μπλοκ το 1989. Η Πολωνία έκανε τις πρώτες της ελεύθερες εκλογές το ίδιο έτος και κέρδισε τον έλεγχο της Προεδρίας και του Κοινοβουλίου, ενώ η Ουγγαρία ακολούθησε το 1990. Η Σλοβενία αποτελούσε μέρος της Γιουγκοσλαβίας, η οποία, αν και κομμουνιστική, ήταν σχετικά αποστασιοποιημένη από τη Μόσχα. Δυσανεστημένοι με την άσκηση της εξουσίας από τους Σέρβους, οι Σλοβένοι κατέκτησαν την ανεξαρτησία τους το 1991, μετά από μια σύντομη περίοδο 10 ημερών πολέμου. Η Τσεχοσλοβακία, αφού εκτόπισε το Κομμουνιστικό Κόμμα από την εξουσία με την ειρηνική «βελούδινη επανάσταση» το 1989, χωρίστηκε στις δύο εθνικές συνιστώσες της, την Τσεχική Δημοκρατία και τη Σλοβακία, με ένα επίσης ειρηνικό «βελούδινο διαζύγιο», την 1η Ιανουαρίου 1993.

Μετά την αποτίναξη της σοβιετικής επιρροής, οι χώρες αυτές ξεκίνησαν τη μακρά και περίπλοκη διαδικασία της μετάβασης από την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία σε ένα οικονομικό σύστημα προσανατολισμένο στην αγορά. Η διαδικασία της μετάβασης «πρέπει να τοποθετηθεί με τη Μεγάλη Ύφεση στον κατάλογο των πιο σημαντικών οικονομικών γεγονότων του περασμένου αιώνα» γιατί «σηματοδοτεί, μεταξύ άλλων, ένα θεμελιώδες ρήγμα στους τρόπους οργάνωσης και διαχείρισης της οικονομικής ζωής» (Campros και Coricelli, 2002, σελ. 517). Το ρήγμα αυτό αποτυπώνεται στις δραστικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στους τρόπους κινητοποίησης των αποταμιεύσεων και πραγματοποίησης των επενδύσεων, στους τρόπους οργάνωσης της εργασίας και της κατανομής των παραγωγικών συντελεστών, στους τρόπους καθορισμού των τιμών και στην απόπειρα απορρόφησης των δυτικών ιδιωτικών τεχνολογιών και διοικητικών μεθόδων.

Οι εξεταζόμενες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης μοιράζονται αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, όπως την τοποθεσία τους, στην καρδιά της Ευρώπης, την πολιτική ιστορία και τις αρχικές οικονομικές συνθήκες τους, όπως το υψηλό επίπεδο

μόρφωσης και εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού τους και την προσανατολισμένη στη βιομηχανία οικονομία τους. Τα χαρακτηριστικά αυτά τις βοήθησαν να ξεκινήσουν έγκαιρα τις οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις, που τις οδήγησαν στην επίτευξη πολιτικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης, ικανού βαθμού ώστε να ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004. Άλλες χώρες σε μεταβατικό στάδιο, όπως οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ), πιο απομακρυσμένες από τις δυτικές ευρωπαϊκές αγορές και με διαφορετικές πολιτικές ιστορίες, ήταν λιγότερο τυχερές.

Πίνακας 2.1 Γενικά στοιχεία των χωρών (2014)

Χώρα	Έκταση (σε τ.χλμ)	Πληθυσμός	Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές (σε δις ευρώ)	Πρωτεύουσα	Νόμισμα
Τσεχία	78.867	10.644.842	154,7	Πράγα	Κορώνα (CZK)
Πολωνία	312.685	38.562.189	410,8	Βαρσοβία	Ζλότι (PLN)
Ουγγαρία	93.028	9.897.541	104,2	Βουδαπέστη	Φιορίνι (HUF)
Σλοβενία	20.273	1.983.412	37,3	Λουμπλιάνα	Ευρώ (EUR)
Σλοβακία	49.035	5.445.027	75,2	Μπρατισλάβα	Ευρώ (EUR)
Σύνολα	553.888	66.533.011	782,2		

Πηγές: 1. CIA Factbook,
2. Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tec00001>

Όλες οι εξεταζόμενες χώρες είναι Προεδρευόμενες Κοινοβουλευτικές Δημοκρατίες. Αν και όλες αποτελούν μέλη της Ε.Ε., μόνο η Σλοβενία και η Σλοβακία έχουν υιοθετήσει το ευρώ ως εθνικό τους νόμισμα (το 2007 και το 2009 αντίστοιχα), ενώ η Πολωνία, η Ουγγαρία και η Τσεχία εξακολουθούν να διατηρούν το ζλότι, το φιορίνι και την κορώνα αντίστοιχα, ως εθνικά τους νομίσματα. Αποτελούν επίσης όλες μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, του ΝΑΤΟ και του ΟΟΣΑ.

Η Πολωνία που αποτελεί με διαφορά τη μεγαλύτερη οικονομία μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών (βρίσκεται στην 35^η θέση στον κόσμο σε όρους πληθυσμού, στην 70^η θέση από πλευράς έκτασης και στην 25^η σε όρους Α.Ε.Π. σε ΙΑΔ) ξεκίνησε ήδη από το 1989 τη διαδικασία της μετάβασης σε μια οικονομία προσανατολισμένη στην αγορά. Ολοκληρωμένη σε μεγάλο βαθμό και με μεγάλες επενδύσεις στην άμυνα, την ενέργεια και σε υποδομές, η οικονομία της Πολωνίας ήταν η μόνη στην

Ε.Ε. που ουσιαστικά απέφυγε την ύφεση κατά την οικονομική κρίση του 2008-09. Παρά το γεγονός ότι η ένταξή της στην Ε.Ε. και η πρόσβαση σε διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. έχουν δώσει μεγάλη ώθηση στην οικονομία της από το 2004, το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. της παραμένει σημαντικά κάτω από το μέσο όρο της Ε.Ε.. Βραχυπρόθεσμα, η βασική πολιτική πρόκληση θα είναι να παγιώσει το χρέος και τις δαπάνες χωρίς να καταπνίξει την οικονομική ανάπτυξη. Μακροπρόθεσμα, οι οικονομικές επιδόσεις της Πολωνίας θα μπορούσαν να βελτιωθούν αν η χώρα αντιμετωπίσει ορισμένες από τις υφιστάμενες αδυναμίες της στον τομέα των οδικών και σιδηροδρομικών υποδομών, στο επιχειρηματικό περιβάλλον, στο ανελαστικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας, στο εταιρικό δικαστικό σύστημα και στην κυβερνητική γραφειοκρατία.

Πίνακας 2.2 Βασικά οικονομικά στοιχεία των χωρών (2014)

	Πολωνία	Τσεχία	Ουγγαρία	Σλοβακία	Σλοβενία
Α.Ε.Π. σε τρ. τιμές (εκατ. \$)	547.262	205.487	137.110	99.743	49.398
ΑΕΠ κατά κεφαλήν σε τρ. Τιμές (\$)	14.318,53	19.132,02	13.803,23	18.287,45	23.799,66
Ρυθμός αύξησης πραγματικού Α.Ε.Π.	3,4	2	3,64	2,36	2,6
Εισροές Α.Ξ.Ε. (εκατ \$)	13.883	5.909	4.039	479	1.564
Έλλειμμα (% του Α.Ε.Π.)	-3,3	-1,9	-2,5	-2,8	-5
Χρέος (% του Α.Ε.Π.)	65,9	57	99,3	60,1	97,3
Εμπορικό Ισοζύγιο (εκατ \$)	-3.241	21.411	5.875	4.410	2.040
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του Α.Ε.Π.)	-1,22	0,65	3,93	0,11	5,75
Πληθωρισμός	0,1	0,4	-0,2	-0,1	0,2
Μακροπρόθεσμο επιτόκιο	3,52	1,58	4,81	2,07	3,27
Ανεργία (%)	9	6,1	7,7	13,2	9,7
Ισοτιμία (ανά 1 \$)	3,155	20,758	232,602	0,754	0,754

Πηγές : 1. OECD:http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/country-statistical-profile-slovenia-2015-2_csp-svn-table-2015-2-en#page1

2. UNCTAD Country profiles. <http://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/616/en616GeneralProfile.html>

Ενώ το δημοσιονομικό σύστημα της Τσεχίας έχει παραμείνει σχετικά υγιές, η μικρή, προσανατολισμένη στις εξαγωγές οικονομία της παραμένει ευαίσθητη στις μεταβολές των οικονομικών επιδόσεων των κυριότερων εξαγωγικών αγορών της και κυρίως της Γερμανίας. Όταν η Δυτική Ευρώπη και η Γερμανία έπεσαν σε ύφεση στα τέλη του 2008, η ζήτηση για αγαθά υποχώρησε στην Τσεχία, οδηγώντας σε μεγάλη πτώση της βιομηχανικής παραγωγής και των εξαγωγών της. Ως εκ τούτου, το

πραγματικό της Α.Ε.Π. μειώθηκε απότομα το 2009. Η σταδιακή ανάκαμψη της οικονομίας της στη συνέχεια, ανακόπηκε από τα μέτρα λιτότητας της κυβέρνησης, ωστόσο η Τσεχία επέστρεψε στην αδύναμη ανάπτυξη το 2014.

Η Σλοβακία έχει σημειώσει σημαντικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις από το διαχωρισμό της από την Τσεχική Δημοκρατία το 1993. Με πληθυσμό 5,4 εκατομμύρια, η Σλοβακική Δημοκρατία έχει μια μικρή, ανοικτή οικονομία, με εξαγωγές που ανέρχονται στο 92% του Α.Ε.Π. της και χρησιμεύουν ως βασική κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης. Αποτελεί μέλος της Ευρωζώνης και διαθέτει έναν σχετικά υγιή τραπεζικό τομέα. Αν και έχει προσελκύσει μεγάλο αριθμό Α.Ε.Ε., οι πρόσφατες αυξήσεις στους φόρους των επιχειρήσεων, η ανελαστική αγορά εργασίας, η αναποτελεσματικότητα του νομικού πλαισίου για την επίλυση των διαφορών και η συνεχιζόμενη διαφθορά δυννητικά απειλούν την ελκυστικότητα της αγοράς της Σλοβακίας. Βασικό της πρόβλημα αποτελεί επίσης η επίμονα υψηλή ανεργία που φτάνει το 13,2%.

Η Ουγγαρία έχει το μικρότερο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. από τις εξεταζόμενες χώρες. Τα εγχώρια προβλήματα του μη βιώσιμου ελλείμματος του προϋπολογισμού και του πολύ υψηλού δημόσιου χρέους, που επιδεινώθηκαν από την παγκόσμια κρίση του 2008 (Sass και Kalotay, 2012, σελ. 12), την οδήγησαν να λάβει από το τρίπτυχο Δ.Ν.Τ.-Ε.Ε.-Παγκόσμια Τράπεζα, ένα πακέτο χρηματοδοτικής ενίσχυσης ύψους άνω των 25 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Το 2010, η νέα κυβέρνηση εφάρμοσε μια σειρά αλλαγών όπως τη μείωση των εταιρικών φόρων και των φόρων εισοδήματος φυσικών προσώπων, αλλά επέβαλε υψηλούς "φόρους κρίσης" στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, στις επιχειρήσεις ενέργειας και τηλεπικοινωνιών και στους λιανοπωλητές. Το πρόγραμμα διάσωσης έληξε στα τέλη του 2010 και αντικαταστάθηκε από ένα Πρόγραμμα Παρακολούθησης. Αν και ακολούθησε μια αποτυχημένη προσπάθεια λήψης νέας οικονομικής βοήθειας από το Δ.Ν.Τ. και την Ε.Ε. το 2012, τα υψηλά επιτόκια που προσφέρει, βοήθησαν την Ουγγαρία να αντλήσει κεφάλαια από τις διεθνείς αγορές, με αποτέλεσμα να μειώσει το έλλειμμά της κάτω του 3% του Α.Ε.Π. της και να βγει από τη Διαδικασία του Υπερβολικού Ελλείμματος το 2013.

Με άριστες υποδομές, ένα καλά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, και υψηλό επίπεδο καινοτομίας, η Σλοβενία, αν και η μικρότερη μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, έχει σήμερα το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα μεταξύ τους και ένα από τα υψηλότερα στην Κεντρική Ευρώπη. Ωστόσο, η μεγάλη καθυστέρηση των ιδιωτικοποιήσεων, ιδιαίτερα του χρεωμένου και κυρίως κρατικού τραπεζικού τομέα,

την οδήγησαν σε υποχρεωτική ανακεφαλαιοποίηση και εξυγίανση του τραπεζικού τομέα. Η οικονομία της έχει ανακάμψει μετά την κρίση, ωστόσο έχει αρκετά υψηλά ποσοστά ανεργίας. Η Κυβέρνηση του πρωθυπουργού Cerar ανέλαβε την εξουσία το Σεπτέμβριο του 2014 με τη δέσμευση να προχωρήσει στην ιδιωτικοποίηση μιας ομάδας κρατικών επιχειρήσεων, να εξορθολογήσει τις δημόσιες δαπάνες και να σταθεροποιήσει περαιτέρω τον χρηματοπιστωτικό τομέα.

2.2 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Από την εποχή της πτώσης του σοβιετικού καθεστώτος και των επαναστάσεων που τους χάρισαν την ανεξαρτησία τους, οι πέντε υπό μετάβαση οικονομίες αποτέλεσαν, στο σύνολό τους, πολύ μεγάλο έλξης άμεσων ξένων επενδύσεων. Σε αυτό συνέβαλλαν παράγοντες και συγκριτικά πλεονεκτήματα που αφορούσαν την ευρύτερη γεωγραφική τους περιφέρεια αλλά και χαρακτηριστικά των μεμονωμένων οικονομιών που τελικά διαφοροποιούσαν και το μέγεθος των εισροών μεταξύ τους.

Η γεωγραφική τους εγγύτητα σε σημαντικές αγορές της Δυτικής Ευρώπης και στα κέντρα παραγωγής αποτέλεσε βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα για τις πέντε χώρες, οι οποίες συνορεύουν με την Ε.Ε.. Βρίσκονται στην καρδιά της Ευρώπης και ως εκ τούτου έχουν όλες κοινά σύνορα με τουλάχιστον 4 χώρες (η Πολωνία και η Ουγγαρία συνορεύουν με 7 χώρες). Με τη Δυτική Ευρώπη συνορεύουν όλες μέσω κοινών συνόρων με την Αυστρία, με εξαίρεση την Πολωνία, η οποία συνορεύει με τη Γερμανία. Η Τσεχία συνορεύει και με τις δύο αυτές δυτικοευρωπαϊκές χώρες, ενώ η Σλοβενία μοιράζεται σύνορα και με την Ιταλία.

Πέρα από τη γεωγραφική τους εγγύτητα, οι χώρες αυτές βρίσκονται κοντά στις δυτικές χώρες και από πολιτισμικής άποψης ενώ με ορισμένες είχαν και θεμελιωμένους εμπορικούς δεσμούς. Για παράδειγμα η Ανατολική Γερμανία, που ήταν μέλος του πρώην εμπορικού μπλοκ των κομμουνιστικών χωρών Council of Mutual Economic Assistance-CMEA, διεξήγαγε ένα μεγάλο μέρος του εμπορίου της με τις χώρες αυτές. Έτσι, οι μικρές γεωγραφικές και πολιτισμικές αποστάσεις καθώς και οι εντατικές εμπορικές σχέσεις που περιλάμβαναν εγκατεστημένα δίκτυα

διανομής και εξυπηρέτησης, βάρυναν ισχυρά στη μείωση του κόστους συναλλαγών των επενδυτών.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τους ξένους επενδυτές και το οποίο διαθέτουν όλες οι εξεταζόμενες οικονομίες είναι η σχετική αφθονία μορφωμένου αλλά χαμηλού κόστους εργατικού δυναμικού. Οι πέντε εξεταζόμενες χώρες έχουν ηγετική θέση στην Κεντρική Ευρώπη σε όρους μορφωτικού επιπέδου και οι μισθοί τους, τις καθιστούν ανταγωνιστικές ως προορισμούς για άμεσες ξένες επενδύσεις, ακόμη και μετά τις προσαρμογές που γίνονται για τη χαμηλότερη παραγωγικότητά τους.

Η προοπτική ένταξης των χωρών αυτών στην Ε.Ε. κατά τη δεκαετία του 1990 και η ένταξή τους τελικά το 2004 αποτέλεσαν επίσης σημαντικό παράγοντα προσέλκυσης Α.Ξ.Ε., καθώς βελτίωσε τις προοπτικές μεγέθυνσης των οικονομιών τους. Επιπλέον, σε ότι αφορά τους ξένους επενδυτές, η αποδοχή των κανόνων και των κανονισμών της Ε.Ε. από τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες μειώνει τον επενδυτικό κίνδυνο, καθώς δημιουργεί σταδιακά ένα επιχειρηματικό περιβάλλον παρόμοιο με εκείνο της Δυτικής Ευρώπης (Kalotay, 2004). Ειδικότερα, μειώνεται ο κίνδυνος αυθαίρετων αλλαγών πολιτικής, σχετικών, για παράδειγμα, με την πρόσβαση στην αγορά και τη φορολογία, ενώ τα δικαιώματα ιδιοκτησίας γίνονται πιο ασφαλή. Υπάρχει επίσης μείωση του κόστους των συναλλαγών των διασυνοριακών επιχειρήσεων (Baldwin, Francois και Portes, 1997). Έτσι, ήδη οι διατάξεις περί ελεύθερου εμπορίου των συμφωνιών σύνδεσης (Association Agreements) που αποτέλεσαν αντικείμενο διαπραγμάτευσης το 1991 και άρχισαν να εφαρμόζονται το 1992 (αρχικά μεταξύ της Τσεχοσλοβακίας, της Ουγγαρίας και της Πολωνίας) άρχισαν να προσελκύουν τους ξένους επενδυτές, διότι, παρά το γεγονός ότι αυτές οι συμφωνίες δεν υπόσχονταν την ένταξη στην Ε.Ε., θεωρήθηκαν ευρέως ως ένα πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή. Επιπλέον, αν και οι περισσότερες από αυτές τις χώρες ξεκίνησαν τη μετάβαση με χαμηλού επιπέδου οργάνωση αγορών και ανεπαρκείς υποδομές, σημείωσαν μεγάλη πρόοδο σε ορισμένους τομείς κατά την προενταξιακή περίοδο, με τη βοήθεια διεθνών αναπτυξιακών τραπεζών και τη συμμετοχή των ξένων στρατηγικών επενδυτών. Οι χώρες αυτές έχουν λάβει τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (E.B.D.R.), της Παγκόσμιας Τράπεζας, την Ευρωπαϊκή Ένωση (μέσω του προγράμματος PHARE και των δανείων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων) και γενικότερα του προγράμματος των G-24 από νωρίς στη διαδικασία μετάβασης.

Δεδομένης της ευνοϊκής τους θέσης, του υψηλού μορφωτικού επιπέδου του εργατικού δυναμικού τους αλλά και του χαμηλού εργατικού κόστους, οι εξεταζόμενες οικονομίες σε μετάβαση βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση στην προσέλκυση των Α.Ξ.Ε.. Ωστόσο, οι επιδόσεις τους στις εισροές Α.Ξ.Ε. ήταν διαφοροποιημένες και χρονικά αλλά και ποσοτικά, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, όπως για παράδειγμα το μέγεθος της εγχώριας αγοράς τους, την ποιότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τη φορολογική επιβάρυνση. Σε ότι αφορά, για παράδειγμα, το μέγεθος της αγοράς των εξεταζόμενων χωρών, η Πολωνία, με τα 38 εκατομμύρια του πληθυσμού της, έχει ένα ξεκάθαρο πλεονέκτημα έναντι των άλλων οικονομιών (ιδιαίτερα αν συγκριθεί, για παράδειγμα, με τη Σλοβενία που διαθέτει πληθυσμό μικρότερο των 2 εκατομμυρίων), το οποίο έχει συμβάλει στην ηγετική θέση της στην ευρύτερη περιοχή, ως χώρα υποδοχής των Α.Ξ.Ε..

Ο πιο κρίσιμος παράγοντας όμως που διαφοροποίησε τις εισροές Α.Ξ.Ε. μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών ήταν οπωσδήποτε ο βαθμός της προόδου στη διαδικασία μετάβασης από τον κεντρικό σχεδιασμό στην οικονομία της αγοράς. Αν και οι εξεταζόμενες χώρες συμπεριλαμβάνονταν στο πρώτο κύμα των υποψήφιων χωρών για είσοδο στην ΕΕ και οι οικονομικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις τους ήταν οι πιο προηγμένες μεταξύ των ευρωπαϊκών οικονομιών υπό μετάβαση, ωστόσο υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους στην ταχύτητα και την ένταση εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Οι διαφορές αυτές σε συνδυασμό με τα διαφορετικά κίνητρα προσέλκυσης Α.Ξ.Ε. που χρησιμοποίησαν οι πέντε χώρες (περαιτέρω ανάλυση στο επόμενο Τμήμα), ήταν οι κύριοι παράγοντες που καθόρισαν το ύψος εισροής των άμεσων ξένων επενδύσεων σε καθεμία από αυτές.

2.3 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε.

Η πολύ μεγάλη σημασία των Α.Ξ.Ε. για τη διαδικασία μετάβασης έκανε τις εξεταζόμενες χώρες, με την εξαίρεση της Σλοβενίας, να εφαρμόσουν έγκαιρα πολιτικές κινήτρων, που θα εξασφάλιζαν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για τους επενδυτές. Για να εξισορροπήσουν τα υψηλά επίπεδα κόστους, αβεβαιότητας και κινδύνου που αντιμετώπιζαν οι ξένοι επενδυτές κατά τα πρώτα κυρίως χρόνια της μετάβασης, οι χώρες αυτές έκαναν εκτεταμένη χρήση δημοσιονομικών και οικονομικών κινήτρων

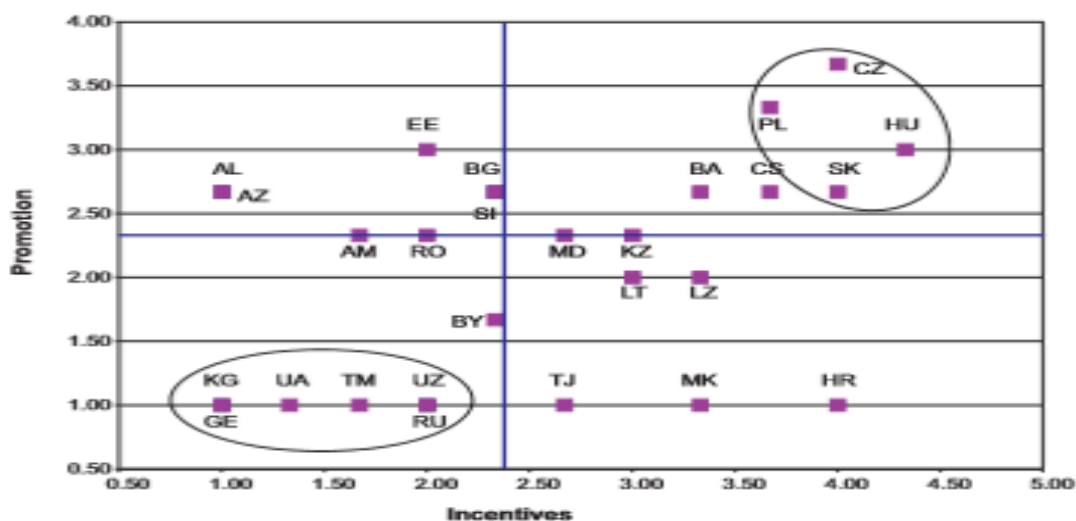
και δημιούργησαν οργανωμένες και αποτελεσματικές Υπηρεσίες Προώθησης Επενδύσεων (IPA-Investment Promotion Agencies) (Cass, 2007, σελ. 77).

Με πρώτη την Τσεχική Δημοκρατία, το 1993 και με την εξαίρεση της Σλοβενίας, οι χώρες προχώρησαν σταδιακά στην εισαγωγή οικονομικών επενδυτικών κινήτρων πραγματοποιώντας ταυτόχρονα μεταρρύθμιση του φορολογικού τους συστήματος, το οποίο, κατά τη σοσιαλιστική περίοδο, περιλάμβανε πολύ υψηλούς συντελεστές εταιρικής φορολόγησης. Μετά τα μέσα του 1990, ενεπλάκησαν σε ένα «φορολογικό ανταγωνισμό» μειώνοντας τους φορολογικούς συντελεστές τους, δημιούργησαν ζώνες ελεύθερου εμπορίου, στις οποίες παρέχονταν φοροαπαλλαγές διάρκειας δέκα ετών (Πολωνία και Τσεχία) και επιδόθηκαν στην παροχή φορολογικών ελαφρύνσεων και επιχορηγήσεων για επενδύσεις σε ορισμένους κλάδους και περιφέρειες καθώς και για τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Παράλληλα, όλες οι εξεταζόμενες χώρες εγκαθίδρυσαν κρατικές IPAs, οι οποίες διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο για την προώθηση των επενδύσεων, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της μετάβασης, όταν οι επενδυτές μπορεί να αγνοούν τις δυνατότητες της οικονομίας ή να χρειάζονται βοήθεια για την εγκαθίδρυση των δραστηριοτήτων τους. Η Τσεχία ίδρυσε τον Επενδυτικό και Επιχειρηματικό Οργανισμό Ανάπτυξης (Czech Business and Investment Development Agency - CzechInvest) το 1992, η Ουγγαρία την ITD Hungary Zrt, (1993), την οποία διαδέχτηκε το 2011 η Υπηρεσία Επενδύσεων και Εμπορίου (Hungarian Investment and Trade Agency-Hipa), η Πολωνία ίδρυσε το 1992 τον Πολωνικό Οργανισμό Πληροφοριών και Ξένων Επενδύσεων (Polish Information and Foreign Investment Agency - PAIIZ), η Σλοβενία το InvestSlovenia, που λειτουργεί στα πλαίσια του ευρύτερου οργανισμού SPIRIT Slovenija (Slovenian Public Agency for Entrepreneurship, Innovation, Development, Investment and Tourism) και η Σλοβακία τον Σλοβακικό Οργανισμό Ανάπτυξης Επενδύσεων και Εμπορίου (Slovak Investment and Trade Development Agency - SARIO), ο οποίος, αν και ιδρύθηκε το 2001, κατάφερε γρήγορα να κερδίσει διεθνείς διακρίσεις για την ποιότητα των υπηρεσιών του⁴. Τα IPAs λειτουργούν ως one stop shops, με δραστηριότητες που περιλαμβάνουν την προσέλκυση των άμεσων ξένων επενδύσεων, την παροχή πληροφοριών, τεχνικής και λοιπής υποστήριξης στη λειτουργία των ξένων επιχειρήσεων στη χώρα καθώς και υποστήριξη στη διεθνή ανάπτυξη των εγχώριων εταιρειών.

⁴ <http://sario.sk/en/about-us>

Γράφημα 2.1 Αξιολόγηση κινήτρων και προώθησης επενδύσεων (2005)

Πηγή: Cass (2007) Σχήμα 8, σελ. 104

Σε μια συγκριτική ανάλυσή του, ο Fergus Cass αξιολόγησε το επίπεδο κινήτρων και προώθησης επενδύσεων των χωρών της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (Κ.Α.Κ.) και των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλτικής για το 2005 (Cass, 2007, σελ 104). Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι 4 χώρες Visegrad (Τσεχία, Πολωνία, Ουγγαρία και Σλοβακία) συγκέντρωναν τις ανώτερες βαθμολογίες μεταξύ όλων των εξεταζόμενων χωρών τόσο από πλευράς προσφερομένων κινήτρων όσο και από άποψης λειτουργίας των IPAs, ενώ η Σλοβενία, αν και συγκέντρωνε υψηλή βαθμολογία από πλευράς προώθησης των επενδύσεων, υστερούσε αρκετά στο επίπεδο παρεχόμενων κινήτρων. Οι επιτυχημένες πολιτικές προσέλκυσης επενδύσεων των τεσσάρων χωρών μεταφράστηκαν στις υψηλές εισροές Α.Ξ.Ε. που βίωσαν κατά την προενταξιακή περίοδο, ενώ η Σλοβενία δεν κατόρθωσε να τις ανταγωνιστεί.

Με την ένταξη τους στην Ε.Ε. το 2004, οι χώρες αυτές υποχρεώθηκαν να συμμορφωθούν, ως προς τα κίνητρα που πρόσφεραν, με το γενικότερο πλαίσιο επενδυτικής πολιτικής που εφαρμόζει η Ε.Ε., το οποίο περιλαμβάνει αυστηρούς κανόνες για την προστασία του ανταγωνισμού. Για τις πέντε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, αυτό σήμαινε «την περικοπή των φοροαπαλλαγών και μεγαλύτερη έμφαση στις φορολογικές ελαφρύνσεις και τις διάφορες επιχορηγήσεις – ενώ όλα τα παραπάνω κίνητρα υπόκεινται σε συνολικό ανώτατο επιτρεπτό όριο αξίας» (Cass, 2007, σελ.97). Σύμφωνα με τη νομοθεσία της Ε.Ε., υπάρχει «μια γενική απαγόρευση

για κάθε κράτος μέλος ως προς τη χορήγηση κάθε είδους κινήτρων, ικανών να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Στα πλαίσια αυτά, απαγορεύεται οποιαδήποτε δημόσια ενίσχυση χορηγείται από ένα κράτος ή μέσω κρατικών πόρων, η οποία προσδίδει ένα οικονομικό όφελος εκλεκτικά σε κάποιον παραλήπτη (μια συγκεκριμένη επιχείρηση ή έναν ολόκληρο τομέα), νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό ή επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών» (Allen & Overy, 2011, σελ. 15). Ωστόσο, καθώς η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στις φτωχότερες περιοχές των κρατών μελών, η καταπολέμηση της ανεργίας και η μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων ανήκουν επίσης στους στόχους της Ε.Ε., έχει προβλεφθεί μια σειρά από εξαιρέσεις στην απαγόρευση των κρατικών ενισχύσεων.

Στα πλαίσια αυτά, η Τσεχία παρέχει επιχορηγήσεις και φορολογικές ελαφρύνσεις για τη δημιουργία ή επέκταση παραγωγικών μονάδων σε συγκεκριμένους κλάδους της μεταποίησης, σε ερευνητικά ή τεχνολογικά κέντρα και σε κέντρα υποστήριξης επιχειρηματικών υπηρεσιών (κέντρα δεδομένων, κοινών υπηρεσιών, κέντρα ανάπτυξης λογισμικού, κτ.λ.). Στους εν λόγω τομείς επιχορηγείται και η δημιουργία θέσεων εργασίας καθώς και η εκπαίδευση των εργαζομένων.⁵ Τους ίδιους ουσιαστικά τομείς και με παρόμοια επενδυτικά κίνητρα, υποστηρίζουν, τόσο η Σλοβακία⁶ (με την προσθήκη του τομέα του τουρισμού), όσο και η Σλοβενία⁷. Η Σλοβενία μάλιστα έχει σήμερα το μικρότερο ποσοστό εταιρικού φόρου, 17%, σε σχέση με τις υπόλοιπες εξεταζόμενες χώρες στις οποίες ο σχετικός φόρος ανέρχεται στο 19%.

Στην Πολωνία, ένα βασικό επενδυτικό κίνητρο είναι η λειτουργία 14 ειδικών οικονομικών ζωνών (E.O.Z.). Οι Ζώνες αυτές, που προσφέρουν ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση στις εγκατεστημένες επιχειρήσεις (όπως απαλλαγή από τον φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων), από την ίδρυσή τους, το 1995, μέχρι το 2010, έχουν προσελκύσει 1.354 έργα με επενδύσεις συνολικού ύψους 25 δισεκατομμυρίων δολαρίων, δημιουργώντας πάνω από 167.000 θέσεις εργασίας (Zimmy, 2012, σελ 7). Πολλές σημαντικές πολυεθνικές, ιδίως στον τομέα της μεταποίησης, βρίσκονται εγκατεστημένες σε τέτοιες ζώνες, όπως για παράδειγμα, εταιρείες αυτοκινήτων (όπως οι Toyota, Volkswagen, General Motors, Delphi, Lear και ένα από τα εργοστάσια της Fiat), επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρονικών προϊόντων (όπως οι LG

⁵ <http://www.czechinvest.org/data/files/fs-04-investment-incentives-68-en.pdf>

⁶ <http://sario.sk/en/invest/investment-incentives>

⁷ http://www.investslovenia.org/fileadmin/dokumenti/is/incentives/Tender_Documentation_FDI_2013.pdf

Electronics, Sharp, Motorola και Dell) και χημικές επιχειρήσεις, όπως η Saint-Gobain και η Procter & Gamble. Ωστόσο, η Πολωνία έχει υποχρεωθεί να προσαρμόσει τη νομοθεσία της σχετικά με τη λειτουργία αυτών των ζωνών με τους κανόνες της κοινής περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε. μέχρι το 2020, αλλιώς θα πρέπει να διακόψει τη λειτουργία τους, ρισκάροντας την αποχώρηση αυτών των πολυεθνικών από τη χώρα. Διαθέτει επίσης πάνω από 75 βιομηχανικά και τεχνολογικά πάρκα, αποκεντρωμένα, σε ολόκληρη την περιφέρεια της. Επιχορηγήσεις δίνονται για επενδύσεις στους τομείς της μεταποίησης και των υπηρεσιών και κυρίως στους κλάδους της αυτοκινητοβιομηχανίας, των ηλεκτρονικών της βιοτεχνολογίας, των μοντέρνων υπηρεσιών, της επεξεργασίας τροφίμων και του R&D, κυρίως στη βάση των κριτηρίων του μεγέθους της επενδυτικής δαπάνης και του αριθμού των δημιουργούμενων εργασιακών θέσεων.⁸

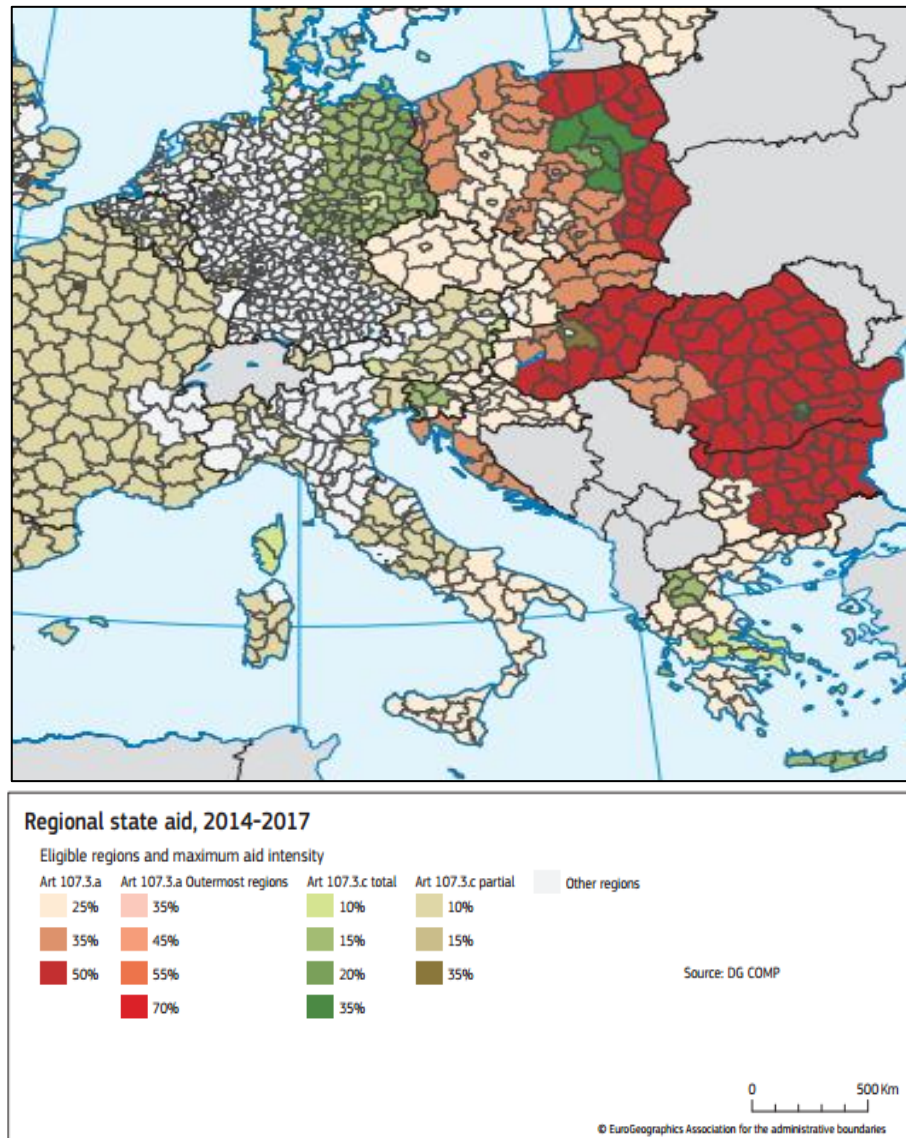
Η Ουγγαρία, υποστηρίζει μέσω επιδοτήσεων επενδύσεις με εξαγωγικό προσανατολισμό, ειδικά στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας, της παραγωγής ηλεκτρονικών και των κέντρων παροχής υπηρεσιών. Επιπλέον διαθέτει πάνω από 100 Ελεύθερες Βιομηχανικές Ζώνες Εμπορίου με στόχο την προσέλκυση Α.Ξ.Ε. εξαγωγικού προσανατολισμού και υψηλής τεχνολογίας. Ωστόσο, σύμφωνα με ορισμένους, η τελευταία ουγγρική κυβέρνηση έχει στείλει αντιφατικά μηνύματα προς τη διεθνή επενδυτική κοινότητα. υιοθετώντας «εχθρική στάση απέναντι στις Α.Ξ.Ε. σε ορισμένους κλάδους υπηρεσιών, ιδιαίτερα στον τραπεζικό τομέα, την ενέργεια, το λιανικό εμπόριο, τις τηλεπικοινωνίες και την παροχή νερού» (Sass και Kalotay, 2012, σελ 8). Οι πρώτες τέσσερις από τα πέντε βιομηχανίες έχουν πληγεί από τους απροσδόκητα υψηλούς «φόρους κρίσης» που επιβλήθηκαν σε επιλεγμένους κλάδους και οι οποίοι θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως προβληματικοί για τη δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση των ξένων επενδυτών, καθώς οι τελευταίοι αποτελούν την πλειοψηφία στην ομάδα των επιχειρήσεων που θίγονται από τους νέους φόρους. Στην παροχή νερού, το 2009 πραγματοποιήθηκε η πρώτη «εθνικοποίηση» μετά από δύο δεκαετίες, όταν απαλλοτριώθηκαν τα περιουσιακά στοιχεία της γαλλικής Suez, η οποία είχε σύμβαση νερού στο Δήμο Pécs.

Επιπλέον, σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες, προκειμένου να μειωθούν οι ανισότητες και να ενισχυθεί η ανάπτυξη των περιοχών που μειονεκτούν, έχουν τεθεί σε εφαρμογή κρατικά περιφερειακά προγράμματα αναπτυξιακής βοήθειας. Στο Γράφημα

⁸ http://www.paiz.gov.pl/governmental_grants

2.2 παρουσιάζονται οι ανώτατες επιχορηγήσεις ως ποσοστό των επενδύσεων που επιτρέπονται ανά περιοχή των εξεταζόμενων χωρών για το διάστημα 1/7/14-31/12/2017, σύμφωνα με τις «Κατευθυντήριες γραμμές για τις περιφερειακές κρατικές ενισχύσεις για την περίοδο 2014-2020»⁹ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που άρχισαν να εφαρμόζονται τον Ιούλιο του 2014.

Γράφημα 2.2 Χάρτης περιφερειακής ενίσχυσης για την περίοδο 1/7/14-31/12/2017

Πηγή: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/regional_aid/regional_aid_2014_2017.pdf

Τέλος, δεδομένου ότι στο εσωτερικό των εξεταζόμενων χωρών βρίσκονται ορισμένες από τις φτωχότερες περιοχές της Ευρώπης, διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε.,

⁹ European Commission (2014): Guidelines on regional State aid for 2014-2020, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:209:0001:0045:EN:PDF>

όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (European Regional Development Fund-ERDF), που έχουν ως στόχο τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και την εξάλειψη των ανισοτήτων στην Ευρώπη, επίσης διαθέτουν κεφάλαια για τους ξένους επενδυτές.¹⁰

2.4 ΟΙ ΕΙΣΡΟΕΣ Α.Ξ.Ε. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1990-2014

Αν και η απομάκρυνση των εξεταζόμενων χωρών από την σοβιετική επιρροή δημιούργησε ένα ασταθές πολιτικοοικονομικό περιβάλλον, με την υιοθέτηση νέων συναλλαγματικών καθεστώτων, την εμφάνιση πληθωρισμού και ανεργίας και άλλα θέματα που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για τις Α.Ξ.Ε., τα μεγάλα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής τη μετέτρεψαν σύντομα σε μεγάλο πόλο έλξης ξένων επενδυτών. Οι εισροές και τα αποθέματα άμεσων ξένων επενδύσεων εντός αυτών των χωρών επηρεάστηκαν κυρίως από την ταχύτητα των χωρών στην υιοθέτηση φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων και από την ικανότητα τους να δημιουργήσουν ευνοϊκό περιβάλλον για τους ξένους επενδυτές.

Πίνακας 2.3 Εισροές Α.Ξ.Ε. για επιλεγμένα έτη της περιόδου 1993-2014 (σε εκατ.\$)

	1993	1996	1999	2004	2008	2009	2013	2014
Πολωνία	1.715	4.499	7.271	12.440	13.862	11.889	120*	13.883*
Τσεχία	653	1.428	6.330	4.974	6.451	2.927	3.641	5.909
Ουγγαρία	2.443	3.300	3.312	4.266	6.327	1.995	3.097	4.039
Σλοβακία	179	370	627	4.029	4.868	-6	591	479
Σλοβενία	113	175	106	675	1.218	-476	-144	1.564
Σύνολο	5.103	9.772	17.645	26.385	32.727	16.329	7.303	25.874

*Υπολογισμένα με την προσέγγιση asset/liability

Πηγή : <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

Οι ξένες επενδύσεις απαγορεύονταν γενικά κατά τη διάρκεια της περιόδου του κεντρικού σχεδιασμού. Μόνο στην Ουγγαρία και την Πολωνία επιτρέπονταν κάποιες Α.Ξ.Ε. (με τη μορφή των κοινοπραξιών) αλλά τα μεγέθη ήταν μικρά. Από αυτή την χαμηλή βάση, οι Α.Ξ.Ε. στις υπό μετάβαση οικονομίες αυξήθηκαν με μέτριους ρυθμούς στις αρχές του 1990, αλλά ενισχύθηκαν σημαντικά στα τέλη αυτής της δεκαετίας (Πίνακας 2.3).

¹⁰ http://ec.europa.eu/research/infrastructures/index_en.cfm?pg=structural_funds

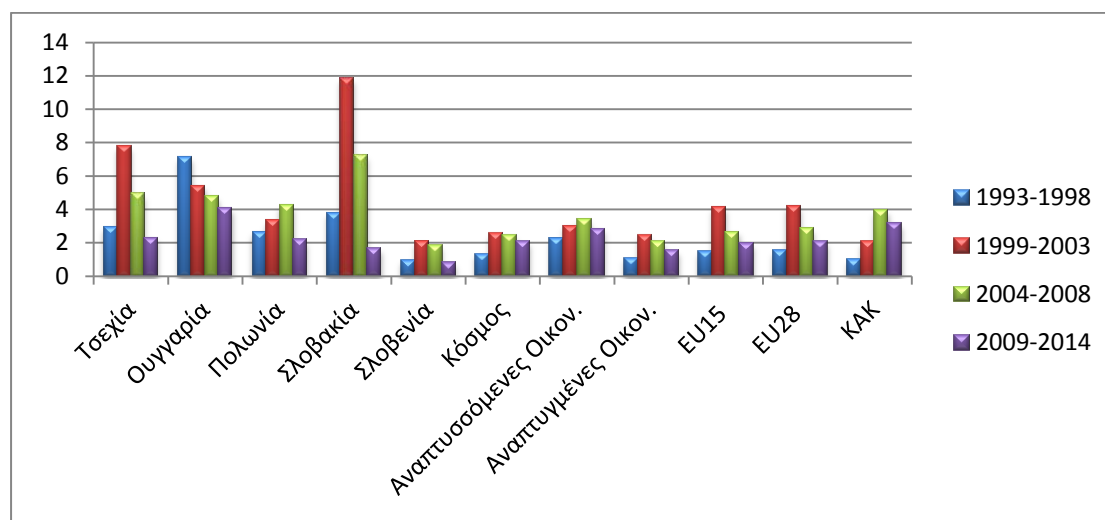
Αν και έχουν υπάρξει σημαντικές διαφορές πολιτικής μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, ένα βασικό κοινό στοιχείο των μεταρρυθμίσεων σε όλες κατά τα πρώτα χρόνια της μετάβασης, ήταν οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών περιουσιακών στοιχείων. Κατά την πρώτη (1993-1998) και δεύτερη περίοδο (1998-2003), που αποτυπώνονται στο Γράφημα 2.3, καθοριστικό ρόλο στον όγκο των εισροών Α.Ξ.Ε. προς τις χώρες που εξετάζονται, έπαιξε η προσέγγιση που υιοθετήθηκε για τη διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων.

Η Ουγγαρία ήταν ουσιαστικά η πρώτη χώρα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη (Κ.Α.Ε.) που άνοιξε την οικονομία της στους ξένους επενδυτές κατά την έναρξη της μετάβασης της περιοχής προς την οικονομία της αγοράς, και ήταν επίσης η πρώτη χώρα που επέτρεψε τη συμμετοχή ξένων επενδυτών σε μεγάλο βαθμό στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης. Έτσι, πήρε το προβάδισμα μεταξύ των οικονομιών της Κ.Α.Ε. κατά την πρώτη περίοδο, 1993-1998, σε όρους εισροών Α.Ξ.Ε. ως ποσοστό του Α.Ε.Π., «αλλά και το προβάδισμα σε όρους κατά κεφαλήν αποθέματος Α.Ξ.Ε. και αποθέματος Α.Ξ.Ε. ως ποσοστό του Α.Ε.Π., για ολόκληρη την πρώτη δεκαετία της μετάβασης» (Sass και Kalotay, 2012, σελ. 2). Η Πολωνία και η Τσεχία άρχισαν να προσελκύουν σχετικά μεγάλες εισροές από τα μέσα της δεκαετίας, με αποτέλεσμα την υψηλή συγκέντρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε αυτές τις τρεις χώρες: το 1995 αντιπροσώπευαν τα δύο τρίτα της συνολικής ετήσιας ροής προς τις μεταβατικές οικονομίες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (UNECE, 2001, σελ.194). Η Πολωνία μάλιστα έγινε ο κύριος προορισμός Α.Ξ.Ε. μεταξύ όλων αυτών των χωρών το 1996.

Η Δημοκρατία της Τσεχίας χαρακτηρίστηκε από ένα μεγαλύτερο κύμα εισροής μετά το 1998, όταν πέρασαν στη χώρα νόμοι που υποστήριζαν τις ξένες επενδύσεις. Στη Σλοβακία, η εισροή άμεσων επενδύσεων, που ήταν χαμηλή κάτω από την εθνικιστική κυβέρνηση του Πρωθυπουργού Vladimir Meciar την περίοδο 1993-1998, αυξήθηκε σημαντικά με τη φιλελεύθερη κυβέρνηση του Dzurinda (1998- 2006), καθώς άλλαξε ο νόμος για τις επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας, που δεν έδινε τη δυνατότητα συμμετοχής στην ιδιωτικοποίησή τους σε αλλοδαπούς (Mandel και Tomsik, 2008, σελ 12). Η αλλαγή στη σλοβακική πολιτική έναντι των άμεσων ξένων επενδύσεων αποτυπώθηκε το 2000 στην πώληση της Σλοβακικής Telecom (αξίας ενός δις) και των χαλυβουργείων VSZ (500 εκατ. δολάρια αρχικής επένδυσης και 700 εκατ. δολάρια σε follow-up επενδύσεις για τα επόμενα 10 χρόνια) (UNECE, 2001, σελ. 196). Η Σλοβενία, τέλος, δεν ακολούθησε το παράδειγμα των υπολοίπων χωρών.

Η διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων ήταν περιορισμένη (δεν συμπεριέλαβε τον τραπεζικό κλάδο και τις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας) και ευνόησε τους εγχώριους αγοραστές, αποκλείοντας εμμέσως τους ξένους επενδυτές. Ως αποτέλεσμα οι εισροές Α.Ξ.Ε. στη χώρα υπήρξαν μικρές σε σχέση με αυτές των υπολοίπων

Γράφημα 2.3 Εισροές Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π. (1993-2014)

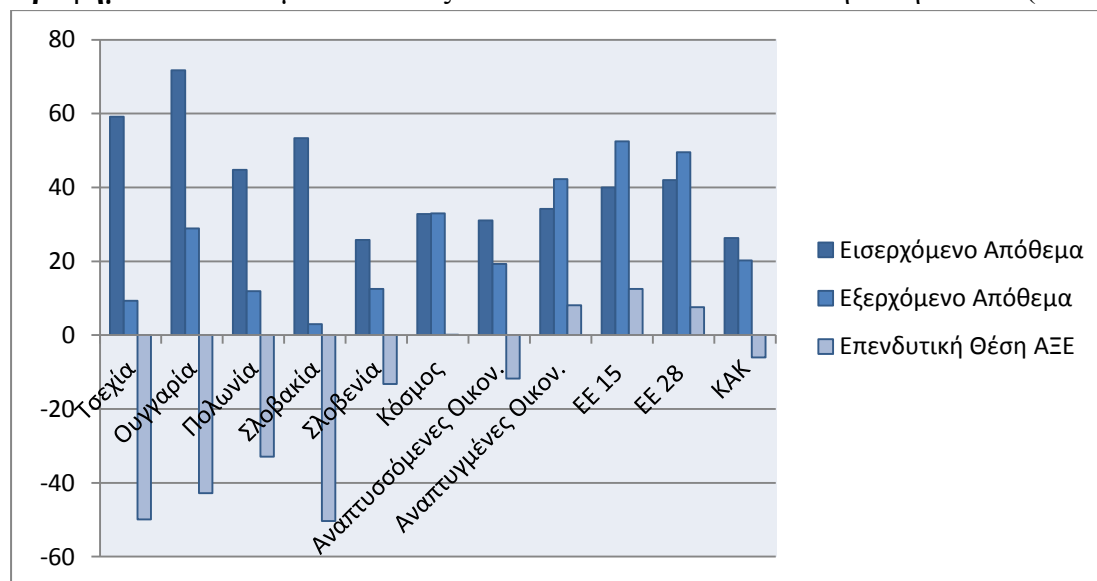
Πηγή: UNCTAD FDI Statistics και υπολογισμοί της συγγραφέως

Εξετάζοντας το σύνολο των 5 χωρών, οι εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων ήταν στο υψηλότερο σημείο τους την περίοδο πριν από την προσχώρηση στην Ε.Ε. (1999-2003), κυρίως λόγω της μαζικής αύξησης της εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων στην Σλοβακία και την Τσεχική Δημοκρατία. Το τέλος των ιδιωτικοποιήσεων σ' αυτές τις δύο χώρες όμως, το 2002, προκάλεσε την εμφανή μείωση των εισροών Α.Ξ.Ε. ως ποσοστού του Α.Ε.Π. κατά την τρίτη περίοδο. Μετά από μια νέα περίοδο αύξησης ως το 2008, οι συνολικές εισροές Α.Ξ.Ε. στην περιφέρεια των 5 χωρών δέχτηκαν ισχυρό πλήγμα από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση με αποτέλεσμα να μειωθούν στο ήμισυ μεταξύ του 2008 και του 2009. Οι άσχημες οικονομικές συνθήκες στις μεγάλες οικονομίες προέλευσης των Α.Ξ.Ε. μείωσαν την επιθυμία και τη δυνατότητα των πολυεθνικών αυτών των οικονομιών για επενδύσεις στο εξωτερικό. Σε απόλυτους όρους, η μείωση ήταν πιο απότομη στη Σλοβακία και τη Σλοβενία, όπου οι εισροές κυριολεκτικά εκμηδενίστηκαν, ενώ στην Πολωνία, όπου η πτώση των εισροών είχε ξεκινήσει από το 2008, σημειώθηκε μείωση 45% μέσα σε δύο χρόνια. Αν και από το 2010, οι εισροές των Α.Ξ.Ε. στις εξεταζόμενες χώρες βρίσκονται και πάλι σε ανοδική πορεία, δεν έχουν ακόμα επανέλθει στα προ

κρίσης επίπεδα. Εξαίρεση σ' αυτό αποτελεί η Σλοβενία, η οποία, το 2014, προσέλκυσε τις μεγαλύτερες εισροές Α.Ξ.Ε. στην ιστορία της.

Καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο, οι εισροές Α.Ξ.Ε. ως ποσοστό του Α.Ε.Π. ήταν σημαντικά υψηλότερες στις εξεταζόμενες χώρες σε σχέση με τα παλαιά κράτη μέλη της Ε.Ε. (Ε.Ε. των 15). Αυτό εξηγείται, μεταξύ άλλων, από το γεγονός ότι τα παλαιά κράτη μέλη αποτελούν τις κύριες χώρες προέλευσης των Α.Ξ.Ε. για τις νεοεισαχθείσες χώρες (βλ. τμήμα 2.5)

Γράφημα 2.4 Απόθεμα Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π. και Επενδυτική θέση Α.Ξ.Ε. (2014)

Πηγή: UNCTAD FDI Statistics και υπολογισμοί της συγγραφέως

Επί του παρόντος, η Πολωνία, λόγω του μεγέθους της, έχει με διαφορά το μεγαλύτερο εισερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε., με 245 δις \$ περίπου για το 2014 (περίπου το διπλάσιο από την Τσεχία, που βρίσκεται στη δεύτερη θέση σε απόλυτους όρους, με 121 δις). Ωστόσο, ως ποσοστό επί του Α.Ε.Π., η Ουγγαρία έχει τα μεγαλύτερα αποθέματα Α.Ξ.Ε. (71,7%), ακολουθούμενη από εκείνα της Δημοκρατίας της Τσεχίας (59,1%) και της Σλοβακίας (53,3%). Στην τελευταία θέση, με μεγάλη διαφορά, βρίσκεται η Σλοβενία (25,8%), η οποία διαχρονικά έχει προσελκύσει πολύ μικρές εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων, ως αποτέλεσμα της πολιτικής που είχε υιοθετήσει, η οποία όμως έχει γίνει πιο φιλική προς τις Α.Ξ.Ε. τα τελευταία χρόνια.

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 2.4, σε διεθνές επίπεδο, η σχετική θέση των αναδυόμενων χωρών από την άποψη των εισερχόμενων αποθεμάτων Α.Ξ.Ε. ως ποσοστού του Α.Ε.Π., είναι καλή, δεδομένου ότι με τα στοιχεία του 2014, όλες οι

χώρες, εκτός της Σλοβενίας, υπερβαίνουν τα αντίστοιχα μέσα ποσοστά των παλαιών κρατών μελών (ο μέσος όρος της Ε.Ε. των 15 για το 2014 ήταν περίπου 40%), των αναπτυσσόμενων και των ανεπτυγμένων οικονομιών αλλά και τον παγκόσμιο μέσο όρο.

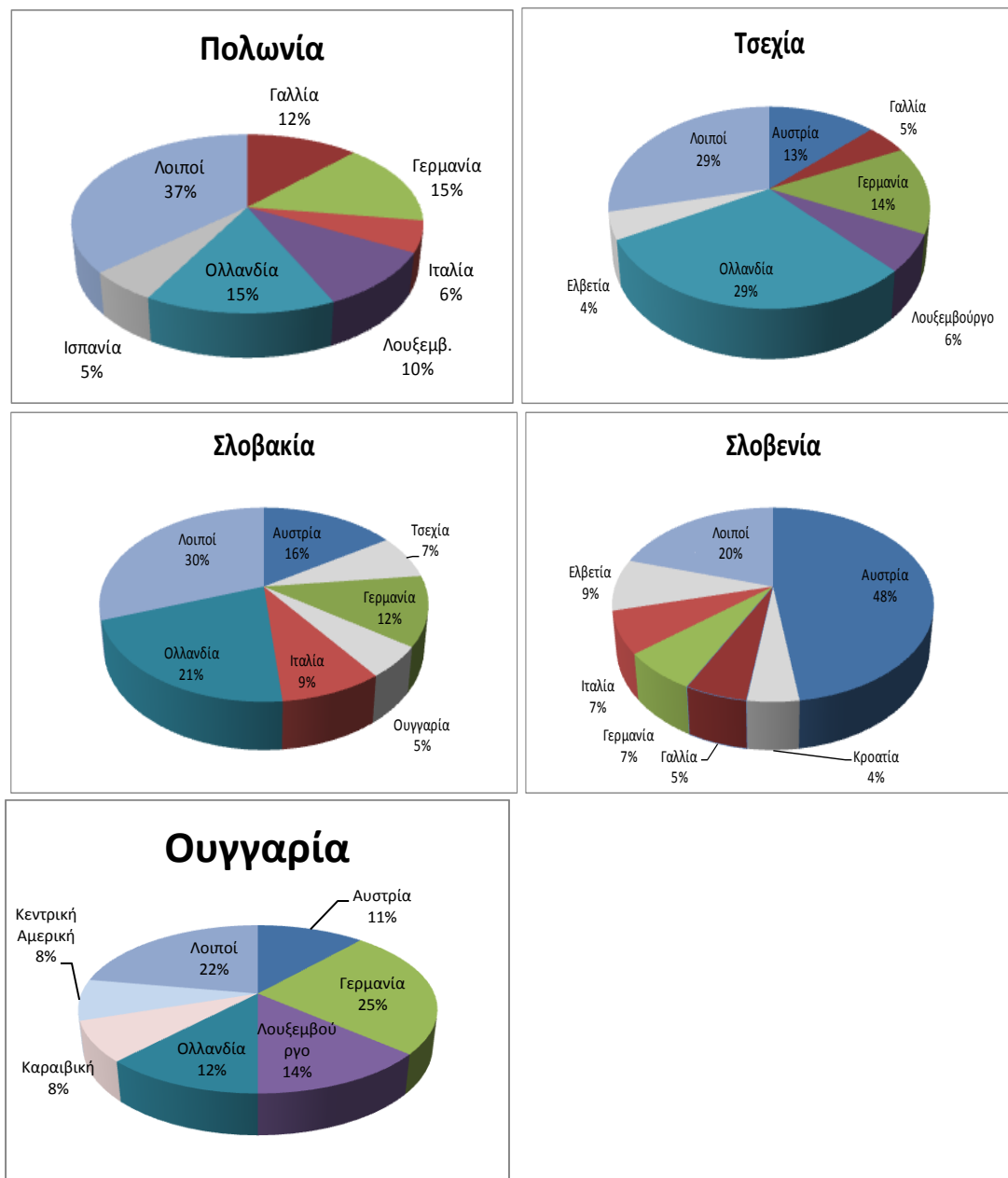
Από το Γράφημα 2.2 προκύπτει επίσης το συμπέρασμα ότι, σε αντίθεση με τις πιο προηγμένες οικονομικά χώρες, ο λεγόμενος «κύκλος επενδύσεων» (investment circle) στις εξεταζόμενες χώρες δεν κλείνει., γεγονός που θα αναλυθεί περαιτέρω στο Τμήμα 2.7.

2.5 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε.

Στην προέλευση των εισροών Α.Ξ.Ε. δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ των εξεταζόμενων οικονομιών. Διαχρονικά τα παλαιά κράτη μέλη της ΕΕ αποτελούν την κύρια πηγή των Α.Ξ.Ε. και η χωρική διάρθρωση της καταγωγής των Α.Ξ.Ε. είναι παρόμοια σε όλες τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης. Το 2001 το 86% των εισρών προήλθε από χώρες της Ε.Ε. και αυτό το ποσοστό αυξήθηκε στο 88% στα μέσα της δεκαετίας για να επανέλθει στο 85 % το 2012.

Στα παρακάτω γραφήματα αποτυπώνονται τα αποθέματα Α.Ξ.Ε. των εξεταζόμενων χωρών ανά χώρα προέλευσης για το 2012. Στο γράφημα κάθε χώρας απεικονίζονται οι 6 μεγαλύτεροι εταίροι της από πλευράς συμμετοχής στο απόθεμα Α.Ξ.Ε.: οι κύριοι επενδυτές στην περιοχή είναι η Ολλανδία, η Αυστρία, η Γερμανία, η Γαλλία, και το Λουξεμβούργο. Αν και η Ιταλία ανήκει στους κύριους επενδυτές στην Πολωνία τη Σλοβακία και τη Σλοβενία, δεν επενδύει σε μεγάλο βαθμό στις υπόλοιπες δύο χώρες της περιοχής. Περισσότερο από το ήμισυ των αποθεμάτων Α.Ξ.Ε. στην πέντε χώρες προέρχονται μόνο από την Ολλανδία, τη Γερμανία και την Αυστρία και για το λόγο αυτό αυτές οι επενδύτριες χώρες διαθέτουν τεράστια δύναμη επιρροής επάνω τους. Η Δημοκρατία της Τσεχίας με υψηλές ενδοπεριφερειακές (intraregional) επενδύσεις ανήκει στις σημαντικές επενδύτριες χώρες της Σλοβακίας.

Γράφημα 2.5 Εισερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. ανά χώρα προέλευσης (%), 2012

Πηγή : UNCTAD FDI/TNC database. (ιδία επεξεργασία)

Σε ότι αφορά την περίπτωση της Ουγγαρίας, όπου το 2012, περίπου το 15% του συνολικού αποθέματος εισερχόμενων Α.Ξ.Ε. προερχόταν από την Κεντρική Αμερική και τις νήσους της Καραϊβικής, πρέπει να σημειωθεί ότι ένα μεγάλο μερίδιο αυτών των εισροών είναι πιθανό να αποτελείται από τις λεγόμενες «round-tripping» επενδύσεις. Αυτές αντιπροσωπεύουν τις ροές των κεφαλαίων που καταγράφονται στο ουγγρικό χρηματοπιστωτικό σύστημα ως προερχόμενες από υπεράκτια χρηματοπιστωτικά κέντρα (offshore financial centers-OFCs) αλλά ουσιαστικά προέρχονται αρχικά από την ίδια την Ουγγαρία, με τη μορφή των εκροών άμεσων

ξένων επενδύσεων. Στην ουσία επομένως, δεν αποτελούν πραγματικές άμεσες ξένες επενδύσεις.

Μικρή είναι πλέον η συμμετοχή στην περιοχή των Η.Π.Α., από την οποία προερχόταν το 7% των εισροών το 2001 αλλά μειώθηκε σταθερά για να φτάσει το 1% το 2012. Σταθερό μερίδιο περίπου 3% από το 2005 και μετά προέρχεται από την Ελβετία, ενώ με περιορισμένες ροές συμμετέχουν και η Κορέα με την Ιαπωνία. (UNCTAD FDI/TNC database).

2.6 ΚΛΑΔΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε.

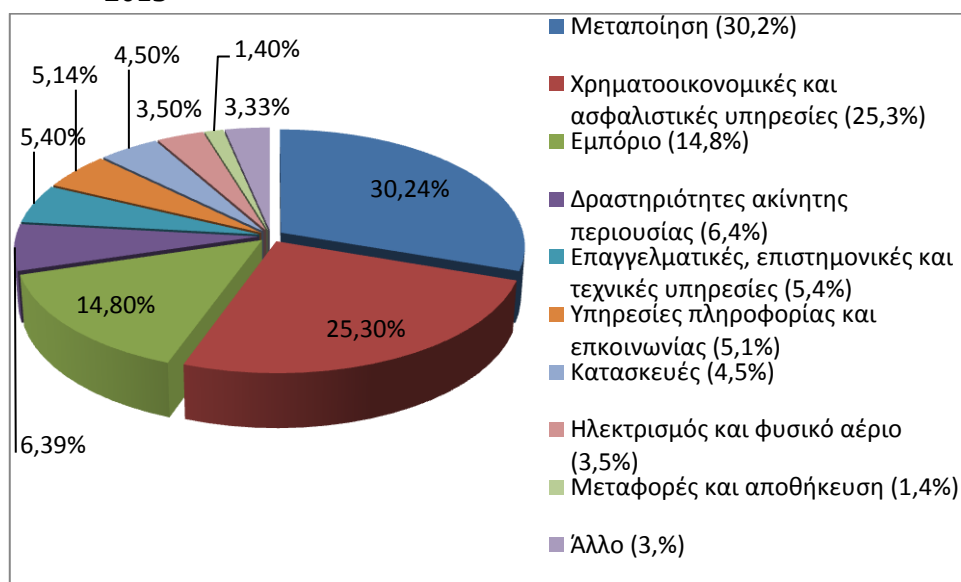
Στο σύνολο των εξεταζόμενων χωρών, οι εισερχόμενες Α.Ξ.Ε. στον πρωτογενή τομέα είναι ελάχιστες (αντιστοιχούν σε λιγότερο από 1% των εισερχόμενων αποθεμάτων). Ως προς τη μεταποίηση, η βιομηχανία που κυριαρχεί τόσο στην παραγωγή και στις εξαγωγές των χωρών αυτών όσο και στα εισερχόμενα αποθέματα Α.Ξ.Ε. είναι σαφώς η αυτοκινητοβιομηχανία. Πολλά από τα παλαιά κράτη μέλη της ΕΕ (και όχι μόνο) προχώρησαν σε μετεγκατάσταση των παραγωγικών μονάδων παραγωγής αυτοκινήτων και ανταλλακτικών, προκειμένου να επωφεληθούν από το χαμηλού κόστους, εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό των εξεταζόμενων χωρών, με αποτέλεσμα η αυτοκινητοβιομηχανία να αποκτήσει δεσπόζουσα θέση σ' αυτές.

Ωστόσο, ο τομέας που κυριαρχεί τα τελευταία χρόνια στα εισερχόμενα αποθέματα Α.Ξ.Ε. στις χώρες αυτές, όπως άλλωστε και παγκοσμίως, είναι ο τριτογενής. Μάλιστα, σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το μερίδιο του τομέα των υπηρεσιών στο σύνολο των εισροών Α.Ξ.Ε. των νέων κρατών μελών της Ε.Ε. αυξήθηκε πολύ ταχύτερα κατά μέσο όρο σε σχέση με τα παλαιά κράτη μέλη, με αποτέλεσμα το χάσμα μεταξύ τους να κλείσει πρόσφατα. (European Commission, 2009, σελ 93). Όπως θα αναλυθεί παρακάτω, οι κλάδοι του τομέα των υπηρεσιών που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα αποθέματα Α.Ξ.Ε. στις πέντε χώρες είναι οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες (γεγονός που αντανάκλα την κυριαρχία των ξένων πολυεθνικών στο τραπεζικό τους σύστημα), το χονδρικό και λιανικό εμπόριο και οι δραστηριότητες ακίνητης περιουσίας. Μεγάλες εισροές Α.Ξ.Ε. προς αναζήτηση αποτελεσματικότητας (efficiency seeking), ιδιαίτερα μετά το 2003, αποσπούν και οι

επιχειρηματικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες πληροφορίας και επικοινωνίας. (Sass και Kalotay, 2012, σελ.4). Οι χώρες αυτές, καθώς συνδυάζουν σχετικά χαμηλούς μισθούς και υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων, γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς τοποθεσίες εγκατάστασης κέντρων παροχής υπηρεσιών (Shared Services Centers), κέντρων διαχείρισης και εξυπηρέτησης πελατών (Customer Contact Centers), κέντρων παροχής υπηρεσιών πληροφορικής (IT Service Centers) και άλλων κέντρων που παρέχουν υπηρεσίες διαφόρων ειδών, όπως λογιστικές, διαχείρισης ανθρωπίνου δυναμικού, συντήρησης λογισμικού και έρευνας, σε πολυεθνικές εταιρείες.

Οι υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν περίπου το 65% του αποθέματος άμεσων ξένων επενδύσεων της Πολωνίας, με τις χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες να κυριαρχούν (25% του συνολικού αποθέματος) και να ακολουθούνται από εμπορικές υπηρεσίες (15%) και άλλες επιχειρηματικές υπηρεσίες (5,4%). Το μεγάλο απόθεμα στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες οφείλεται στο γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των πολωνικών εμπορικών τραπεζών είναι ξένης ιδιοκτησίας. Οι επιχειρηματικές υπηρεσίες, καθώς και οι υπηρεσίες των τηλεπικοινωνιών και ηλεκτρικής ενέργειας έχουν επίσης προσελκύσει σημαντικές ξένες επενδύσεις.

Γράφημα 2.6 Κλαδική κατανομή εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. στην Πολωνία, 2013

Πηγή: NBP (Narodowy Bank Polski), <http://www.nbp.pl/homen.aspx?f=en/publikacje/ziben/ziben.html>

Η Πολωνία, σε λιγότερο από μια δεκαετία, έχει αναδειχθεί σε ένα σημαντικό προορισμό για Α.Ξ.Ε. σε επιχειρηματικές υπηρεσίες βασισμένες στη γνώση (knowledge-based), στην Ευρώπη. Το 2010, η χώρα φιλοξενούσε ήδη 282 κέντρα εξυπηρέτησης επιχειρήσεων που ανήκουν σε 220 ξένους επενδυτές, εκ των οποίων τα 77 ειδικεύονται στον τομέα του R&D και τα 205 σε διαδικασίες outsourcing (συμπεριλαμβανομένων επίσης υπηρεσιών IT) και σε κοινές επιχειρηματικές υπηρεσίες. Τα κέντρα αυτά απασχολούν περίπου 70.000 άτομα, το 90% εκ των οποίων κατέχουν τίτλους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρά την παγκόσμια κρίση, η απασχόληση στα κέντρα αυξήθηκε κατά 50% το 2010, σε σύγκριση με το 2008 (Zimmy, 2012, σελ.5).

Στη μεταποίηση, η οποία αντιπροσωπεύει το 30% των εισροών, οι μεγαλύτερες βιομηχανίες σε όρους αποθέματος Α.Ξ.Ε., περιλαμβάνουν τα προϊόντα πετρελαίου-χημικά-φαρμακευτικά προϊόντα (6,4%) τα τρόφιμα (5,7%), τα μηχανοκίνητα οχήματα και ανταλλακτικά (5,3%) και τα μεταλλικά και ηλεκτρονικά προϊόντα (5,7%).

Στην Ουγγαρία, με βάση τα στοιχεία εισροών Α.Ξ.Ε. για το 2012, το 47% των εισροών κατευθύνθηκε στον τομέα της μεταποίησης (38% στην αυτοκινητοβιομηχανία και περίπου 5% στον κλάδο προϊόντων πετρελαίου-χημικών-φαρμακευτικών προϊόντων).¹¹ Η αυτοκινητοβιομηχανία είναι από τις σπουδαιότερες βιομηχανίες της Ουγγαρίας και αντιπροσωπεύει περίπου το 20% των εξαγωγών της, ενώ απασχολεί περίπου 130.000 εργαζόμενους.¹² Εταιρείες όπως η Suzuki, η Audi, η General Motors and η Daimler έχουν εγκαταστήσει παραγωγικές μονάδες στη χώρα. Ο τριτογενής τομέας προσέλκυσε το 53% των εισροών Α.Ξ.Ε.. Η πλειοψηφία αυτών κατευθύνθηκε στον κλάδο των επιχειρηματικών υπηρεσιών (34%). Τα κέντρα παροχής επιχειρηματικών υπηρεσιών έχουν σημειώσει μεγάλη ανάπτυξη στην Ουγγαρία. Περίπου 70 ξένες εταιρείες δραστηριοποιούνται στο χώρο, απασχολώντας περίπου 34.000 εργαζόμενους. «Συνολικά, οι Α.Ξ.Ε. έχουν πιο ισχυρή παρουσία στις εμπορικές βιομηχανίες της Ουγγαρίας (ακόμη και στον τομέα των υπηρεσιών, όπως οι εμπορεύσιμες επιχειρηματικές υπηρεσίες ή οι υπηρεσίες ηλεκτρονικών υπολογιστών) σε σχέση τους εμπορικούς κλάδους των ανταγωνιστικών οικονομιών της στην περιφέρεια της Κεντρικής Ευρώπης» (Sass και Kalotay, 2012, σελ.3). Παρ' όλα αυτά, η Ουγγαρία αποτελεί επίσης τη χώρα υποδοχής σε μια σειρά από μεγάλα

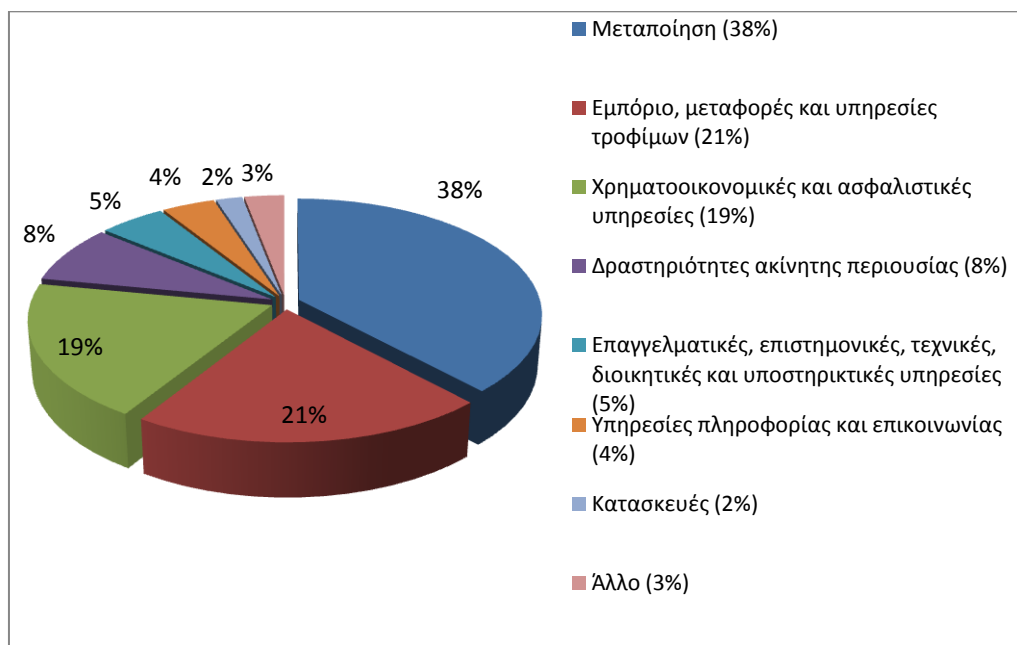
¹¹ http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=FDI_FLOW_INDUSTRY

¹² <http://hipa.hu/en/key-sectors/automotive-industry>

έργα Α.Ξ.Ε. σε μη εμπορεύσιμες υπηρεσίες, όπως τραπεζικές υπηρεσίες (ο κλάδος της χρηματοοικονομικής διαμεσολάβησης συγκέντρωσε το 18% των εισερχόμενων εισροών Α.Ξ.Ε.) και υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, όπου οι ξένες θυγατρικές κυριαρχούν στην αγορά.

Στη Σλοβενία, η οποία εμφανίζει διαχρονικά τις μικρότερες εισροές Α.Ξ.Ε. μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, περίπου το 38% του εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. συγκεντρώνεται στη μεταποίηση και το υπόλοιπο 62% στον τριτογενή τομέα. Μεταξύ των υπηρεσιών, πιο δημοφιλής προορισμός των Α.Ξ.Ε. είναι οι χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες (19%), ενώ το εμπόριο, οι μεταφορές και υπηρεσίες τροφίμων συγκεντρώνουν συνολικά το 21% του εισερχόμενου αποθέματος. Αναφορικά με τις Greenfield επενδύσεις, κατά την περίοδο 2011-2013, οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν στον κλάδο πετρελαίου, άνθρακα και φυσικού αερίου, ενώ το 50% των δαπανών σε πάγιο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκαν στο δευτερογενή τομέα (European Commission, 2015, σελ. 44).

Γράφημα 2.7 Κλαδική κατανομή εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. στη Σλοβενία, 2013

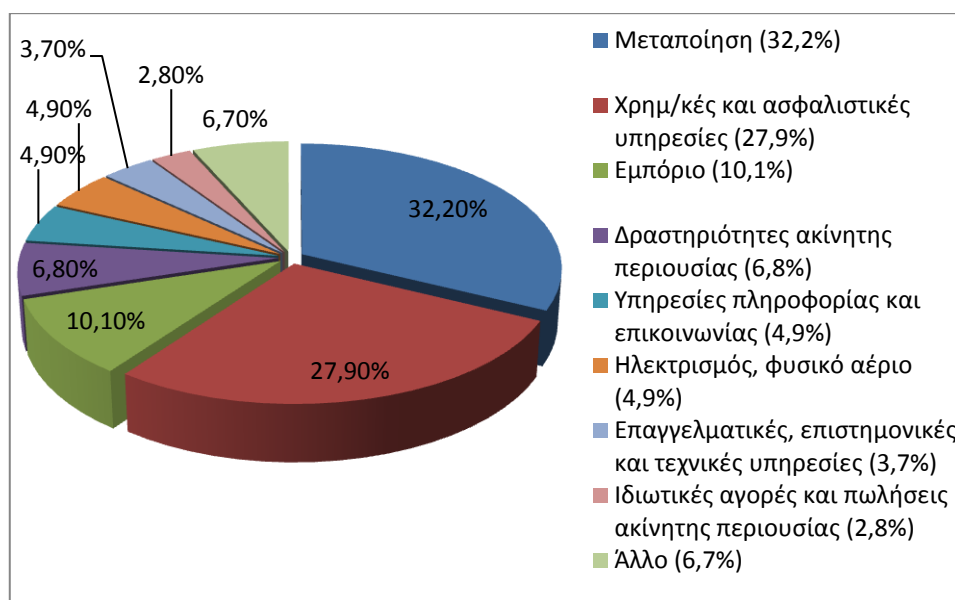

Πηγή: European Commission. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovenia_en.pdf

Στη Δημοκρατία της Τσεχίας, ο τομέας των υπηρεσιών, που συγκεντρώνει το 67% του εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε., κυριαρχείται από τις χρηματοοικονομικές και

ασφαλιστικές υπηρεσίες (28%) και το χονδρικό και λιανικό εμπόριο (10,1%). Σημαντικό μερίδιο του αποθέματος Α.Ξ.Ε. συγκεντρώνουν επίσης οι δραστηριότητες ακίνητης περιουσίας και οι υπηρεσίες πληροφορίας και επικοινωνίας.

Γράφημα 2.8 Κλαδική κατανομή εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. στην Τσεχία, 2013

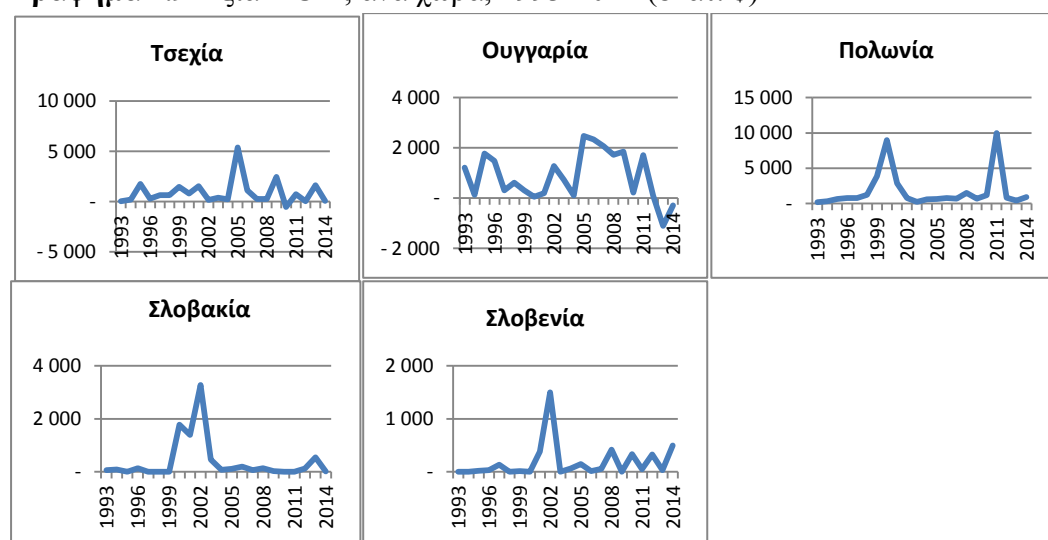

Πηγή: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/statistics/bop_stat/bop_publications/pzi_books/PZI_2013_EN.pdf

Ο δευτερογενής τομέας της Τσεχίας από πλευράς αποθέματος Α.Ξ.Ε. αντιπροσωπεύει περίπου το 32%. Σ' αυτό κυριαρχεί η αυτοκινητοβιομηχανία με περίπου 20% του εισερχόμενου αποθέματος. Η αυτοκινητοβιομηχανία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγικός (και εξαγωγικός κλάδος) της χώρας και αντιπροσωπεύει σχεδόν το 24% της τσεχικής μεταποίησης. Το 2010, η χώρα παρήγαγε περισσότερα από ένα εκατομμύριο αυτοκίνητα, πάνω από το 80% των οποίων εξήχθησαν. Εταιρείες σαν τη Skoda, την TPCA (Toyota/PSA joint venture) και τη Hyundai δραστηριοποιούνται σ' αυτόν τον κλάδο. Άλλοι σημαντικοί τομείς της μεταποίησης είναι τα μεταλλικά και μηχανικά προϊόντα (5,6%) και τα προϊόντα πετρελαίου-χημικά-φαρμακευτικά προϊόντα (4,8%).

Σε ότι αφορά τη μέθοδο εισόδου των Α.Ξ.Ε. στις εξεταζόμενες χώρες, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, οι εξαγορές από ξένους επενδυτές έπαιξαν κρίσιμο ρόλο στα νέα κράτη μέλη, λόγω της μαζικής ιδιωτικοποίησης των πρώην κρατικών επιχειρήσεων (Γράφημα 2.9). Μετά το τέλος των ιδιωτικοποιήσεων το 2002 ωστόσο, και ακόμη περισσότερο μετά την ένταξη των χωρών στην Ε.Ε. το 2004, οι Greenfield επενδύσεις αυξήθηκαν πολύ (Πίνακας 2.2).

Γράφημα 2.9 Αξία M&A, ανά χώρα, 1993-2014 (εκατ. \$)

Πηγή: UNCTAD: WIR 2015 (ιδία επεξεργασία)

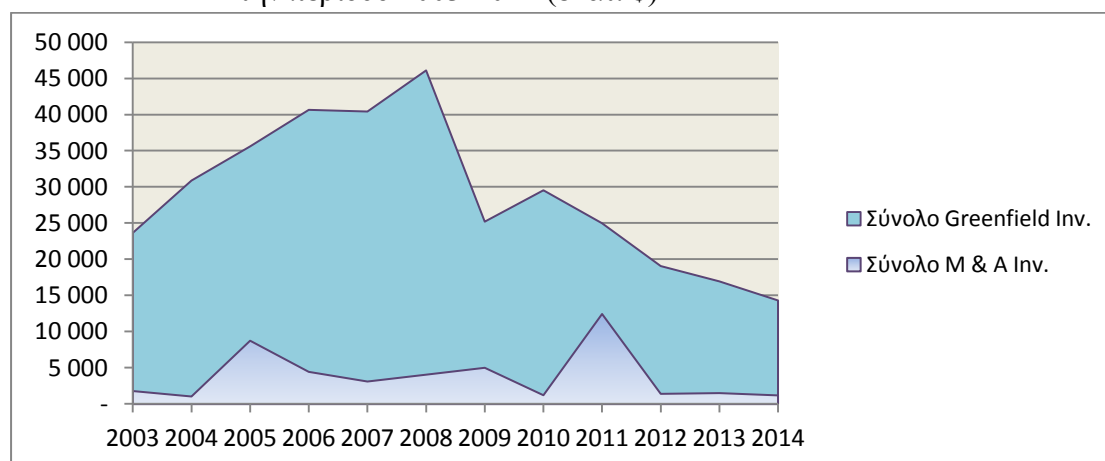
Πίνακας 2.2 Αξία Greenfield επενδύσεων, ανά χώρα, 2004-2014 (εκατ. \$)

Χώρα	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Τσεχία	5 275	4 149	6 792	6 268	4 905	3 954	6 210	4 546	3 528	4 069	2 325
Ουγγαρία	5 283	8 169	8 803	9 859	9 206	3 832	7 760	3 469	2 834	2 113	3 263
Πολωνία	14 247	13 882	15 603	18 336	28 567	13 804	11 076	10 820	10 839	8 848	7 503
Σλοβακία	4 222	9 019	8 820	5 310	2 884	3 336	3 867	5 696	1 419	1 761	1 033
Σλοβενία	1 869	397	654	665	558	289	638	459	455	167	198

Πηγή: UNCTAD: WIR 2015

Συγκρίνοντας την αξία των συγχωνεύσεων και εξαγορών (M&A) και των Greenfield επενδύσεων, από το 2003 έως το 2014, στο σύνολο των εξεταζομένων χωρών, βλέπουμε ότι η δεύτερη μορφή εισόδου κυριάρχησε στις Α.Ξ.Ε. αυτής της περιόδου (Γράφημα 2.10).

Γράφημα 2.10 Σύγκριση αξίας M&A και Greenfield στο σύνολο των χωρών κατά την περίοδο 2003-2014 (εκατ. \$)

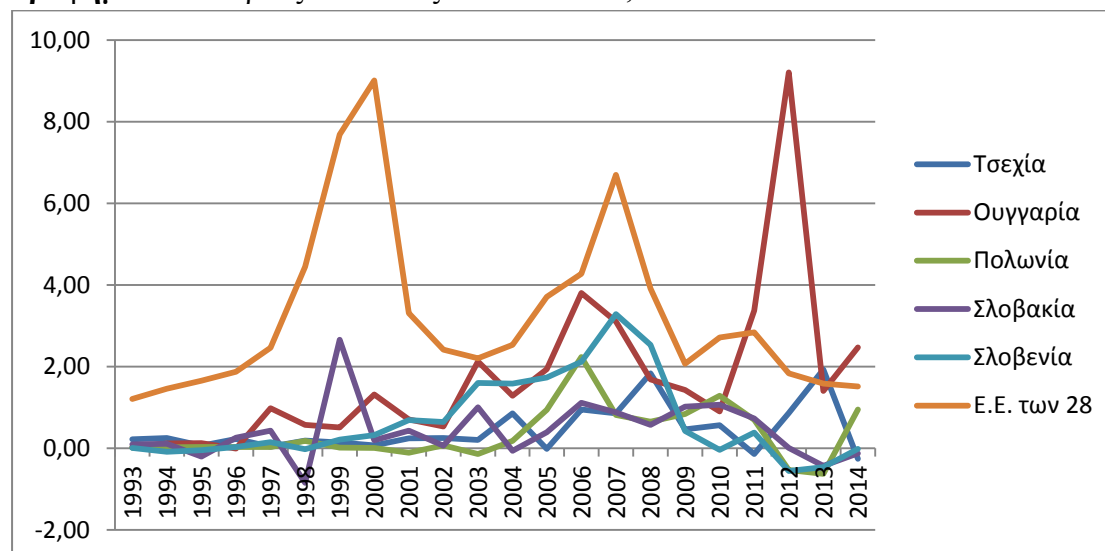
Πηγή: UNCTAD: WIR 2015 (ιδία επεξεργασία)

Αναφορικά με τον τρόπο που επιδρούν οι Α.Ξ.Ε. στην ανάπτυξη των οικονομιών υποδοχής, ανάλογα με τη μέθοδο εισόδου τους στην οικονομία, οι Greenfield επενδύσεις συνεπάγονται την άμεση δημιουργία νέων παγίων περιουσιακών στοιχείων και θέσεων εργασίας και για το λόγο αυτό θεωρείται ότι ευνοούν περισσότερο τη μεγέθυνση του Α.Ε.Π.. Ωστόσο, οι Α.Ξ.Ε., φαίνεται να έχουν ισχυρές θετικές επιδράσεις και με τη μορφή των συγχωνεύσεων και εξαγορών. Στην Πολωνία για παράδειγμα, οι ιδιωτικοποιημένες πρώην κρατικές επιχειρήσεις που αποκτήθηκαν από αλλοδαπούς είχαν μεγαλύτερη αύξηση της παραγωγικότητας απ' ό,τι οι ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις που αποκτήθηκαν από εγχώριους φορείς, γεγονός που αποδίδεται κυρίως στην αναδιάρθρωσή τους και στη μεταφορά γνώσης, σχετικής με την εταιρική διοίκηση και οργάνωση, από τις πολυεθνικές (Bennett, Estrin και Urga, 2007)

2.7 ΟΙ ΕΚΡΟΕΣ Α.Ξ.Ε. ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1990-2014

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο Τμήμα 2.4, οι εξερχόμενες Α.Ξ.Ε. της περιοχής δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες και αποτελούν μόνο ένα μικρό ποσοστό των εισερχόμενων ροών και του Α.Ε.Π. των χωρών. Πιθανή εξαίρεση ίσως να αποτελέσει η Ουγγαρία τα επόμενα χρόνια, καθώς, από το 2000 και ιδίως το 2012, σημείωσε εντυπωσιακές εκροές Α.Ξ.Ε. (Γράφημα 2.11).

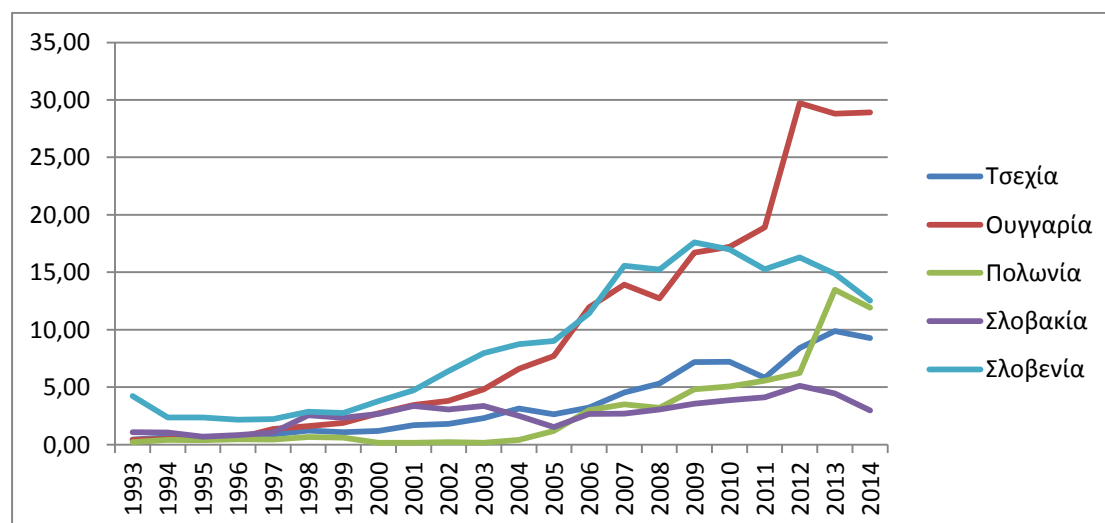
Γράφημα 2.11 Εκροές Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π., 1993-2014

Πηγή : UNCTAD (ιδία επεξεργασία)

Το 2014, το συνολικό εξερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. των 5 εξεταζόμενων χωρών αγγίζει τα 133 δις δολάρια, φτάνοντας μόλις το 1% του εξερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. της Ε.Ε. των 28 (9,2 τρις δολάρια). Κύριοι αποδέκτες των εκροών αυτών είναι οι γειτονικές τους χώρες (Ρουμανία, Βουλγαρία, Ρωσία, Κροατία, Γιουγκοσλαβία κλπ) και οι ευρωπαϊκές χώρες που προσφέρουν φορολογικά κίνητρα όπως η Κύπρος, το Λουξεμβούργο, η Ελβετία και η Ολλανδία, ενώ, τα τελευταία χρόνια, προστέθηκαν και κάποιες υπερατλαντικές χώρες, όπως η Ιαπωνία, η Κορέα και οι Ολλανδικές Αντίλλες στην Κεντρική Αμερική.

Γράφημα 2.12 Εξερχόμενο Απόθεμα Α.Ξ.Ε. ως % του Α.Ε.Π., 1993-2014

Πηγή : UNCTAD (ιδία επεξεργασία)

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 2.12, το ποσοστό του εξερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. της Ουγγαρίας ως προς το Α.Ε.Π. της έχει αυξηθεί πάρα πολύ σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Η εντυπωσιακή της πορεία, σε σχέση με τις υπόλοιπες εξεταζόμενες χώρες ξεκίνησε στην αρχή της δεκαετίας του 2000, όταν οι εταιρείες της άρχισαν να χρησιμοποιούν την εμπειρία των διαδικασιών της δικής τους ιδιωτικοποίησης προκειμένου να συμμετάσχουν στις ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων των γειτονικών τους χωρών. Για παράδειγμα, το 2000, η ουγγρική πρώην κρατική εταιρεία πετρελαίου MOL, η οποία είχε ιδιωτικοποιηθεί το 1991, απέκτησε την πλειοψηφία των μετοχών της κύριας Σλοβακικής κρατικής εταιρείας πετρελαίου Slovnaft, ενώ στη συνέχεια απέκτησε και το 49% των μετοχών της Κροατικής εταιρείας πετρελαίου INA (Sass, Elteto και Antaloczy, 2014, σελ. 52). Ωστόσο, η παγκόσμια κρίση δεν άφησε αυτή την τάση ανεπηρέαστη, γεγονός που αποτυπώνεται στις μειωμένες εκροές των ετών 2008-2010. Στη συνέχεια όμως, η προώθηση εξερχόμενων Α.Ξ.Ε. από ουγγρικές επιχειρήσεις έγινε μια από τις δεδηλωμένες προτεραιότητες της κυβέρνησης, κυρίως λόγω των θετικών επιπτώσεών τους στο ισοζύγιο πληρωμών μέσω των επαναπατριζόμενων κερδών (Czakó & Sass, 2012, σελ. 7) και οι εκροές Α.Ξ.Ε. της Ουγγαρίας αυξήθηκαν θεαματικά. Ως αποτέλεσμα, με ένα εξερχόμενο απόθεμα ύψους 39,6 δις δολαρίων το 2014, η Ουγγαρία αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες πηγές εκροών Α.Ξ.Ε. μεταξύ των νέων μελών της ΕΕ, αμέσως μετά την Πολωνία, η οποία είναι πρώτη μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών σε απόλυτους όρους, με εξερχόμενο απόθεμα Α.Ξ.Ε. ύψους 65,2 δις δολαρίων. Την τρίτη θέση καταλαμβάνει η Τσεχία με περίπου 20 δις \$, την τέταρτη η Σλοβενία και την τελευταία η Σλοβακία με μόλις 3 δις δολάρια.

ΜΕΡΟΣ 3^ο

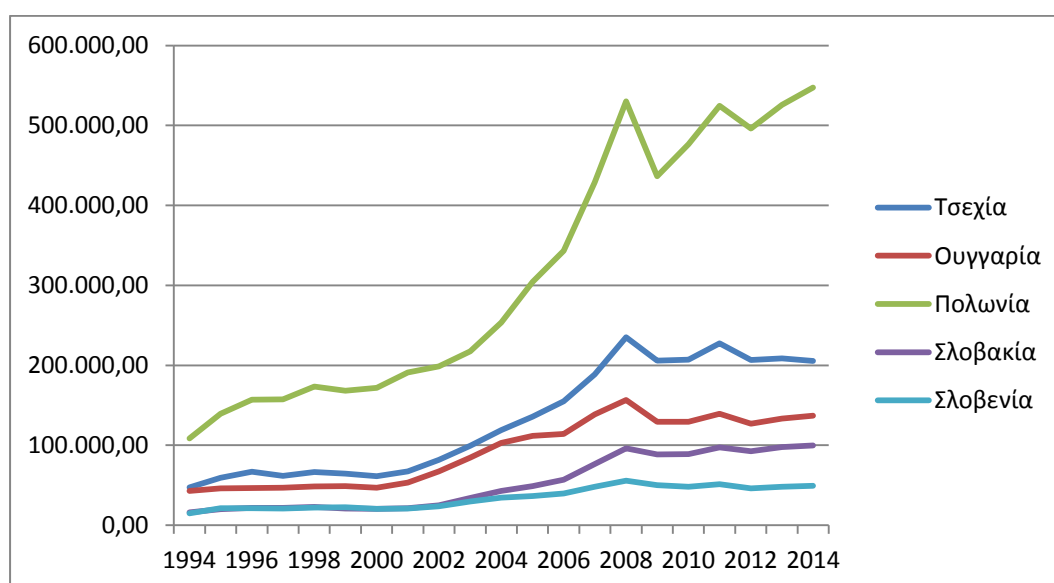
ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ Α.Ε.Ε. ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

3.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ Α.Ε.Π ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (H.D.I.) ΣΤΙΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

3.1.1 Η εξέλιξη του Α.Ε.Π.

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 3.1, τα Α.Ε.Π. των χωρών αυξάνουν σταθερά, από την αρχή της εξεταζόμενης περιόδου (ιδιαίτερα μετά την ένταξή τους στην Ε.Ε. το 2004) και μέχρι την ύφεση που προκλήθηκε από την παγκόσμια κρίση του 2008. Από τότε, οι εξεταζόμενες χώρες έχουν αναρρώσει και παρουσιάζουν ελαφρά αλλά σταθερή βελτίωση, με την Πολωνία, χάρη στο μέγεθός της, να ανακάμπτει ταχύτερα απ' όλες και να έχει ένα Α.Ε.Π. της τάξης των 547 δις δολαρίων το 2014. Η Τσεχική Δημοκρατία έρχεται δεύτερη με 205 δισεκατομμύρια δολάρια, η Ουγγαρία είναι στην τρίτη θέση με 137 δισεκατομμύρια και ακολουθούν η Σλοβακία με 100 δις και η Σλοβενία με 49 δις δολάρια περίπου.

Γράφημα 3.1 Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές, 1995-2014 (σε εκατ. δολάρια)

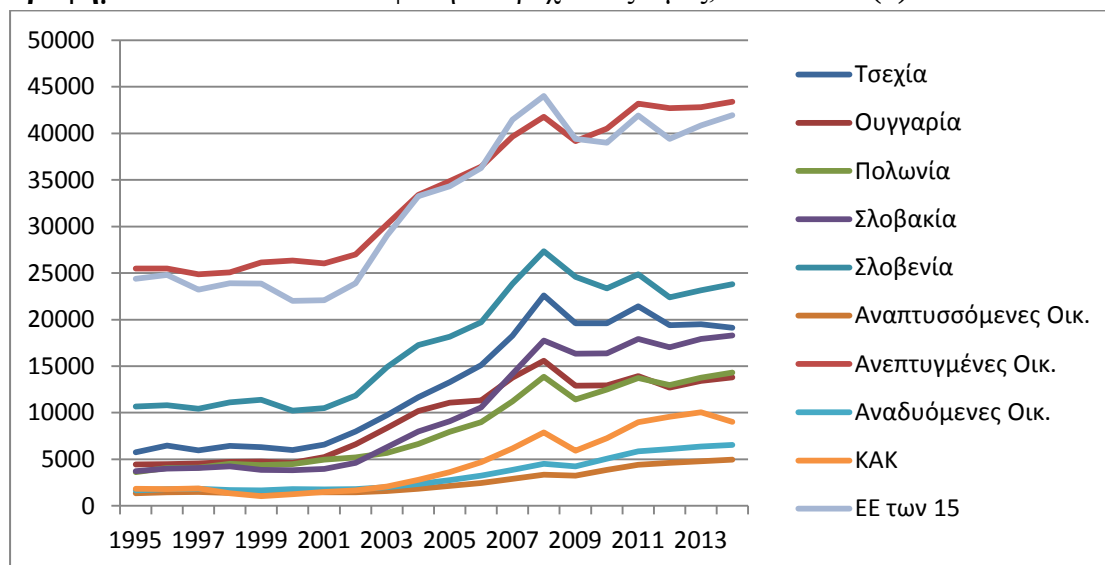

Πηγή : UNCTAD (ιδία επεξεργασία)

Ωστόσο, από τα στοιχεία για το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. του 2014, σε τρέχουσες τιμές, προκύπτει ότι η χώρα με το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο μεταξύ των πέντε, είναι η Σλοβενία (23.799\$), ακολουθούμενη από την Τσεχία (19.132\$). Η Σλοβακία είναι τρίτη με 18.287\$, ενώ η Πολωνία μοιράζεται τις τελευταίες θέσεις με την Ουγγαρία και κ.κ Α.Ε.Π. 14.318 δολάρια και 13.803 δολάρια, αντίστοιχα (Γράφημα 3.2). Ενώ από το 2000, τα κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των εξεταζόμενων χωρών είχαν σταθερή άνοδο και βρίσκονταν σε μια πορεία σύγκλισης με τα, αρκετά υψηλότερα τους, κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των παλαιών κρατών μελών της Ε.Ε. και των ανεπτυγμένων οικονομιών συνολικά, οδηγήθηκαν σε βαθιά πτώση από την κρίση του 2008. Ωστόσο, σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, είναι σταθερά υψηλότερα από το μέσο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των χωρών της ΚΑΚ (που είναι σήμερα 9.000\$ περίπου), των αναπτυσσόμενων οικονομιών (4.959\$) και των αναδυόμενων οικονομιών (6.547\$).

Σήμερα, σύμφωνα με την κατάταξη της Παγκόσμιας Τράπεζας, όλες οι εξεταζόμενες χώρες κατατάσσονται στις οικονομίες υψηλού εισοδήματος (high income economies), με την εξαίρεση της Ουγγαρίας, η οποία κατατάσσεται στις οικονομίες ανώτερου μέσου εισοδήματος (upper middle income economies).¹³

Γράφημα 3.2 Α.Ε.Π. κατά κεφαλή σε τρέχουσες τιμές, 1995-2014 (\$)

Πηγή: UNCTAD (ιδία επεξεργασία)

Όπως έχει ήδη αναλυθεί στο Πρώτο Μέρος της παρούσας εργασίας, η προώθηση των άμεσων ξένων επενδύσεων εκκινεί από την παραδοχή ότι οι Α.Ξ.Ε. οδηγούν,

¹³ <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/dimView.aspx>

μέσα από διάφορα κανάλια, στην ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης, δηλαδή τελικά, στην αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης του Α.Ε.Π. της χώρας υποδοχής. Ως εκ τούτου, αναμένει κανείς, ότι, έστω και με κάποια χρονική υστέρηση, όσο μεγαλύτερη είναι η εισροή άμεσων ξένων επενδύσεων σε μια οικονομία, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η οικονομική ανάπτυξη που η χώρα επιτυγχάνει.

Αυτή η υπόθεση, όμως, δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί σαφώς από τα δεδομένα των εξεταζόμενων χωρών (Πίνακας 3.1). Κατά την πρώτη περίοδο 1995-2000 δε φαίνεται να υπάρχει κάποια συσχέτιση μεταξύ Α.Ξ.Ε. και οικονομικής ανάπτυξης γιατί οι χώρες με τις υψηλότερες εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων (ως προς το Α.Ε.Π. τους) κατά την περίοδο 1993-1998¹⁴ (Ουγγαρία και Τσεχία) πέτυχαν χαμηλότερη οικονομική μεγέθυνση από τις χώρες που έλαβαν πολύ χαμηλότερες εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων (Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία). Κατά τις περιόδους 2000-2005 και 2005-2008 η Σλοβακία είχε την μεγαλύτερη μεγέθυνση Α.Ε.Π., ενώ προσέλκυσε και τις υψηλότερες εισροές Α.Ξ.Ε., γεγονός που είναι συμβατό με τη θεωρία. Η Ουγγαρία ωστόσο που είχε υψηλές εισροές και στις 3 περιόδους, έχει τη μικρότερη μεγέθυνση απ' όλες τις εξεταζόμενες χώρες την περίοδο 2005-2008 (μόλις 1,65%). Στην περίοδο 2008-2014, τα αποτελέσματα της κρίσης είναι φανερά στους μικρούς ή και αρνητικούς (για την Ουγγαρία και τη Σλοβενία) ρυθμούς μεγέθυνσης του Α.Ε.Π., όπως και στις εισροές Α.Ξ.Ε..

Τέλος, τη μεγαλύτερη εντύπωση προκαλεί η περίπτωση της Σλοβενίας: αν και προσέλκυσε, με διαφορά, τις μικρότερες εισροές Α.Ξ.Ε., τόσο σε απόλυτα όσο και σε σχετικά μεγέθη, σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, κατόρθωσε (με εξαίρεση την περίοδο μετά την κρίση) να έχει σταθερά μεγάλους ρυθμούς μεγέθυνσης, διατηρώντας συνεχώς υψηλότερο βιοτικό επίπεδο από αυτό των υπόλοιπων τεσσάρων χωρών.

Κατά την ίδια περίοδο, υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης του Α.Ε.Π. εμφανίζουν οι χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (Κ.Α.Κ.) και οι αναπτυσσόμενες χώρες, με πολύ μικρότερες εισροές Α.Ξ.Ε. από αυτές των εξεταζόμενων χωρών, ενώ τόσο οι ρυθμοί ανάπτυξής τους όσο και οι Α.Ξ.Ε. που λαμβάνουν δε φαίνεται να επηρεάζονται πολύ από την παγκόσμια κρίση. Αντίθετα οι ρυθμοί ανάπτυξης των παλαιών κρατών μελών της Ευρώπης και του συνόλου του ανεπτυγμένου κόσμου είναι πολύ χαμηλότεροι από αυτούς όλων των προαναφερόμενων ομάδων χωρών.

¹⁴ βλ. Πίνακα 2.3 στη σελ. 49

Πίνακας 3.1: Μεγέθυνση του Α.Ε.Π. στις εξεταζόμενες χώρες και σε επιλεγμένες περιφέρειες/ομάδες χωρών, 1995-2014 (%)

	1995 - 2000	2000 - 2005	2005 - 2008	2008 - 2014
Τσεχία	1,30	3,78	5,07	0,02
Ουγγαρία	3,19	4,23	1,65	-0,45
Πολωνία	5,43	3,09	5,91	3,08
Σλοβακία	3,47	5,07	8,36	1,56
Σλοβενία	4,31	3,59	5,45	-1,47
Αναπτυσσόμενες	4,30	5,46	7,01	5,38
Ανεπτυγμένες	3,15	2,11	1,87	0,87
Αναδυόμενες	3,97	5,51	7,07	5,14
ΚΑΚ	1,20	6,69	7,74	2,39
ΕΕ των 15	2,90	1,72	2,18	0,14
ΕΕ των 28	2,92	1,86	2,39	0,20

Πηγή: UNCTAD

3.1.2 Η εξέλιξη του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης HDI

Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης HDI (Human Development Index) μας δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την ανάπτυξη. Είναι ένας σύνθετος δείκτης που αναπτύχθηκε από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) για να συλλάβει, εκτός από την οικονομική ευημερία, άλλες πτυχές της ανθρώπινης ανάπτυξης που σχετίζονται με την υγεία και την εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει το προσδόκιμο ζωής κατά τη χρονική στιγμή της γέννησης, το ποσοστό αλφαριθμητισμού ενηλίκων, το ποσοστό εγγραφής στο εκπαιδευτικό σύστημα καθώς και το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σε ισοτιμία αγοραστικής δύναμης. Οι βαθμολογίες για τους τρεις επιμέρους δείκτες συγκεντρώνονται στη συνέχεια σε έναν σύνθετο δείκτη, χρησιμοποιώντας τον αριθμητικό μέσο όρο.¹⁵

Για το 2014, και οι πέντε εξεταζόμενες χώρες τοποθετούνται στην ανώτατη κλίμακα της κατάταξης, «Πολύ υψηλή Ανθρώπινη Ανάπτυξη», όπου κατατάσσονται οι πρώτες 50 χώρες σε σύνολο 187 χωρών. Η Σλοβενία είναι πρώτη ανάμεσα τους, έχοντας την 25^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη ενώ η Ουγγαρία, τελευταία, στην 47^η θέση (Πίνακας 3.2).

¹⁵ <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

Πίνακας 3.2 Κατάταξη και τάσεις του Δείκτη HDI, 1980-2014

Κατάταξη HDI	Human Development Index (HDI)							Κατάταξη HDI		Μέση ετήσια αύξηση HDI	
		Τιμή							Μεταβολή	(%)	
		1980	1990	2000	2005	2008	2013	2012	2008-2013	1990-2000	2000-2013
	Χώρα										
25	Σλοβενία	..	0,769	0,821	0,855	0,871	0,874	25	-2	0,66	0,48
28	Τσεχία	..	0,762	0,806	0,845	0,856	0,861	28	1	0,56	0,52
35	Πολωνία	0,687	0,714	0,784	0,803	0,817	0,834	34	3	0,94	0,48
37	Σλοβακία	..	0,747	0,776	0,803	0,824	0,830	38	0	0,39	0,51
43	Ουγγαρία	0,696	0,701	0,774	0,805	0,814	0,818	43	-3	0,99	0,43

Πηγή: UNDP, <http://hdr.undp.org/en/content/table-2-human-development-index-trends-1980-2013>

Η τάση στη βαθμολογία τους είναι ανοδική κατά τη διάρκεια όλης της εξεταζόμενης περιόδου, αν και σε επίπεδο σχετικών θέσεων στην κατάταξη, η Ουγγαρία και η Σλοβενία έχουν χάσει μερικές στα χρόνια που ακολούθησαν την παγκόσμια κρίση. Ωστόσο, με μια αναδρομή στον δείκτη HDI προηγούμενων ετών¹⁶ διαπιστώνεται η αδιαμφισβήτητη πρόοδος όλων των χωρών μακροπρόθεσμα: το 1993 η Πολωνία βρισκόταν στον νούμερο 56 της κατάταξης, η Σλοβακία στο 41, η Ουγγαρία στο 46, η Τσεχία στο 37 και η Σλοβενία στο 36 (πρέπει να σημειωθεί ότι ο τρόπος υπολογισμού του δείκτη έχει αναπροσαρμοστεί με το πέρασμα των χρόνων). Αυτό σημαίνει ότι στη διάρκεια αυτών των 20 ετών η Πολωνία έχει σημειώσει τη μεγαλύτερη σχετική πρόοδο (21 θέσεις) ενώ η Σλοβενία με την Τσεχία έχουν ανέλθει στην κατάταξη κατά 11 και 9 θέσεις αντίστοιχα. Η Σλοβακία και η Ουγγαρία έχουν σημειώσει τη μικρότερη σχετική πρόοδο με 4 και 3 θέσεις αντίστοιχα.

3.2 ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΤΟΥ Α.Ε.Π.

Οι Α.Ε.Ε. μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας είτε απευθείας, μέσω της συσσώρευσης παγίου και ανθρώπινου κεφαλαίου, είτε έμμεσα, μέσω της βελτίωσης της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών (Total Factor Productivity-TFP) (Alfaro, Kalemli-Oscan και Sayek, 2009, σελ 113).

¹⁶ Human Development Report 1996 (για το 1993)

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/257/hdr_1996_en_complete_nostats.pdf

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζουν οι Fifekova και Nemcova (2014) για τις 4 χώρες Visegrad (Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία και Σλοβακία), στον Πίνακα 3.3, τη μεγαλύτερη επιρροή στη μεγέθυνση του Α.Ε.Π. κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, άσκησαν, ο σταθμισμένος ρυθμός ανάπτυξης του αποθέματος κεφαλαίου, (ιδιαίτερα στην Ουγγαρία και την Πολωνία) και ο ρυθμός ανάπτυξης της συνολικής παραγωγικότητας των παραγωγικών συντελεστών (ιδίως στην Τσεχία και τη Σλοβακία). Ο σταθμισμένος ρυθμός αύξησης του εργατικού δυναμικού επηρέασε την οικονομική ανάπτυξη σε μικρότερο βαθμό. Η υψηλότερη επίδραση αυτής της πηγής μεγέθυνσης παρατηρήθηκε στη Σλοβακία, η οποία έχει και την υψηλότερη αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας (Τμήμα 3.4). Η επίδραση του ρυθμού ανάπτυξης της συνολικής παραγωγικότητας των παραγωγικών συντελεστών (TFP) ήταν ιδιαίτερα ισχυρή κατά την περίοδο 2004-2008. Στην περίοδο μετά την κρίση, οι αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης της εργασίας και της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών, οδήγησαν σε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης του Α.Ε.Π. στην Τσεχία και την Ουγγαρία.

Πίνακας 3.3 Πηγές οικονομικής μεγέθυνσης στις χώρες Visegrad (%)

	1999-2014					2004-2008					2009-2014			
	Μεγ/υση ΑΕΠ	Κεφάλαιο	Εργασία	TFP		Μεγ/υση ΑΕΠ	Κεφάλαιο	Εργασία	TFP		Μεγ/υση ΑΕΠ	Κεφάλαιο	Εργασία	TFP
Ε.Ε. των 27	1,58	0,68	0,32	0,59		2,33	0,84	0,79	0,70		0,03	0,35	-0,26	-0,06
Ν4	3,09	0,96	0,09	2,03		5,09	1,51	1,16	2,43		1,59	0,47	0,00	1,12
Τσεχία	2,61	0,66	0,07	1,87		5,47	0,92	1,00	3,55		-0,90	0,44	-0,23	-0,30
Ουγγαρία	1,87	1,31	0,03	0,53		2,73	2,05	-0,19	0,87		-0,54	0,36	-0,05	-0,85
Πολωνία	3,64	2,20	0,02	1,42		5,42	2,22	1,40	1,80		2,63	2,41	-0,13	0,35
Σλοβακία	3,80	1,22	0,10	2,48		7,26	1,99	0,85	4,42		1,21	0,44	-0,10	0,86

Σημ. : Στην περίπτωση της εργασίας και του κεφαλαίου, χρησιμοποιούνται σταθμισμένοι ρυθμοί μεγέθυνσης, με βάση την ελαστικότητα το προϊόντος ως προς την εργασία και το κεφάλαιο

Πηγή: Fifekova και Nemcova, (2014): Πίνακας 4, σελ. 11

Από τα αντίστοιχα στοιχεία για τη Σλοβενία, για την περίοδο 1997-2013, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.4, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συνολική παραγωγικότητα των παραγωγικών συντελεστών, είχε την ισχυρότερη επίδραση στη μεγέθυνση του Α.Ε.Π. κατά την περίοδο 1999-2007, ενώ η ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού, τη μικρότερη. Μάλιστα, στην περίοδο πριν από την κρίση, η συνεισφορά του ανθρώπινου κεφαλαίου στην ανάπτυξη ήταν η μικρότερη μεταξύ των

εξεταζόμενων χωρών, γεγονός που ενδεχομένως οφειλόταν σε αδυναμίες του Σλοβενικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης (Ο.Ε.Κ.Δ., 2015, σελ. 66). Στην περίοδο μετά την κρίση, η μείωση στην ανάπτυξη του αποθέματος κεφαλαίου, λόγω της μείωσης των επενδύσεων και η αρνητική ανάπτυξη του T.F.P. και της εργασίας, οδήγησαν σε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης του Α.Ε.Π..

Πίνακας 3.4 Πηγές οικονομικής μεγέθυνσης στη Σλοβενία (%)

	Μεγ/νση ΑΕΠ	Κεφάλαιο	Εργασία	TFP
1997-2007	4,40	1,34	0,43	2,62
2008-2013	-1,11	0,70	-1,08	-0,72

Πηγή: OECD, 2015, σελ. 65

Στα επόμενα τμήματα μελετάται η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στη συσσώρευση παγίου και ανθρώπινου κεφαλαίου και στη συνολική παραγωγικότητα των παραγωγικών συντελεστών.

3.3 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΣΤΗ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗ ΠΑΓΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ένα από τα κύρια κανάλια, μέσω των οποίων οι Α.Ξ.Ε. δίνουν ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, είναι η αυξητική τους επίδραση στις συνολικές επενδύσεις στο πάγιο κεφάλαιο της χώρας, που με τη σειρά τους οδηγούν στην αύξηση του αποθέματος κεφαλαίου, που αντιπροσωπεύει τη βασική πηγή οικονομικής ανάπτυξης. Το κανάλι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στις μεταβατικές οικονομίες, οι οποίες υποφέρουν από στενότητα κεφαλαίου.

Τα στοιχεία του Πίνακα 3.5 δείχνουν ότι οι Α.Ξ.Ε. παίζουν πιο σημαντικό ρόλο στη συνολική επένδυση σε πάγιο κεφάλαιο στις εξεταζόμενες μεταβατικές οικονομίες (οι οποίες διαθέτουν φτωχά αποθέματα κεφαλαίου), απ' ότι στα - πλούσια σε κεφάλαιο - παλαιά κράτη μέλη της Ε.Ε., αφού η αναλογία των άμεσων ξένων επενδύσεων προς το ακαθάριστο πάγιο κεφάλαιο ήταν υψηλότερη στις εξεταζόμενες χώρες απ' ότι στο σύνολο της Ε.Ε., σε όλη την υπό εξέταση περίοδο (εκτός από το έτος 2000). Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Σλοβενία, η οποία, όπως έχει ήδη αναλυθεί, εμφανίζει μικρές εισροές Α.Ξ.Ε. και μικρή συμμετοχή τους στο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου.

Πίνακας 3.5 Εισροές Α.Ξ.Ε. ως % των Ακαθάριστων Επενδύσεων Παγίου Κεφαλαίου (Gross Fixed Capital Formation)

Περιφέρεια/Χώρα	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΕΕ (28)	6,2	5,5	7,2	13,4	19,3	31,6	13,2	13,8	9,8	6,8
Τσεχία	12,9	6,3	6,6	18,4	33,2	26,4	27,4	35,4	7,3	14,8
Ουγγαρία	50,6	31,0	38,0	28,2	26,8	23,0	29,6	18,0	10,6	17,2
Πολωνία	15,0	14,7	14,1	15,6	18,0	23,5	14,3	11,0	10,1	27,1
Σλοβακία	49,8	5,1	3,0	11,0	9,7	48,1	35,3	81,7	33,9	37,4
Σλοβενία	3,1	3,4	6,4	3,8	1,7	2,4	6,5	26,9	3,6	7,5
Περιφέρεια/Χώρα	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ (28)	14,7	15,9	20,0	7,1	11,1	10,5	12,0	10,7	9,6	7,2
Τσεχία	30,3	12,6	18,7	9,5	5,2	11,0	3,8	14,8	7,0	11,3
Ουγγαρία	28,8	25,3	12,0	17,4	6,7	8,3	22,8	59,3	11,6	13,8
Πολωνία	17,1	27,1	23,0	11,6	12,9	13,6	17,2	7,4	0,1	13,0
Σλοβακία	23,2	37,2	19,4	19,6	0,0	8,9	14,8	15,1	3,0	2,3
Σλοβενία	5,8	6,4	5,5	7,4	3,9	1,0	10,5	3,8	1,5	15,7

Πηγή: UNCTAD

Επιπλέον, ο ρόλος αυτός των Α.Ξ.Ε. δείχνει να ενισχύεται με την πάροδο των ετών, τόσο σε απόλυτες τιμές όσο και σε σύγκριση με ορισμένες οικονομίες αναφοράς. Σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «η διαφορά αυτής της αναλογίας μεταξύ των νέων κρατών μελών [της Ε.Ε.] και τεσσάρων άλλων αναδυόμενων οικονομιών/περιφερειών (Κίνα, Ινδία, Λατινική Αμερική και Νοτιοανατολική Ασία) αυξήθηκε από 3 ποσοστιαίες μονάδες το 1997 σε περισσότερες από 11 ποσοστιαίες μονάδες το 2006.» (European Commission, 2009, σελ. 90).

Η μείωση της αναλογίας των άμεσων ξένων επενδύσεων προς το ακαθάριστο πάγιο κεφάλαιο το 2003, προήλθε κυρίως από το τέλος των ιδιωτικοποιήσεων στην Τσεχική Δημοκρατία και τη Σλοβακία. Η ένταξή τους στην Ε.Ε. το επόμενο έτος όμως, βοήθησε στην ενίσχυση του ρόλου των Α.Ξ.Ε. στη δημιουργία παγίου κεφαλαίου. Μετά το 2008, αυτή η δυναμική πορεία του αποθέματος κεφαλαίου ανακόπηκε σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες. «Στην Τσεχία και στη Σλοβακία, η αύξηση του αποθέματος κεφαλαίου σχεδόν σταμάτησε, ως συνέπεια της υποτονικής

επενδυτικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια της περιόδου της κρίσης και στο αμέσως επόμενο διάστημα» (Fifeкова και Nemcova, 2014, σελ 12).

3.4 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΣΤΗ ΣΥΣΣΩΡΕΥΣΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η συσσώρευση ανθρωπίνου κεφαλαίου αναφέρεται τόσο στην αύξηση της εργασίας (του αριθμού των εργαζομένων ή των ωρών εργασίας) όσο και στη βελτίωση της παραγωγικότητάς της. Σε ότι αφορά τη σχέση μεταξύ Α.Ξ.Ε. και συσσώρευσης ανθρωπίνου κεφαλαίου, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις δημιουργούν νέες θέσεις απασχόλησης, ιδίως στην περίπτωση των Greenfield επενδύσεων. Πέρα από αυτό όμως, συμβάλλουν και ενεργά στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας με τις σημαντικές προσπάθειες που καταβάλλουν για την εκπαίδευση των ντόπιων εργαζομένων, μέσω της τεχνικής εκπαίδευσης και διαχειριστικής κατάρτισης που παρέχουν στους υπαλλήλους και τα στελέχη τους. Η εκπαίδευση αυτή, που είναι συνήθως ανώτερη από εκείνη που προσφέρουν οι τοπικές εταιρείες στους εργαζομένους τους, διαχέεται στη συνέχεια και στις τοπικές επιχειρήσεις μέσω της κινητικότητας των υπαλλήλων. Οι εξεταζόμενες χώρες έχουν τεράστια ποσοστά απασχόλησης σε επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας, σε σχέση με το μέσο όρο της Ε.Ε. των 27 (Πίνακας 3.6), επομένως ωφελούνται τα μέγιστα από αυτό το κανάλι αναπτυξιακής επίδρασης των Α.Ξ.Ε. στις οικονομίες τους. Μεταξύ των πέντε χώρων, η Τσεχία έχει το υψηλότερο ποσοστό (27,27%) και η Σλοβενία το χαμηλότερο (14,25%).

Πίνακας 3.6 Η απασχόληση σε επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας ως % της συνολικής εγχώριας απασχόλησης, 2011

Χώρα / Περιφέρεια	Απασχόληση σε επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας ως % της συνολικής εγχώριας απασχόλησης
Ε.Ε. Των 27	5,21%
Τσεχία	27,27%
Ουγγαρία	25,79%
Πολωνία	25,38%
Σλοβενία	14,25%
Σλοβακία	25,02%

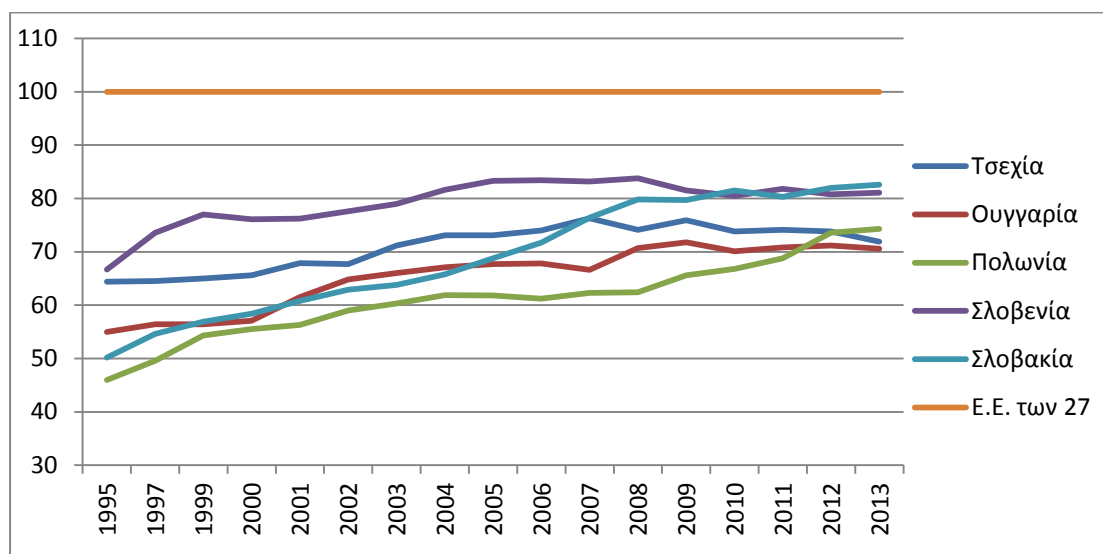
Πηγή: Eurostat,
[tp://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00004](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00004)

Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις, οι πολυεθνικές συνεργάζονται με τους εθνικούς εκπαιδευτικούς φορείς της χώρας υποδοχής (πανεπιστήμια, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης) προσφέροντας πόρους, υποτροφίες κλπ. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας συνδετικός κρίκος μεταξύ της αγοράς εργασίας και του εκπαιδευτικού συστήματος, που είναι κρίσιμης σημασίας για τον «εξοπλισμό» του εργατικού δυναμικού της χώρας με γνώσεις και δεξιότητες που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς.

Βέβαια, σε εμπειρικές έρευνες έχει καταδειχθεί ότι οι Α.Ξ.Ε. ενισχύουν σημαντικά την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των εργαζομένων μόνο σε χώρες που διαθέτουν ήδη ένα εργατικό δυναμικό υψηλού μορφωτικού επιπέδου (Te Velde και Xenogiani, 2007). Αυτή η προϋπόθεση ωστόσο δεν αποτέλεσε πρόβλημα για τις χώρες της αναδυόμενης Κεντρικής Ευρώπης, που είχαν κληρονομήσει από το σοσιαλιστικό σύστημα ένα εργατικό δυναμικό κορυφαίου επιπέδου και εξειδίκευσης.

Η παραγωγικότητα της εργασίας έχει αυξηθεί πολύ σε όλες αυτές τις χώρες τα τελευταία 20 χρόνια. Πρωταθλήτρια ανάμεσα τους η Σλοβακία, η οποία, ξεκινώντας από την προτελευταία θέση στην αρχή της διαδικασίας μετάβασης, έχει καταφέρει να ξεπεράσει όλες τις υπόλοιπες χώρες. Η Πολωνία που βρισκόταν στην τελευταία θέση, σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου κατάφερε να ξεπεράσει την Τσεχία και την Ουγγαρία μετά την κρίση, ενώ η Σλοβενία έχασε την πρωτοκαθεδρία της σε όρους παραγωγικότητας εργασίας, μόλις τα τελευταία τρία χρόνια, από τη Σλοβακία. Συγκρίνοντας το Α.Ε.Π. ανά απασχολούμενο στο πλαίσιο της οικονομίας με το μέσο όρο του ευρωπαϊκού Α.Ε.Π. ανά άτομο, το οποίο τίθεται ίσο με 100, παρατηρούμε ότι υπάρχει σταδιακή σύγκλιση των χωρών, με το πέρασμα του χρόνου, με το μέσο όρο παραγωγικότητας εργασίας της Ε.Ε. (Γράφημα 3.3). Αν και οι εξεταζόμενες χώρες ξεκίνησαν από πολύ χαμηλά επίπεδα, ο μέσος όρος αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας τους, ξεπερνάει διαχρονικά αυτόν των υπολοίπων χωρών της Ένωσης. Μάλιστα η Πολωνία και η Σλοβακία έχουν επιτύχει μια αύξηση που ξεπερνάει το 26% από το 2005 έως το 2013, παρά την κρίση που μεσολάβησε, ενώ η μέση αύξηση της Ε.Ε. των 27 για το ίδιο διάστημα ήταν μόλις 6,4% (Πίνακας 3.7).

Γράφημα 3.3 Παραγωγικότητα εργασίας ανά εργαζόμενο, 1995-2013 (Ε.Ε. των 27=100)

Πηγή : Eurostat (ιδία επεξεργασία)

Πίνακας 3.7 Παραγωγικότητα εργασίας ανά ώρα εργασίας¹⁷, 1995-2013*

	1995	2000	2004	2009	2013
Τσεχία	70,6	79,5	95,6	110,1	112,7
Ουγγαρία	72,7	78,5	95,9	102,1	107
Πολωνία	62,7	83,1	98,3	109,2	126,6
Σλοβενία	-	84,5	93,5	110,2	117,4
Σλοβακία	63	79,1	96,8	113,4	126,7
ΕΕ των 27	83,6	92,4	98,7	101,6	106,4

*Έτος αναφοράς είναι το 2005 (2005=100)

Πηγή: Eurostat

3.5 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Α.Ε.Ε. ΣΤΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (Τ.Φ.Ρ.)

Η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (Total Factor Productivity-T.F.P.) είναι μια μεταβλητή, η οποία εκφράζει τις επιδράσεις στο Α.Ε.Π.

¹⁷ Η παραγωγικότητα της εργασίας ανά ώρα εργασίας υπολογίζεται ως η πραγματική παραγωγή (αποπληθωρισμένο Α.Ε.Π. μετρημένο σε χρονοσειρές με έτος αναφοράς το 2005) ανά μονάδα εισροής εργασίας (που μετράται με τον συνολικό αριθμό των ωρών εργασίας). Η μέτρηση της παραγωγικότητας της εργασίας ανά ώρα εργασίας παρέχει μια καλύτερη εικόνα των εξελίξεων της παραγωγικότητας στην οικονομία από την παραγωγικότητα της εργασίας ανά απασχολούμενο, δεδομένου ότι εξαλείφει τις διαφορές στην σύνθεση του εργατικού δυναμικού (εργαζόμενοι πλήρους/μερικής απασχόλησης)

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/web/table/description.jsp>

που δεν οφείλονται στις εισροές της εργασίας και του κεφαλαίου. Υπολογίζεται ως υπόλοιπο (αναφέρεται και ως κατάλοιπο του Solow) και μπορεί να θεωρηθεί ότι ενσωματώνει τα αποτελέσματα της μεταφοράς και διάχυσης των άυλων συστατικών των άμεσων ξένων επενδύσεων όπως η τεχνολογία, η τεχνογνωσία, οι διοικητικές δεξιότητες και οι δεξιότητες μάρκετινγκ, η γνώση και η καινοτομία. Τα εμπειρικά αποτελέσματα για τις εξεταζόμενες χώρες, είναι αντικρουόμενα ως προς την επίδραση των Α.Ξ.Ε. στην συνολική παραγωγικότητα.

Σε μια μεγάλη έρευνα που κάλυψε κλαδικά δεδομένα 17 χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. για την περίοδο 1989-2003, βρέθηκε ότι υπάρχει σημαντική διάχυση παραγωγικότητας (productivity spillover), ιδίως μέσω των προς τα πίσω συνδέσεων (backward linkages), η οποία μάλιστα είναι μεγαλύτερη στις αναδυόμενες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, απ' ό,τι στις υπόλοιπες χώρες του δείγματος (Bitzer, Geishecker και Gorg, 2008). Οι Sass και Kalotay ωστόσο, αναφέρουν ότι τα αποτελέσματα των backward linkages στην Ουγγαρία ήταν περιορισμένα, κυρίως λόγω του ότι οι ξένες θυγατρικές δεν αγόραζαν εισροές από τους τοπικούς παραγωγούς, λόγω αδυναμίας των τελευταίων να παρέχουν την απαιτούμενη ποσότητα και ποιότητα εισροών (Sass & Kalotay, 2012, σελ. 4). Επίσης, έρευνα με δεδομένα στο επίπεδο της επιχείρησης για την Πολωνία (μεταξύ άλλων χωρών) για την περίοδο 1993-1997 δείχνει ότι οι Α.Ξ.Ε. μπορούν να είναι σημαντικές για τη μεταφορά τεχνολογίας στις ξένες θυγατρικές, αλλά δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν την ύπαρξη διάχυσης στην παραγωγικότητα των τοπικών επιχειρήσεων (Konings, 1999). Αντίθετα, μελέτη για τη Δημοκρατία της Τσεχίας, με βάση δεδομένα της περιόδου 1995-1998, δείχνει ότι υπήρξε διάχυση παραγωγικότητας στη χώρα, ειδικά στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην παραγωγή ηλεκτρικού εξοπλισμού και τονίζει τη σημασία της ανάπτυξης δραστηριοτήτων R&D για την αύξηση της ικανότητας απορρόφησης των τεχνολογικών spillover (Kinoshita, 2000). Το ίδιο έδειξε και έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Σλοβενία (Damijan και Majcen, 2000).

Η ανάπτυξη δραστηριοτήτων R&D είναι όντως κρίσιμης σημασίας τόσο για την απορρόφηση των θετικών εξωτερικοτήτων των Α.Ξ.Ε. όσο και για την εν γένει ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών. Είναι μάλιστα ένας τομέας στον οποίο οι ίδιες οι επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας μπορούν να βοηθήσουν ουσιαστικά τις χώρες υποδοχής, μέσω των δαπανών τους.

Πίνακας 3.8: Σύγκριση ακαθάριστης εγχώριας δαπάνης σε R&D ως % του Α.Ε.Π. και ενδοεπιχειρησιακών (intramural) εξόδων των εταιρειών ξένης ιδιοκτησίας για R&D ως % των ενδοεπιχειρησιακών εξόδων του συνόλου των εταιρειών της χώρας σε R&D, 2011

	Ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη σε R&D ως % του Α.Ε.Π.	Ενδοεπιχειρησιακά (intramural) έξοδα εταιρειών ξένης ιδιοκτησίας για R&D ως % των ενδοεπιχειρησιακών εξόδων του συνόλου των εταιρειών της χώρας σε R&D
Τσεχία	1,56%	67,10%
Πολωνία	0,75%	44,80%
Ουγγαρία	1,20%	62,63%
Σλοβακία	0,67%	77,86%
Σλοβενία	2,43%	29,14%

Πηγή: 1.OECD, <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>

2.Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsc00026>

Από τα δεδομένα του Πίνακα 3.8 για το 2011, προκύπτει ότι στην Τσεχία, την Ουγγαρία και τη Σλοβακία, το μεγαλύτερο μέρος της δαπάνης για R&D πραγματοποιείται από επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας. Στην Πολωνία οι επιχειρήσεις αυτές πραγματοποιούν σχεδόν το ήμισυ της δαπάνης ενώ στη Σλοβενία οι δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη είναι κυρίως εθνική υπόθεση. Η Σλοβενία μάλιστα έχει και μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες χώρες στο σύνολο των δαπανών που πραγματοποιεί για R&D, ως ποσοστό του Α.Ε.Π. της (2,43%). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η μέση ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη σε R&D ως % του Α.Ε.Π. για την Ε.Ε. των 28, το 2011, ήταν 1,88%, συμπεραίνουμε ότι οι υπόλοιπες χώρες (και κυρίως η Σλοβακία), δεν επενδύουν όσο θα έπρεπε σ' αυτόν τον πολύ σημαντικό τομέα, παρά τη σημαντική βοήθεια που δέχονται από τις ξένες θυγατρικές στο έδαφός τους. Ως αποτέλεσμα, υπονομεύεται η ικανότητά τους να απορροφήσουν τα αποτελέσματα της διάχυσης της τεχνολογίας από τις Α.Ξ.Ε..

Τα δεδομένα για την Τσεχική Δημοκρατία μεταξύ του 1992 και του 1996, δείχνουν ότι οι Α.Ξ.Ε. είχαν θετική επίδραση στην μεγέθυνση της συνολικής παραγωγικότητας (TFP) των θυγατρικών εταιρειών μέσω της μεταφοράς τεχνολογίας, ωστόσο για τις ντόπιες εταιρείες υπήρξαν ενδείξεις αρνητικών spillovers κυρίως λόγω του crowding out effect και της μικρής απορροφητικής ικανότητας των ντόπιων επιχειρήσεων (Djankov και Hoekman, 2000). Αυτή η μελέτη δείχνει επίσης ότι οι

εισαγωγές κεφαλαιουχικών αγαθών υπήρξε ο πιο σημαντικός δίαυλος για τη μεταφορά τεχνολογίας στην Τσεχική Δημοκρατία. Άλλη μελέτη για την ίδια χώρα όμως (Zemplinerova και Jarolim, 2001) έδειξε ότι η διάχυση της γνώσης και της τεχνολογίας αύξησε τη συνολική παραγωγικότητα και των ντόπιων επιχειρήσεων στον τομέα της μεταποίησης (και ότι τα αποτελέσματα της μεταφοράς τεχνολογίας ήταν πιο έντονα στις M&A απ' ότι στις Greenfield επενδύσεις). Μελέτες για άλλες οικονομίες υπό μετάβαση βρίσκουν παρόμοια αποτελέσματα με εκείνα της Τσεχίας κατά την ίδια περίοδο. Τέλος, στην έκθεση της UNECE (2001), υποστηρίζεται ότι υπάρχουν μικρές ενδείξεις για διάχυση παραγωγικότητας στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (UNECE, 2001, σελ. 208).

3.6 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΣΤΗΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Βασικός παράγοντας για την αναπτυξιακή πορεία μιας χώρας είναι ο σημαντικός αντίκτυπος των Α.Ξ.Ε. στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της. Ταυτόχρονα και καθώς η σχέση μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων και της ανταγωνιστικότητας είναι αμφίδρομη και δυναμική, η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας αποτελεί βασικό κριτήριο προσέλκυσης των ξένων επενδυτών σ' αυτή. Η ανταγωνιστικότητα ορίζεται ως «το σύνολο των θεσμών, πολιτικών και παραγόντων που καθορίζουν το επίπεδο παραγωγικότητας μιας χώρας, το οποίο με τη σειρά του καθορίζει το επίπεδο της ευημερίας που μπορεί να επιτύχει μια οικονομία» και επομένως, ως έννοια «συνεπάγεται τόσο στατικά όσο και δυναμικά στοιχεία : αν και η παραγωγικότητα μιας χώρας καθορίζει την ικανότητά της να διατηρήσει ένα υψηλό επίπεδο εισοδήματος, είναι επίσης ένας από τους κεντρικούς καθοριστικούς παράγοντες της απόδοσης των επενδύσεων, που είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που βρίσκονται πίσω από την αναπτυξιακή δυναμική μιας οικονομίας» (Global Competitiveness Report 2015-2016, σελ.4). Στη σχέση μεταξύ παραγωγικότητας και απόδοσης των επενδύσεων μπορεί να συμπεριληφθεί και η ικανότητα της οικονομίας να απορροφήσει τη διάχυση της γνώσης και της τεχνολογίας των Α.Ξ.Ε., που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την πραγμάτωση των θετικών επιδράσεων τους στην ανάπτυξη.

Η Έκθεση για την Παγκόσμια Ανταγωνιστικότητα (Global Competitiveness Report- GCR)¹⁸ δημοσιεύεται από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum) σε ετήσια βάση και κατατάσσει το σύνολο των χωρών σε μια κλίμακα, με βάση την απόδοσή τους σε 12 πυλώνες, οι οποίοι συνθέτουν την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας. Οι πυλώνες αυτοί περιλαμβάνουν το μακροοικονομικό περιβάλλον, το μέγεθος της αγοράς, την ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών αγορών, την καινοτομία, την αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας και της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών, την τεχνολογική ετοιμότητα, το επίπεδο εξέλιξης των επιχειρήσεων, τις υποδομές, τους θεσμούς, την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και υγεία και την ανώτερη εκπαίδευση και κατάρτιση.

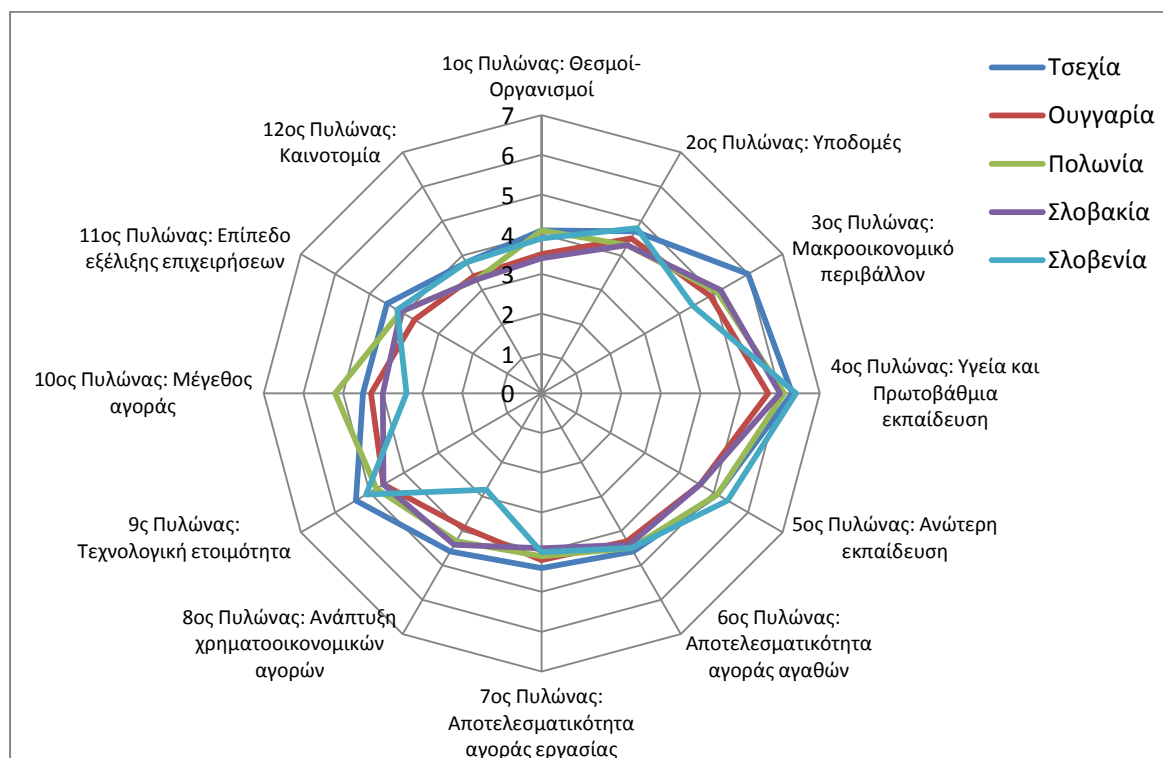
Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, μέσω της συμβολής τους στη δημιουργία παγίου κεφαλαίου και υποδομών, στον εκσυγχρονισμό των παραγωγικών διαδικασιών, στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας και γενικότερα μέσω της μεταφοράς και διάχυσης τεχνολογίας και γνώσης στην οικονομία υποδοχής, αλληλεπιδρούν και με τους 12 πυλώνες: ορισμένοι πυλώνες ωφελούνται άμεσα απ' αυτές (υποδομές τεχνολογική ετοιμότητα, επίπεδο εξέλιξης επιχειρήσεων, καινοτομία), ενώ άλλοι επωφελούνται έμμεσα και ταυτόχρονα το επίπεδό τους αποτελεί κριτήριο για την εισροή άμεσων ξένων επενδύσεων (ανώτερη εκπαίδευση και κατάρτιση, αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας και της αγοράς αγαθών και υπηρεσιών, θεσμοί, μακροοικονομικό περιβάλλον). Οι θετικές επιδράσεις των Α.Ξ.Ε. δεν επενεργούν μεμονωμένα σε κάποιον πυλώνα αλλά εξαπλώνονται και στους υπόλοιπους, δημιουργώντας μια σπείρα ενίσχυσης της συνολικής ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Στην αξιολόγηση του 2015-2016, οι εξεταζόμενες χώρες εμφανίζουν πολύ υψηλούς δείκτες ανταγωνιστικότητας και καταλαμβάνουν θέσεις μεταξύ της 31^{ης} και της 67^{ης} στο σύνολο των 142 οικονομιών που αξιολογούνται. Ανάμεσά τους, η Τσεχική Δημοκρατία έχει τις καλύτερες και συνεχώς βελτιούμενες επιδόσεις και κατατάσσεται στην 31^η θέση (από την 37^η πέρυσι). Η Πολωνία έρχεται δεύτερη στην 41^η θέση, βελτιώνοντας ωστόσο συνεχώς την κατάταξή της, από την 43^η θέση την προηγούμενη χρονιά και την 48^η το 2011-2012. Η Σλοβενία βελτιώθηκε σημαντικά και βρίσκεται στην 59^η θέση, από την 70^η πέρυσι, ενώ αντίθετα, η Ουγγαρία σημείωσε θεαματική πτώση στην 63^η θέση από την 60^η την προηγούμενη χρονιά και

¹⁸ World Economic Forum: *The Global Competitiveness Report 2015-2016*;
<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>

την 48^η το 2011-2012. Τη χειρότερη θέση μεταξύ των 5 χωρών καταλαμβάνει η Σλοβακία, η οποία βρίσκεται στην 67^η θέση από την 47^η το 2009/2010.

Γράφημα 3.4 Σύγκριση των επιδόσεων των χωρών στους 12 βασικούς Πυλώνες της Έκθεσης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας 2015-2016

Πηγή: Βασισμένο στο Global Competitiveness Report 2015-2016 του WEF (<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>)

Στο σχετικό Γράφημα 3.4 φαίνεται η εξαιρετική επίδοση του συνόλου των εξεταζόμενων χωρών κυρίως στον τομέα της υγείας και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, της ανώτερης εκπαίδευσης και κατάρτισης και της τεχνολογικής ετοιμότητας. Μέτριες ωστόσο είναι οι επιδόσεις τους σε ότι αφορά την αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας ενώ και οι θεσμοί εκλαμβάνονται ως ανεπαρκείς και ως τέτοιοι πλήττουν την ανταγωνιστικότητά τους. Τέλος ορισμένες χώρες εμφανίζουν μια σχετική υστέρηση στον τομέα της καινοτομίας και στην αποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας.

Πιο αναλυτικά, η Τσεχική Δημοκρατία διαθέτει ένα πολύ καλό επίπεδο υποδομών και το καλύτερο, μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, μακροοικονομικό περιβάλλον. Η αποδοτική χρήση των μεγάλων συγκριτικά εισροών Α.Ξ.Ε. έχει συμβάλει στην υψηλή ποσότητα και ποιότητα της εγχώριας παραγωγής της, τις εξελιγμένες

παραγωγικές διαδικασίες, το υψηλό επίπεδο του μάρκετινγκ και το μεγάλο εύρος των αλυσίδων αξίας που διαθέτει σήμερα. Αντιμετωπίζει ωστόσο δυσκολίες που σχετίζονται κυρίως με θεσμικούς παράγοντες (διαφθορά, κρατική ευνοιοκρατία, εκτροπές δημοσίων πόρων).

Αυτό που διαφοροποιεί την Πολωνία είναι το μέγεθος της αγοράς της, το οποίο συμβάλλει σημαντικά στην υψηλή βαθμολογία και την οικονομική σταθερότητα της. Επιπλέον έχει αναπτύξει σημαντικά τη χρηματοπιστωτική της αγορά. Τα βασικότερα μειονεκτήματα της είναι, σήμερα, η κακή ποιότητα του οδικού δικτύου της, ο χαμηλός δείκτης καινοτομίας και η ανελαστικότητα στους όρους εργασίας.

Η Σλοβενία εμφανίζει τις πιο ακραίες τιμές μεταξύ των διαφόρων πυλώνων της. Έχει το καλύτερο επίπεδο υποδομών μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών αλλά και το καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα και σύστημα υγείας. Διαθέτει επίσης το υψηλότερο επίπεδο καινοτομίας από τις εξεταζόμενες χώρες καθώς επίσης και πολύ υψηλό επίπεδο τεχνολογικής ετοιμότητας (κυρίως στη χρήση προηγμένων πληροφοριακών συστημάτων και συστημάτων επικοινωνίας). Διαθέτει όμως το χειρότερο μακροοικονομικό περιβάλλον (κυρίως από την άποψη του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού και του χρέους), τους πιο ανελαστικούς όρους εργασίας από όλες τις εξεταζόμενες χώρες και το πιο αδύναμο χρηματοπιστωτικό σύστημα, τόσο από πλευράς αποτελεσματικότητας, όσο και από πλευράς εμπιστοσύνης του κοινού.

Η Ουγγαρία αν και διαθέτει υψηλό επίπεδο απορρόφησης της τεχνολογίας και πολύ καλές υποδομές, κυρίως στους τομείς των τηλεπικοινωνιών και της ηλεκτροδότησης, αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα στον πυλώνα που σχετίζεται με την ανάπτυξη των επιχειρήσεων (μεταξύ άλλων έχει μικρό εύρος αλυσίδων αξίας, χαμηλή εγχώρια παραγωγή και χαμηλό έλεγχο της παγκόσμιας διανομής).

Στη Σλοβακία, η αναποτελεσματική συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων και βιομηχανίας και οι ανεπαρκείς κρατικές προμήθειες προϊόντων προηγμένης τεχνολογίας εμποδίζουν την ανάδυση ενός αποδοτικού συστήματος έρευνας και καινοτομίας. Παρά το συγκριτικό της πλεονέκτημα σε όρους εισροών Α.Ξ.Ε. και σε όρους εξελεγχμένων παραγωγικών διαδικασιών η Σλοβακία δεν έχει κατορθώσει να αυξήσει την απασχόληση σε τομείς R&D και σε εξαγωγικές υπηρεσίες εντάσεων γνώσης. Έντονα προβληματικοί επίσης είναι οι πυλώνες των θεσμών και της αποτελεσματικότητας της αγοράς εργασίας. Σε ότι αφορά τους θεσμούς, κύρια προβλήματα αποτελούν η ευνοιοκρατία και η αναποτελεσματικότητα του νομικού πλαισίου για την επίλυση των διαφορών. Ωστόσο στον πυλώνα της τεχνολογικής

ετοιμότητας, η Σλοβακία κατατάσσεται στην 36^η θέση στον κόσμο από πλευράς ικανότητας απορρόφησης της τεχνολογίας, γεγονός ιδιαίζουσας σημασίας για τα αποτελέσματα διάχυσης στην ανάπτυξη της χώρας.

Η Έκθεση ορίζει τρία στάδια¹⁹ οικονομικής ανάπτυξης των χωρών, κατά τα πρότυπα του «Investment-Development Model» του Dunnig (Κυρκιλής, 2010, σελ.159-162) :

- **Οικονομία καθοδηγούμενη από τους παραγωγικούς συντελεστές (factor driven economy):** Στο στάδιο αυτό, η αφθονία και το χαμηλό κόστος των παραγωγικών συντελεστών αποτελούν τη βάση της ανταγωνιστικότητας και των εξαγωγών της οικονομίας. Οι οικονομίες σ' αυτό το στάδιο είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες στους παγκόσμιους οικονομικούς κύκλους, στις τιμές των βασικών εμπορευμάτων και στις διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών.
- **Οικονομία καθοδηγούμενη από την αποδοτικότητα (efficiency driven economy):** Το πλεονέκτημα μιας χώρας πηγάζει από την αποδοτικότερη παραγωγή πιο προηγμένων προϊόντων και υπηρεσιών. Οι μεγάλες επενδύσεις σε αποτελεσματικές υποδομές, η παροχή κινήτρων για επενδύσεις, η βελτίωση των δεξιοτήτων και η καλύτερη πρόσβαση στις επενδύσεις κεφαλαίων επιτρέπουν σημαντικές βελτιώσεις στην παραγωγικότητα.
- **Οικονομία καθοδηγούμενη από την καινοτομία (innovation driven economy):** Η ικανότητα παραγωγής καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών, χρησιμοποιώντας τις πιο προηγμένες παραγωγικές μεθόδους και δημιουργώντας συνεχώς νέες, γίνεται η κυρίαρχη πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Η οικονομία σ' αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται μεταξύ άλλων από ένα υψηλό μερίδιο των υπηρεσιών στην οικονομία και είναι αρκετά ανθεκτική σε εξωτερικούς κλονισμούς

Σύμφωνα με αυτή τη μεθοδολογία ταξινόμησης, η Τσεχία, η Σλοβακία και η Σλοβενία έχουν επιτύχει να κατατάσσονται σήμερα στο τελευταίο στάδιο οικονομικής ανάπτυξης, των οικονομιών που καθοδηγούνται από την καινοτομία, ενώ η Ουγγαρία και η Πολωνία βρίσκονται σε μετάβαση μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου σταδίου.

¹⁹ Global Competitiveness Report 2015-2016, σελ 37-38

Τέλος, σύμφωνα με τον Porter (1998), το επίπεδο ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας αποτυπώνεται σε δύο κυρίως δείκτες: (1) τις σημαντικές και συνεχείς εξαγωγές σε μια σειρά από χώρες και (2) τις σημαντικές εκροές άμεσων ξένων επενδύσεων με βάση τις δεξιότητες και τα περιουσιακά στοιχεία της εν λόγω οικονομίας. Στις μεταβατικές οικονομίες, που δεν διαθέτουν μεγάλες εκροές Α.Ξ.Ε., η ανταγωνιστικότητα αποτυπώνεται κυρίως στον πρώτο δείκτη, με αποτέλεσμα, η ανταγωνιστικότητα να θεωρείται συχνά ως συνώνυμο της εξαγωγικής επίδοσης. Η σχέση μεταξύ Α.Ξ.Ε., ανταγωνιστικότητας και εμπορίου διερευνάται στο επόμενο τμήμα.

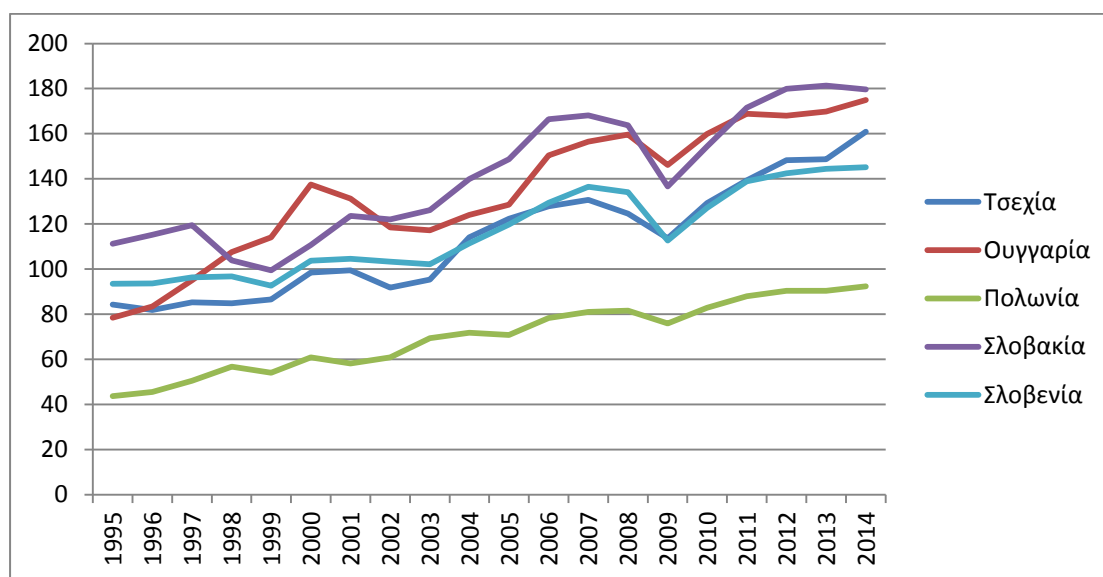
3.7 Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ

Ο ρόλος των εξαγωγών ως ενός από τους κύριους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης είναι γνωστός από την εποχή του Adam Smith και του David Ricardo και έχει διερευνηθεί σε πολύ μεγάλο βάθος μέχρι σήμερα. Ειδικά μάλιστα μετά την εντυπωσιακή - βασισμένη στις εξαγωγές - οικονομική ανάπτυξη των Ασιατικών Τίγρεων στις δεκαετίες του 70' και του 80', οι θεωρητικές και εμπειρικές έρευνες στον εν λόγω τομέα αυξήθηκαν γεωμετρικά. Οι καθαρές εξαγωγές αποτελούν ένα από τα συστατικά στοιχεία του Α.Ε.Π. μαζί με την κατανάλωση, την επένδυση και τις δημόσιες δαπάνες. Πέραν της άμεσης αυξητικής επίδρασης που έχει μια αύξησή τους στο Α.Ε.Π., οι εξαγωγές επιδρούν στη μεγέθυνση του Α.Ε.Π. μέσα από τη διεύρυνση των ορίων των αποτελεσμάτων των οικονομιών κλίμακας, την αυξημένη χρησιμοποίηση της παραγωγικής ικανότητας της χώρας, την αύξηση της παραγωγικότητας και την παραγωγή μεγαλύτερης ποικιλίας προϊόντων. Επίσης παρέχουν την ευκαιρία στους εγχώριους παραγωγούς να ανταγωνιστούν στις διεθνείς αγορές, γεγονός που οδηγεί σε μεταφορά τεχνολογίας και βελτίωση των διαχειριστικών τους δεξιοτήτων. Ως εκ τούτου, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διερεύνηση κάποιων πτυχών της συμβολής των Α.Ξ.Ε. στην αύξηση του διεθνούς εμπορίου των εξεταζόμενων χωρών, ως ένα ακόμη σημαντικό κανάλι μέσω του οποίου επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξή τους.

Σύμφωνα με την Οικονομική Έκθεση για την Ευρώπη της Unepce για το 2001, για όλες τις ευρωπαϊκές μεταβατικές οικονομίες, «το Α.Ε.Π. και η αύξηση των εξαγωγών σχεδόν πάντα σχετίζονταν θετικά και, δεδομένου του ρόλου των ξένων εταιρειών στις

εξαγωγές, οι Α.Ξ.Ε. είναι πιθανό να έχουν συμβάλει σημαντικά σε αυτό το αποτέλεσμα» (UNECE, 2001, σελ 201). Οι τρόποι με τους οποίους επιδρούν οι Α.Ξ.Ε. στο εμπόριο μιας χώρας συνήθως διακρίνονται σε άμεσους και έμμεσους. Οι άμεσες επιδράσεις σχετίζονται με τη συμμετοχή των επιχειρήσεων ξένης ιδιοκτησίας στις εξαγωγές της χώρας υποδοχής, ενώ έμμεσα, οι Α.Ξ.Ε. ενισχύουν τις εξαγωγικές επιδόσεις της οικονομίας, συμβάλλοντας στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της.

Γράφημα 3.5 Συνολικό εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών ως % του Α.Ε.Π., 1995-2014

Πηγή: UNECE Statistical Division Database (ιδία επεξεργασία)

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 3.5 και τον Πίνακα 3.9, που αποτυπώνουν τους δείκτες του βαθμού εξωστρέφειας (ανοίγματος) των οικονομιών, όλες οι εξεταζόμενες οικονομίες της Κεντρικής Ευρώπης είναι εξωστρεφείς αλλά όχι στον ίδιο βαθμό. Η Πολωνία, λόγω του μεγέθους και της βιωσιμότητας του εγχώριου εμπορίου της είναι η λιγότερο εξωστρεφής με το συνολικό της εμπόριο να αντιπροσωπεύει «μόνο» το 92,3% του Α.Ε.Π. της και τις εξαγωγές της να ανέρχονται στο 46,9 % του Α.Ε.Π. της. Η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία, η Σλοβακία και η Σλοβενία που διαθέτουν ένα μόνο κλάσμα του μεγέθους της Πολωνίας είναι πολύ περισσότερο εξαρτημένες από τους διεθνείς εμπορικούς δεσμούς. Η Σλοβακία είναι η πιο εξωστρεφής ανάμεσά τους με συνολικό εμπόριο στο 179,7% του Α.Ε.Π. της και εξαγωγές που ανέρχονται στο 91,9% του Α.Ε.Π.. Όλες οι εξεταζόμενες οικονομίες, εκτός της Πολωνίας, είχαν πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο τον τελευταίο χρόνο.

Πίνακας 3.9 Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του Α.Ε.Π., 1995-2014

	1995	2000	2005	2010	2014
Τσεχία	40,6%	48,3%	62,3%	66,2%	83,8%
Ουγγαρία	39,2%	66,8%	62,8%	82,3%	89,3%
Πολωνία	23%	27,2%	34,9%	40,5%	46,9%
Σλοβακία	56,7%	54,1%	72,1%	76,5%	91,9%
Σλοβενία	45,6%	50%	59,6%	64,3%	76,5%

Πηγή: UNECE Statistical Division Database (ιδία επεξεργασία)

Το εξωτερικό εμπόριο όλων των χωρών έχει αυξηθεί σημαντικά με την πάροδο των ετών και ιδιαίτερα μετά την ένταξή τους στην ΕΕ. Το 2004 το συνολικό εμπόριο της Τσεχίας αυξήθηκε κατά 14,6 %, της Σλοβακίας κατά 10,2% και της Ουγγαρίας κατά 8,6%. Ωστόσο το άνοιγμα ορισμένων εξ' αυτών των οικονομιών είχε ξεκινήσει νωρίτερα. Η αυξητική πορεία του εμπορίου της Ουγγαρίας ως το 2000 συνέπιπτε με την αυξημένη εισροή Α.Ξ.Ε. την ίδια περίοδο. Η εξάρτηση της Τσεχίας και της Σλοβακίας από το εμπόριο αυξήθηκε κυρίως μετά το 1998. Αυτή ήταν μια κρίσιμη χρονιά για την ανάπτυξη των δύο χωρών, καθώς η Δημοκρατία της Τσεχίας πέρασε νέους νόμους που υποστήριζαν τις ξένες επενδύσεις και η Σλοβακία, όπως έχει προαναφερθεί, άλλαξε κυβέρνηση υιοθετώντας πιο φιλελεύθερη κατεύθυνση, επίσης φιλική προς τις Α.Ξ.Ε.. Όλες οι χώρες βίωσαν μια σημαντική πτώση του εξωτερικού τους εμπορίου το 2009, μετά την παγκόσμια κρίση, πληρώνοντας κυρίως την πολύ υψηλή τους εμπορική εξάρτηση από τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ε.Ε. (Πίνακας 3.10), που επλήγησαν βαριά από την ύφεση. Το εμπόριο που διεξάγουν οι εξεταζόμενες χώρες με την Ε.Ε. των 28, ως ποσοστό του συνολικού διεθνούς εμπορίου τους, κυμαίνεται από 74,3% (Πολωνία) έως 82,9% (Σλοβακία). Το εμπόριο όλων των οικονομιών ανέκαμψε το 2010, ενώ τη μεγαλύτερη αύξηση για το 2014, την παρουσιάζει η Τσεχική Δημοκρατία (4,7%).

Πίνακας 3.10 Κύριοι εμπορικοί εταίροι των χωρών (%), 2013

Τσεχία		Ουγγαρία		Πολωνία	
Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές
ΕΕ (28) 81%	ΕΕ (28) 65,7%	ΕΕ (28) 77%	ΕΕ (28) 71,6%	ΕΕ (28) 74,3%	ΕΕ (28) 57,4%
Ρωσία 3,7%	Κίνα 10,9%	Ρωσία 3,1%	Ρωσία 8,7	Ρωσία 5,4%	Ρωσία 12,5%
ΗΠΑ 2,2%	Ρωσία 5,6%	ΗΠΑ 3,0%	Κίνα 5,4%	Ουκρανία 2,9%	Κίνα 9,5%
Ελβετία 1,6%	ΗΠΑ 2,2%	Ουκρανία 2,4%	ΗΠΑ 2,1%	ΗΠΑ 2,2%	ΗΠΑ 2,7%
Τουρκία 1,4%	Δημ. Κορέας 2,1%	Κίνα 1,9%	Ουκρανία 1,7%	Νορβηγία 2,0%	Δημ. Κορέας 2,1%

Σλοβακία		Σλοβενία	
Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές
ΕΕ (28) 82,9%	ΕΕ (28) 52,5%	ΕΕ (28) 74,7%	ΕΕ (28) 70,8%
Ρωσία 4,0%	Ρωσία 10,0%	Ρωσία 4,7%	Κίνα 5,0%
Κίνα 2,5%	Δημοκρ. Κορέας 8,6%	Σερβία 3,5%	ΗΠΑ 2,7%
ΗΠΑ 1,8%	Κίνα 7,3%	Βοσνία Ερζεγοβίνη 2,6%	Δημοκρ. Κορέας 2,4%
Ελβετία 1,6%	Βιετνάμ 2,1%	ΗΠΑ 1,7%	Ρωσία 2,1%

Πηγή: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_profiles14_e.pdf

Από την ανάλυση που προηγήθηκε σχετικά με την εξέλιξη του εξωτερικού εμπορίου των πέντε εξεταζόμενων χωρών διαφάνηκε η σχέση που υπάρχει μεταξύ της αύξησης των εισροών Α.Ξ.Ε. και της αύξησης της εξωστρέφειας των οικονομιών και της εμπορικής διασυνδεσιμότητάς τους με τις άλλες οικονομίες, ειδικά αυτές της υπόλοιπης Ε.Ε., απ' όπου άλλωστε προέρχεται και ο κύριος όγκος εισερχόμενων Α.Ξ.Ε. Μια πτυχή της σχέσης μεταξύ των εισροών Α.Ξ.Ε. και της αύξησης του διεθνούς εμπορίου των χωρών σχετίζεται με το ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο.

Πολύ σημαντικό τμήμα του διεθνούς εμπορίου σήμερα είναι το ενδοκλαδικό εμπόριο (intra-industry trade), δηλαδή οι εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων του ίδιου κλάδου μεταξύ των χωρών. Το ενδοκλαδικό εμπόριο, που γενικά δεν βασίζεται σε συγκριτικά πλεονεκτήματα όπως το διακλαδικό, αλλά σε παράγοντες όπως οι οικονομίες κλίμακας, τα επίπεδα εισοδήματος, το επίπεδο καινοτομίας και η ζήτηση για διαφοροποιημένα προϊόντα, άρχισε να αυξάνεται στις εξεταζόμενες χώρες από τη δεκαετία του 1990. Η μεγάλη αύξηση όμως ήρθε μετά την ένταξη στην Ε.Ε.. Το 2007, το ποσοστό του ενδοκλαδικού εμπορίου στο σύνολο του εμπορίου ήταν, για όλες τις εξεταζόμενες χώρες με την εξαίρεση της Σλοβακίας, μεγαλύτερο του 50% (Πίνακας 3.11). Τόσο η θεωρία όσο και η εμπειρική έρευνα δείχνουν ότι ένα σημαντικό μέρος των ροών του ενδοκλαδικού εμπορίου αποτελείται - ιδίως σε πιο εξελιγμένους κλάδους - από το ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο των πολυεθνικών εταιρειών (εμπόριο μεταξύ των θυγατρικών της ίδιας πολυεθνικής επιχείρησης), επομένως μπορεί να αποδοθεί σε άμεση επίδραση των άμεσων ξένων επενδύσεων (Kawecka-Wyrzykowska, 2009, σελ 5).

Πίνακας 3.11 Δείκτες εξειδίκευσης εμπορίου στο συνολικό εμπόριο των χωρών το 2000 και το 2007 (%)

Χώρα	Έτος	Συνολικό Εμπόριο	Τύπος Εξειδίκευσης					Οριζόντιο Ενδοκλαδικό
			Διακλαδικό Εμπόριο	Ενδοκλαδικό Εμπόριο	Κάθετο Ενδοκλαδικό*			
					Σύνολο	Χαμηλής ποιότητας	Υψηλής ποιότητας	
		1=2+3	2	3=4+7	4=5+6	5	6	7
Τσεχία	2000	100,0	49,2	50,8	38,5	27,7	10,8	12,3
	2007	100,0	42,8	57,2	39,8	18,8	21,0	17,4
Ουγγαρία	2000	100,0	55,9	44,1	34,1	17,2	16,9	10,0
	2007	100,0	48,2	51,8	37,6	19,9	17,7	14,2
Πολωνία	2000	100,0	60,7	39,3	31,2	19,3	11,8	8,1
	2007	100,0	49,1	50,9	28,1	15,7	12,4	22,8
Σλοβακία	2000	100,0	65,9	34,1	26,5	16,8	9,7	7,6
	2007	100,0	59,3	40,7	31,9	12,4	19,4	8,8
Σλοβενία	2000	100,0	55,8	44,2	29,9	17,3	12,6	14,3
	2007	100,0	42,5	57,5	31,7	17,2	14,5	25,8

*Το κάθετο ενδοκλαδικό εμπόριο περιλαμβάνει την ανταλλαγή τελικών προϊόντων με διαφορετικές ιδιότητες ενώ το οριζόντιο ενδοκλαδικό εμπόριο περιλαμβάνει την ανταλλαγή διαφοροποιημένων προϊόντων με παρόμοιες ιδιότητες

Πηγή: Kawecka-Wyrzykowska (2009) : Πίνακας 1, σελ 15

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η επίδραση των Α.Ξ.Ε. στις εξαγωγές εμφανίζει μια χρονική υστέρηση. Η δημιουργία μιας νέας Α.Ξ.Ε., δημιουργεί αρχικά ζήτηση για εισροές (inputs) και υλικά καθώς και μεταφορά επενδυτικών αγαθών, τεχνολογίας και τεχνογνωσίας από την οικονομία προέλευσης, επομένως δημιουργεί έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο της οικονομίας υποδοχής. Ωστόσο, μετά την έναρξη της παραγωγής και την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των θυγατρικών, η ισορροπία μετατοπίζεται προς τις εξαγωγές.

Πολύ σημαντικός παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η φύση της επένδυσης, εάν δηλαδή το τελικό προϊόν προορίζεται να ικανοποιήσει την εγχώρια ζήτηση της οικονομίας υποδοχής ή εάν προορίζεται για εξαγωγή. Στην πρώτη περίπτωση, οι εξαγωγές δεν θα επηρεαστούν τόσο όσο στην τελευταία. Στις εξεταζόμενες χώρες, το μεγαλύτερο ποσοστό του εισερχόμενου αποθέματος Α.Ξ.Ε. κατευθύνεται προς τον τριτογενή τομέα. Δεδομένου ότι οι περισσότερες υπηρεσίες είναι μη εμπορεύσιμες, συνήθως οι Α.Ξ.Ε. σε υπηρεσίες είναι market seeking και δε σχετίζονται απευθείας με το άνοιγμα του εμπορίου. Ωστόσο ακόμη και ορισμένες

Α.Ξ.Ε. σε υπηρεσίες μπορεί να είναι προσανατολισμένες στις εξαγωγές, όπως στην περίπτωση των περιφερειακών ή ακόμα και παγκόσμιων εταιρικών "Κοιτών κέντρων παροχής υπηρεσιών", τα οποία εξάγουν λογιστικές υπηρεσίες, υπηρεσίες διαχείρισης ανθρωπίνου δυναμικού, συντήρησης λογισμικού και έρευνας και γνωρίζουν πολύ μεγάλη ανάπτυξη στις εξεταζόμενες χώρες, όπως αναλύθηκε στο Τμήμα 2.6. Σε ότι αφορά την εισροή Α.Ξ.Ε. στον δευτερογενή τομέα, το μεγαλύτερο απόθεμα το συγκεντρώνει η αυτοκινητοβιομηχανία, που αποτελεί και την κυριότερη εξαγωγική βιομηχανία των χωρών αυτών. Ως αποτέλεσμα, στην Ουγγαρία για παράδειγμα, οι αλλοδαπές θυγατρικές ευθύνονται για σχεδόν το 80% των εξαγωγών. (Sass και Kalotay, 2012, σελ. 4). Στην Πολωνία επίσης, σύμφωνα με τους Geishecker, Nielsen και Pawlik (2008), οι Α.Ξ.Ε. εξαγωγικού προσανατολισμού αυξάνονται διαρκώς.

Η έμμεση ή ποιοτική επίδραση των άμεσων ξένων επενδύσεων στο εμπόριο προκύπτει από την εισαγωγή νέων τεχνολογιών, διαχειριστικών δεξιοτήτων και μεθόδων παραγωγής στην εγχώρια αγορά μέσω των ξένων θυγατρικών, που αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και επομένως τις εξαγωγικές της επιδόσεις (Παπάζογλου, 2010, σελ.150). Η παρουσία των πολυεθνικών σε μια χώρα της παρέχει επίσης καλύτερη πληροφόρηση για τις ξένες αγορές καθώς και ενσωμάτωση στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας των μητρικών εταιρειών.

Βασική προϋπόθεση για να λειτουργήσει το κανάλι «Α.Ξ.Ε.-εξαγωγές-ανάπτυξη» είναι ο εξαγωγικός προσανατολισμός της οικονομίας, «μια πολύ ισχυρή συνθήκη που ευνοεί τη θετική συμβολή των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας υποδοχής» (Κυρκιλής, 2010, σελ. 215). Οι Balasubramanyam, Salisu και Sapsford (1996), που εξέτασαν την επίδραση των Α.Ξ.Ε. στην ανάπτυξη ορισμένων αναπτυσσόμενων χωρών με βάση το νεοκλασικό μοντέλο, έδειξαν ότι η επίδραση είναι μεγαλύτερη στις χώρες που ακολουθούν πολιτικές με έμφαση στις εξαγωγές απ' ότι στις χώρες που υιοθετούν στρατηγικές υποκατάστασης των εισαγωγών.

Τέλος, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Κυρκιλής, «Ως γενικός κανόνας μπορεί να τεθεί ότι όσο μεγαλύτερη είναι η προστιθέμενη αξία που δημιουργεί μια θυγατρική σε μια ξένη χώρα, τόσο υψηλότερη είναι η πιθανότητα, οι θετικές επιπτώσεις στο ισοζύγιο πληρωμών να υπερκαλύπτουν τις αρνητικές. Μεγαλύτερη εγχώρια προστιθέμενη αξία σημαίνει ισχυρότερες διασυνδέσεις είτε προς τα εμπρός είτε προς τα πίσω με άλλες εγχώριες επιχειρήσεις και, συνεπώς, το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα για την εθνική οικονομία είναι μεγαλύτερο.» (Κυρκιλής, 2010, σελ. 206).

Όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 3.12, σε όλες τις εξεταζόμενες χώρες και ιδιαίτερα στην Ουγγαρία και την Τσεχία οι επιχειρήσεις ξένης ιδιοκτησίας έχουν εξαιρετικά μεγάλο μερίδιο στη δημιουργία προστιθέμενης αξίας επί του συνόλου, γεγονός που, σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, σημαίνει ότι οι Α.Ξ.Ε. έχουν αντίστοιχα μεγάλη επίδραση στην οικονομία τους μέσω του εμπορίου.

Πίνακας 3.12 Προστιθέμενη αξία των επιχειρήσεων ξένης ιδιοκτησίας, ως ποσοστό της προστιθέμενης αξίας του συνόλου των επιχειρήσεων, 2009-2011

Χώρα-Περιφέρεια / Έτος	2009	2010	2011
Ε.Ε. των 27	9,34%	9,83%	-
Τσεχία	41,93%	42,87%	42,94%
Ουγγαρία	49,10%	49,26%	51,89%
Πολωνία	32,98%	33,71%	35,07%
Σλοβενία	16,46%	17,05%	19,21%
Σλοβακία	43,31%	36,47%	38,23%

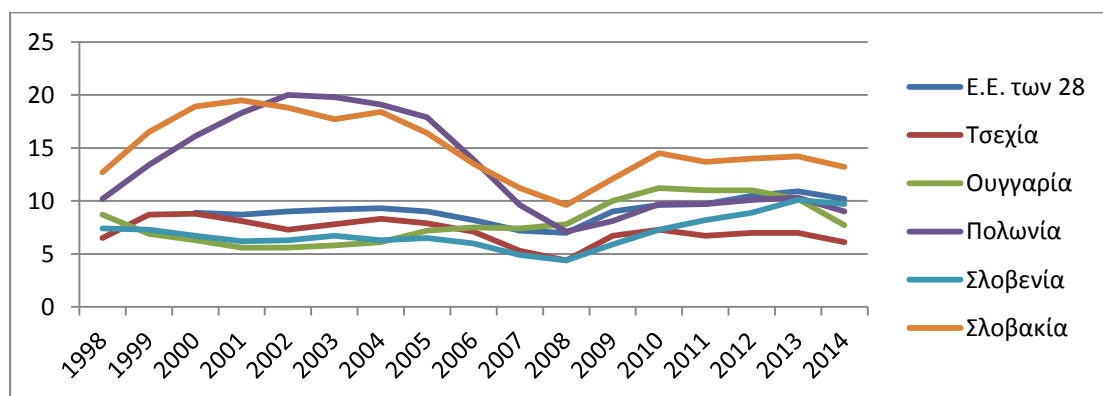
Πηγή: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tec00024>

3.8 ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΕΙΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ Α.Ξ.Ε. ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αν και οι Α.Ξ.Ε. έχουν αδιαμφισβήτητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των 5 χωρών, ταυτόχρονα έχουν αυξήσει και την εξάρτηση των οικονομιών τους από τους ξένους επενδυτές (Galgoczi, 2009). Αυτό φάνηκε ιδιαίτερα κατά την περίοδο της παγκόσμιας κρίσης του 2008, όταν η μεγάλη ύφεση που έπληξε την ευρωζώνη, στην οποία ανήκουν οι βασικές χώρες προέλευσης των Α.Ξ.Ε. (και απορρόφησης των εξαγωγών), προκάλεσε πολύ σοβαρό αντίκτυπο στις ανοιχτές πλέον οικονομίες των 5 χωρών. Η μείωση των εισροών Α.Ξ.Ε., σε συνδυασμό με την πτώση των εξαγωγών, οδήγησε σε πτώχευση πολλούς τοπικούς παραγωγούς, πτώση της παραγωγής, μαζικές απολύσεις στον τομέα της παραγωγής και της μεταποίησης, ανεργία και ύφεση. Η μόνη χώρα μεταξύ τους που διέφυγε την ύφεση ήταν η Πολωνία, χάρη στο μεγάλο μέγεθος της εσωτερικής της αγοράς, που την καθιστά λιγότερο εξαρτημένη από τους εμπορικούς και επενδυτικούς της εταίρους.

Ένα ακόμη πρόβλημα που προέκυψε για τις εξεταζόμενες χώρες μέσα από τη διαδικασία της μετάβασης, ενώ ήταν άγνωστο κατά την σοσιαλιστική τους περίοδο, είναι η ανεργία (Campros και Coricelli, 2002, σελ. 530). Όπως φαίνεται στο Γράφημα 3.6 που απεικονίζει την εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας, οι εξεταζόμενες χώρες μπορούν να χωριστούν σε δύο ομάδες. Η πρώτη περιλαμβάνει τις Τσεχική Δημοκρατία, Σλοβενία και Ουγγαρία, όπου το ποσοστό ανεργίας μετά την έναρξη της μεταβατικής περιόδου είναι σταθερό και σχετικά χαμηλό σε μακροπρόθεσμο επίπεδο και η δεύτερη την Πολωνία και τη Σλοβακία, όπου η ανεργία που εμφανίστηκε ήταν πολύ υψηλή. Πίσω από το πρόβλημα της δεύτερης ομάδας, υφίστανται μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές ανισορροπίες μεταξύ των ανεπτυγμένων δυτικών και υπανάπτυκτων ανατολικών περιφερειών και μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών. Για παράδειγμα, το 2002, η ανεργία στην περιοχή της σλοβακικής πρωτεύουσας Μπρατισλάβα, η οποία βρίσκεται στα δυτικά σύνορα της χώρας, ήταν περίπου 5%, ενώ στην Ανατολική Σλοβακία πλησίαζε το 24%.²⁰ Μια κριτική που ασκείται στην επενδυτική πολιτική των χωρών αυτών είναι ότι τα επενδυτικά κίνητρα που δόθηκαν από τις κυβερνήσεις στους ξένους επενδυτές δε βοήθησαν στον τομέα των περιφερειακών ανισοτήτων καθώς το μεγαλύτερο μέρος των Α.Ξ.Ε. κατευθύνθηκε στις περιφέρειες με το υψηλότερο κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας (Hardy, Pollakova και Sass, 2011)

Γράφημα 3.6 Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας, 1998-2014

Πηγή: Eurostat (ιδία επεξεργασία)

²⁰ Statistical Office of the Slovak Republic:

https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/labour/news!/ut/p/b1/jZBNDoIwEEbP4gk60AJlWQqUKsHyU0U2hgUhJAIujOcXCCsTwldN5r3MN4MqVKJqqN9dW7-6cagfc1_Z99SR1PMMBvTEOcJEKnzrkAmAVkAm4TQD8KAZffpIFIAumRHYkBhBr9TeA2Q9zZTKXCO5n53Aac5PmsW0CGKvPBvYulEwPQWFggWaQzN8UYGP4v_8aCHf-KqgXZSrAAWy_aOzKJxr5BeTOgZ6-1LqFTLTt8AF0r1XY!/dl4/d5/L2dJQSEvUUt3Q580SmtFL1o2X1E3SThCQjFBMDbCTDMwSUplU05IQ0YyNDAz/

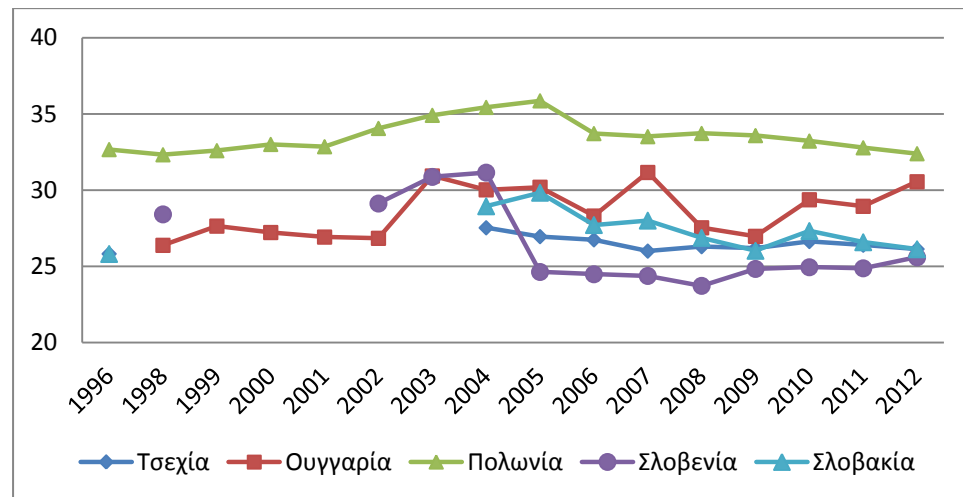
Ίσως ακόμα σημαντικότερο ζήτημα ωστόσο, είναι το κατά πόσο η μεταφερόμενη τεχνολογία μέσω των Α.Ξ.Ε., ήταν ανάλογη με τις συνθήκες προσφοράς των παραγωγικών συντελεστών των χωρών υποδοχής. Όταν δε συμβαίνει κάτι τέτοιο, επειδή, για παράδειγμα, εισάγεται τεχνολογία εντάσεως ειδικευμένης εργασίας ενώ η χώρα υποδοχής διαθέτει ανειδίκευτη εργασία, αυξάνεται η πιθανότητα ανεργίας της ανειδίκευτης εργασίας και επιδεινώνεται η ανισοκατανομή του εισοδήματος (Κυρκιλής, 2010, σελ.204). Οι εξεταζόμενες χώρες διέθεταν τόσο ειδικευμένο όσο και ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό. Οι Α.Ξ.Ε., ειδικά μέχρι το 2002, ήταν συνδεδεμένες με τις ιδιωτικοποιήσεις κρατικών εταιρειών, οι οποίες συνεπάγονταν μαζικές απολύσεις εργαζομένων και όχι με Greenfield επενδύσεις που αυξάνουν την απασχόληση. Οι τομείς της οικονομίας που αναπτύχθηκαν στη συνέχεια με τη βοήθεια των ξένων επενδύσεων, ήταν κυρίως υψηλής τεχνολογίας, με αποτέλεσμα, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι οποίοι δεν διέθεταν τις απαιτούμενες γνώσεις, να μην κατορθώνουν να ξαναβρούν απασχόληση. Έτσι, παρά την εισροή Α.Ξ.Ε., η ανεργία έμεινε σε ποσοστά άνω του 15% και στις δύο χώρες, μέχρι το 2006. Σήμερα, ενώ η Σλοβακία εξακολουθεί να αντιμετωπίζει πρόβλημα, με το ποσοστό ανεργίας της να φτάνει το 13,2%, όλες οι υπόλοιπες χώρες έχουν επιτύχει ποσοστά ανεργίας μικρότερα από το μέσο όρο της Ε.Ε.(10,2%).

Σε ότι αφορά την κατανομή του εισοδήματος στο εσωτερικό των εξεταζόμενων χωρών, οι αντίστοιχοι δείκτες Gini²¹ είναι αποκαλυπτικοί: αν και δεν είναι διαθέσιμοι για όλα τα έτη της περιόδου 1996-2012, από τα υπάρχοντα στοιχεία προκύπτει ότι παρά τη συνολική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου διαχρονικά, δεν υπάρχει ουσιαστική βελτίωση στην εισοδηματική ανισότητα εντός των χωρών. Γενικότερα στην καλύτερη θέση από πλευράς κατανομής εισοδήματος βρίσκονται η Σλοβενία και η Σλοβακία, ενώ στη χειρότερη, σε όλη τη διάρκεια της δεκαπενταετίας, η Πολωνία,

²¹ «Ο Δείκτης Gini μετρά το βαθμό στον οποίο η κατανομή του εισοδήματος (ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι καταναλωτικές δαπάνες) μεταξύ των ατόμων ή των νοικοκυριών μέσα σε μια οικονομία αποκλίνει από μια τέλεια ίση κατανομή. Η καμπύλη Lorenz απεικονίζει τα σωρευτικά ποσοστά του συνολικού εισοδήματος έναντι του σωρευτικού αριθμού των δικαιούχων, αρχής γενομένης με το φτωχότερο άτομο ή νοικοκυριό. Ο δείκτης Gini μετρά την περιοχή μεταξύ της καμπύλης Lorenz και μιας υποθετική γραμμής απόλυτης ισότητας, και εκφράζεται ως ποσοστό της μέγιστης περιοχής κάτω από την γραμμή. Έτσι, ο δείκτης Gini που ισούται με το 0 αντιπροσωπεύει την τέλεια ισότητα, ενώ εάν ισούται με το 100 εκφράζει την τέλεια ανισότητα» (<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>)

με την Ουγγαρία να την πλησιάζει από το 2009 λόγω των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει.

Γράφημα 3.7 Δείκτης Gini, 1996-2012

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα (ιδία επεξεργασία)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η σχέση μεταξύ των άμεσων ξένων επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης στις πέντε χώρες της αναδυόμενης Κεντρικής Ευρώπης, Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία, Σλοβενία και Σλοβακία, για την περίοδο από το 1990 έως το 2014. Οι πέντε χώρες έχουν διαφορετικά μεγέθη, πληθυσμούς και Α.Ε.Π. αλλά μοιράζονται μια παρόμοια ιστορία και πολιτισμό, μια ειρηνική μετάβαση από μια κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία σε μια οικονομία της αγοράς και μια κεντρική τοποθεσία στην καρδιά της Ευρώπης. Όλες ξεκίνησαν τη διαδικασία της πολιτικής ανεξαρτησίας από το σοβιετικό μπλοκ και της οικονομικής μεταρρύθμισης στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Κατά την έναρξη της διαδικασίας μετάβασης βρέθηκαν αντιμέτωπες με σοβαρά προβλήματα στενότητας κεφαλαίου, καθυστέρησης στην οργάνωση των αγορών εργασίας και προϊόντων, έλλειψης υποδομών για την εγχώρια παραγωγή τεχνολογίας και περιορισμένης πρόσβασης στις διεθνείς αγορές προϊόντων και κεφαλαίων.

Εκμεταλλευόμενες τα σημαντικά φυσικά συγκριτικά πλεονεκτήματά τους και υιοθετώντας αποτελεσματικές πολιτικές επενδυτικών κινήτρων, οι εξεταζόμενες χώρες προσπάθησαν με επιτυχία να προσελκύσουν τους ξένους επενδυτές. Οι εισροές Α.Ξ.Ε., που εξαρτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την ταχύτητα της εφαρμογής των οικονομικών μεταρρυθμίσεων σε κάθε χώρα, την προσέγγιση που υιοθετήθηκε σχετικά με την ιδιωτικοποίηση των κρατικών περιουσιακών στοιχείων και την κλίμακα των επενδυτικών κινήτρων που προσφέρθηκαν, ξεπέρασαν κατά πολύ τις εισροές σε άλλες μεταβατικές οικονομίες στην ευρύτερη περιφέρεια και έφτασαν στο αποκορύφωμά τους κατά την περίοδο που προηγήθηκε της ένταξης των χωρών στην Ε.Ε..

Μέσω της επίδρασής τους στην συσσώρευση παγίου και ανθρώπινου κεφαλαίου, αλλά και της μεταφοράς και διάχυσης τεχνολογίας και γνώσης, οι Α.Ξ.Ε. ενίσχυσαν την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών, την εξαγωγική τους δραστηριότητα και τελικά συνέβαλλαν στη μεγέθυνση του εγχώριου προϊόντος τους και στη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου. Οι μηχανισμοί και η ένταση των επιδράσεων αυτών διέφεραν μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών αλλά και μεταξύ των διαφορετικών κλάδων στο εσωτερικό τους. Συνολικά ωστόσο, ο αντίκτυπος των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική ανάπτυξη αποτυπώθηκε κυρίως στην αύξηση του συνολικού όγκου των

επενδύσεων σε πάγιο κεφάλαιο και στη συνέχεια και ως συνέπεια αυτού, στην αύξηση του αποθέματος κεφαλαίου, αλλά και στη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας και της εξαγωγικής επίδοσης των εξεταζόμενων χωρών. Τα αποτελέσματα των Α.Ξ.Ε. στην συνολική παραγωγικότητα των παραγωγικών συντελεστών, που εξαρτώνται κυρίως από τη μεταφορά και τη διάχυση γνώσης και τεχνολογίας, επίσης επιβεβαιώνονται σε μεγάλο βαθμό από τα δεδομένα των οικονομιών αν και υπάρχουν διαφορές στην ένταση των επιδράσεων μεταξύ τους. Τα αποτελέσματα στην οικονομική ανάπτυξη των πέντε χωρών κατά την εξεταζόμενη περίοδο αποτυπώνονται με τον καλύτερο τρόπο σε ένα πλήθος διεθνών δεικτών.

Όλες οι εξεταζόμενες χώρες κατατάσσονται σήμερα στις οικονομίες υψηλού εισοδήματος, με την εξαίρεση της Ουγγαρίας, η οποία κατατάσσεται στις οικονομίες ανώτερου μέσου εισοδήματος, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα. Η Σλοβενία έχει το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα και η Ουγγαρία το χαμηλότερο. Όλες επίσης κατατάσσονται στις χώρες «Πολύ υψηλής ανθρώπινης ανάπτυξης» με βάση το δείκτη HDI του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Και σε σχέση με αυτόν τον δείκτη, η Σλοβενία καταλαμβάνει την ανώτερη θέση στην κατάταξη και η Ουγγαρία τη χειρότερη. Ως προς το στάδιο οικονομικής ανάπτυξης, σύμφωνα με την Έκθεση Παγκόσμια Ανταγωνιστικότητα του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, η Τσεχία, η Σλοβακία και η Σλοβενία έχουν επιτύχει να κατατάσσονται σήμερα στο τελευταίο στάδιο, των οικονομιών που βασίζονται στην καινοτομία, ενώ η Ουγγαρία και η Πολωνία βρίσκονται σε μετάβαση μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου σταδίου, δηλαδή μεταξύ αποτελεσματικότητας και καινοτομίας.

Ωστόσο, οι Α.Ξ.Ε. δεν αποτέλεσαν το μοναδικό μοχλό ανάπτυξης για τις πέντε χώρες κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Αυτό γίνεται σαφές αν εξετάσουμε, συγκριτικά με τις υπόλοιπες τέσσερις χώρες, την περίπτωση της Σλοβενίας. Η Σλοβενία ήταν η μόνη από τις εξεταζόμενες χώρες που υπέστη τη δοκιμασία της διπλής μετάβασης, από μια σοσιαλιστική οικονομία σε μια οικονομία της αγοράς και από μια περιφερειακή οικονομία (καθώς αποτελούσε τμήμα της Γιουγκοσλαβίας) σε ένα ανεξάρτητο κράτος. Παράλληλα, οι πολιτικές που ακολούθησε δεν ευνόησαν την προσέλκυση Α.Ξ.Ε., με αποτέλεσμα να έχει τις μικρότερες εισροές μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, τόσο σε απόλυτα όσο και σε σχετικά μεγέθη. Μολαταύτα, σημείωσε τους μεγαλύτερους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης και έχει σήμερα το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο μεταξύ των 5 χωρών.

Μια εξήγηση για το γεγονός αυτό είναι ότι η συμβολή των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική ανάπτυξη των εξεταζόμενων χωρών, λειτούργησε μόνο συμπληρωματικά με τις γενικότερες αλλαγές στην οικονομική πολιτική τους, που κινούνταν προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης των αγορών τους, της ενίσχυσης του ανταγωνισμού και του εκσυγχρονισμού του νομικού, πολιτικού, επενδυτικού και χρηματοοικονομικού θεσμικού πλαισίου τους. Λειτούργησε επίσης συμπληρωματικά με τα αποτελέσματα της ένταξης των χωρών αυτών στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2004. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η προσχώρηση των νέων κρατών μελών στην Ε.Ε. αύξησε την οικονομική τους ανάπτυξη την περίοδο 2000-2008 κατά μέσο όρο κατά 1,75%, ενώ σημαντικοί παράγοντες αυτής της επίδρασης (παράλληλα με τη βελτίωση της ποιότητας του μακροοικονομικού και θεσμικού πλαισίου), ήταν η αύξηση της παραγωγικότητας και η μεταφορά τεχνολογίας που προκλήθηκαν από τις άμεσες ξένες επενδύσεις (European Commision, 2009).

Επιπλέον, η συνεισφορά των Α.Ξ.Ε. στην ανάπτυξη των εξεταζόμενων μεταβατικών χωρών, υπονομεύτηκε από αδυναμίες στο υπάρχον θεσμικό τους περιβάλλον. Αν και η απορρόφηση των θετικών εξωτερικοτήτων των Α.Ξ.Ε. ευνοήθηκε από το πολύ υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης του εργατικού τους δυναμικού, άλλοι παράγοντες, όπως η στενότητα κεφαλαίου, η ανεπάρκεια των χρηματοπιστωτικών αγορών, η καθυστέρηση στην καινοτομία, η αναποτελεσματικότητα της αγοράς εργασίας κ.λ.π., δεν επέτρεψαν στις χώρες να εκμεταλλευτούν πλήρως τις θετικές επιδράσεις των Α.Ξ.Ε. στην οικονομική ανάπτυξη.

Ως αποτέλεσμα της παγκόσμια οικονομικής κρίσης του 2008, οι εισροές Α.Ξ.Ε. στην εξεταζόμενη περιφέρεια μειώθηκαν δραματικά, καθώς η πτώση στην κατανάλωση οδήγησε τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, ειδικά τις εδρεύουσες στην Ε.Ε., σε μεγάλες περικοπές δαπανών. Οι στενοί οικονομικοί δεσμοί των πέντε χωρών με τις δυτικοευρωπαϊκές οικονομίες, κυρίως τη Γερμανία, την Ολλανδία και την Αυστρία και η μεγέθυνση του εμπορικού ανοίγματός τους, τις έκαναν εξαιρετικά ευάλωτες στην επιρροή της ύφεσης που έπληξε την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικά, οι μικρότερες οικονομίες, Σλοβακία, Ουγγαρία Σλοβενία και Τσεχία, επλήγησαν σοβαρά, ενώ η Πολωνία, με την τεράστια εγχώρια αγορά της, υπήρξε η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν χτυπήθηκε βαριά από την ύφεση των τελευταίων χρόνων.

Αν και οι εισροές Α.Ξ.Ε. στην περιοχή έχουν αρχίσει να επανακάμπτουν σταδιακά, δεν έχουν ακόμη φτάσει τα προ κρίσης επίπεδα, καθώς η Ευρώπη δεν έχει

ξεφύγει ακόμα από την ύφεση και τα μακροοικονομικά προβλήματα που αυτή δημιούργησε. Παράλληλα, η μετατόπιση των εισροών Α.Ξ.Ε., από την Ευρώπη προς την Κίνα και τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας τα τελευταία χρόνια, καθιστούν σαφές ότι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών, ως προϋπόθεση για τη βελτίωση των εισροών στο μέλλον, είναι μονόδρομος. Συνολικά, η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Σλοβενία (μετά την αλλαγή πολιτικής της) και η Σλοβακία παραμένουν ανταγωνιστικοί προορισμοί για τις άμεσες ξένες επενδύσεις, μεταξύ άλλων, χάρη στην ευνοϊκή τους τοποθεσία, στην καρδιά της Ευρώπης, στο υψηλό επίπεδο παραγωγικότητας του εργατικού τους δυναμικού, στο σχετικά χαμηλό (αν και αυξανόμενο) κόστος εργασίας και στην ένταξή τους στην Ε.Ε. Ωστόσο, η διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών τους στον τομέα της καινοτομίας, της τεχνολογικής ετοιμότητας και στο επίπεδο της έρευνας και ανάπτυξης είναι ο μόνος τρόπος για να επιβιώσουν και να ευημερήσουν στο σύγχρονο κόσμο.

Ο βαθμός στον οποίο οι Α.Ξ.Ε. θα επηρεάσουν θετικά την οικονομική ανάπτυξη των εξεταζόμενων χωρών στο μέλλον, εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τη δημιουργία οικονομικού περιβάλλοντος το οποίο θα είναι σε θέση να απορροφά τις θετικές επιδράσεις των Α.Ξ.Ε. και να τις πολλαπλασιάζει. Η ικανότητα των χωρών να εκμεταλλευτούν σε υψηλό βαθμό τα δυνητικά οφέλη των Α.Ξ.Ε. θα ενισχυθεί μεταξύ άλλων, από την υιοθέτηση συνετών μακροοικονομικών πολιτικών, τη βελτίωση του επενδυτικού θεσμικού πλαισίου τους, την καταπολέμηση της διαφθοράς, τον προσεκτικότερο έλεγχο και ρύθμιση του τραπεζικού τομέα τους, τις διαρθρωτικές αλλαγές διασφάλισης της ελαστικότητας στις αγορές εργασίας και προϊόντων και βέβαια την ενίσχυση του καινοτομικού και τεχνολογικού επιπέδου της οικονομίας. Η οικοδόμηση μιας εγχώριας δυναμικής βάσης έρευνας και ανάπτυξης, είναι βασική για την προσέλκυση και πλήρη εκμετάλλευση Α.Ξ.Ε. υψηλής προστιθέμενης αξίας. Πολύ σημαντικό είναι ωστόσο, να δοθεί η απαιτούμενη προσοχή από τις κυβερνήσεις των χωρών, ώστε οι μεταρρυθμίσεις αυτές να μην επιδεινώσουν την ήδη υψηλή περιφερειακή εισοδηματική ανισότητα και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που παρατηρούνται σε κάποιες από τις εξεταζόμενες χώρες. Οι πέντε χώρες θα καταφέρουν να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες ανταγωνιστικές προκλήσεις και να συνεχίσουν τη δυναμική αναπτυξιακή πορεία τους με μοχλό τις άμεσες ξένες επενδύσεις αρκεί να καταβάλλουν επίμονη προσπάθεια για την ισορροπημένη

βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, τη στήριξη της καινοτομίας και της δημιουργικότητας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli- Ozcan, S. & Sayek S.(2002). *FDI and Economic Growth: The role of Local Financial Markets*. Paper presented at a joint Conference of the IDB and the World Bank: “The FDI race : Who Gets the prize ? Is it Worth the effort?”. Ανάκτηση από: <http://www.iadb.org/res/index.cfm>

Alfaro, L., Kalemli-Oscan, S. & Sayek, S. (2009). *FDI, Productivity and Development*. The World Economy (2009), Oxford: Blackwell Publishing Ltd
Ανάκτηση από: http://econweb.umd.edu/~kalemli/twec_1159.pdf

Allen & Overy LLP. (2011). *CEE you there! Foreign direct investment in Central and Eastern Europe*, 2011. Ανάκτηση από:
<http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/Foreign%20direct%20investment%20in%20Central%20and%20Eastern%20Europe.PDF>

Apergis, N. Lyroudi K. and Vamvakidis A.,(2008). *The relationship between foreign direct investment and economic growth: evidence from transition economies*.
Transition Studies Review, 2008, 15:1, pp. 37-51.

Balasubramanyam, V., Salisu, M. & Sapsford, D. (1996). *Foreign direct investment and growth in EP and IS countries*. Economic Journal, 106 (434): 92-105

Baldwin, R., Braconier, H. & Forslid, R. (2005). *Multinationals, endogenous growth, and technological spillovers: theory and evidence*. Review of International Economics, Vol. 13, pp. 945-963

Baldwin, R., Francois, J. & Portes, R. (1997). *The costs and benefits of eastern enlargement: the impact on the EU and central Europe*. Economic Policy, Vol. 24, April 1997, pp. 127-170.

Barrell, R. & Pain N. (1999). *Domestic Institutions, Agglomerations and Foreign Direct Investment in Europe*. European Economic Review, 43, 925-934

Bennett, J. I Estrin, S., & Urga, G. (2007). *Methods of privatization and economic growth in transition economies*. Economics of Transition, Volume 15(4), 2007, pp. 661–683. Ανάκτηση από:

<http://personal.lse.ac.uk/estrin/Publication%20PDF's/Methods%20of%20privatization%20and%20economic%20growth.pdf>

Bitzer, J., Geishecker, I., & Gorg, H. (2008). *Productivity Spillovers through Vertical Linkages - Evidence from 17 OECD Countries*. Economic Letters. Vol.99, Issue 2, May 2008, pp. 328-331. Ανάκτηση από:

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165176507002844>

Borezenstein, E., De Gregorio, J. & Lee, J. (1998). *How does Foreign Investment affect Economic Growth*. Journal of International Economics, Vol. 45, No.1 (April) pp.1-28

Bos, H.C., Sanders, M. & Secchi C. (1974). *Private Foreign Investment in Developing Countries: A Quantitative Study on the Macroeconomic Effects*, Dardrecht: Reidel.

Buckley, P. J. & Casson. M. (1976). *The future of the Multinational Enterprise*. London: MacMillan

Buckley, P & Casson, M. (1985). *The Economic Theory of Multinational Enterprise*, London: Macmillan

Campos N. F. & Coricelli, F. (2002). *Ανάπτυξη σε μετάβαση: Τι ξέρουμε, τι δεν ξέρουμε*, στο Κήπας, Ι.Μ. (επιμ.), *Δομές, Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη*, Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος

Campos, N. F. & Kinoshita, Y. (2002). *Foreign Direct Investment as Technology Transferred: Some panel Evidence from the Transition Economies*. Centre for Economic Policy Research. Discussion Paper No 3417. Ανάκτηση από: www.cepr.org/pubs/dps/DP3417.asp

Carcovic, M. & Levine, R.(2002). *Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?*. Department of Business Finance, University of Minnesota,

Working paper Series. Ανάκτηση από:

www.worldbank.org/research/conferences/financial_globalization/fdi.pdf

Cass, F. (2007). *Attracting FDI to transition countries: the use of incentives and promotion agencies*. UNCTAD: Transnational Corporations, August 2007, Vol. 16, No. 2. Ανάκτηση από: http://unctad.org/en/Docs/iteiit20072a3_en.pdf

Coase, R.H. (1937). *The nature of the firm*. *Economica*, New Series Vol 4, No 16, Nov. 1937, pp. 386-405. Ανάκτηση από:
<http://www.colorado.edu/ibs/es/alston/econ4504/readings/The%20Nature%20of%20the%20Firm%20by%20Coase.pdf>

Czako, E. & Sass, M. (2012). *Outward FDI from Hungary and its policy context, 2012*. Columbia FDI Profiles, August 26, 2012, Vale Columbia Center. Ανάκτηση από:
http://ccsi.columbia.edu/files/2014/03/Profiles-Hungary_OFDI_26_Aug_2012_-_FINAL_0.pdf

Damijan, J. & Majcen, B.(2000). *Transfer of technology through FDI, spillover effects and recovery of Slovenian manufacturing firms*. University of Ljubljana, 2000, mimeo

De Mello, L. Jr. (1997). *Foreign direct investment in developing countries and growth: a selective survey*. *The Journal of Development Studies*, Vol. 34, No. 1, 1997, pp. 1-34

Djankov S. & Hoekman, B. (2000). *Foreign investment and productivity growth in Czech enterprises*. *The World Bank Economic Review*, Vol. 14, No. 1 (Washington, D.C.), 2000, pp. 49-64. Ανάκτηση από:
<http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-2115>

Dunning, J. H. (1980). *Explaining changing patterns of international production: in support of the Eclectic Theory*. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, November 1980, pp.269-295

Dunning, J.H. (1981). *International production and the multinational enterprise*. London: Allen and Unwin

Dunning, J. H. (1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Harlow: Addison-Wesley

Dunning, J. H. (1997). *Trade, location of economic activity and the Multinational Enterprise: a search for an Eclectic Approach*. Στο Ohlin, B. (επιμ.) *The international allocation of economic activity*. London: Macmillan.

Dunning, J. and Lundan, S. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Second Edition, Edward Elgar Publishing

Easterly, W. (1993). *How much do distortions affect growth?*. Journal of Monetary Economics, 32:2, pp. 187-212

Economic Survey of Europe. (2001). *Economic Growth and Foreign Direct Investment in the Transition Economies*. Economic Survey of Europe, 2001, No. 1 , σελ 185-225, UNECE. Ανάκτηση από:
http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ead/pub/011/011_c5.pdf

European Commision. (2009). *Five years of an enlarged EU: Economic achievements and challenges*. European Economy 1/2009. Economic and Financial Affairs, E.C.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14078_en.pdf

European Commision (2014). *Guidelines on regional State aid for 2014-2020*.
Ανάκτηση από: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:209:0001:0045:EN:PDF>

European Commision.(2015). *Country Report Slovenia 2015*. Commision Staff Working Document. Brussels, 18.3.2015 SWD(2015) 43 final/2. Ανάκτηση από:
http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovenia_en.pdf

Fifekova, E., Nemcova, E.(2015). *Impact of FDI on Economic Growth: Evidence from V4 Countries*. Periodica Polytechnica Social and Management Sciences, 23(1), 19-2-2015,pp. 7-14 DOI: 10.3311/PPso.7993 Creative Commons Attribution.
Ανάκτηση από: <http://www.pp.bme.hu/so/article/viewFile/7993/6736>

Galgoczi, B. (2009). *Boom and Bust in Central and Eastern Europe: Lessons on the Sustainability of an Externally Financed Growth Model*. Journal of Contemporary European Research. 5 (4). pp. 614-625.

Geishecker, I, Nielsen, J. & Pawlik, K. (2008). *How Important is Export-Platform FDI? Evidence from Multinational Activities in Poland*. Working Paper 08-28. WP Carey School of Business. Ανάκτηση από: http://www.hha.dk/nat/wper/08-28_jum.pdf

Grossman, G. & Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge, MIT Press, 1991

Gruben, W. & McLeod, D. (1998). *Capital flows, savings, and growth in the 1990s*. The Quarterly Review of Economics and Finance, Vol. 38, No. 3, Fall 1998

Hardy, J., Pollakova, M. & Sass, M. (2011). *Impacts of horizontal and vertical foreign investment in business services: the experience of Hungary, Slovakia and the Czech Republic*. European Urban and Regional Studies. 18 (4), pp 427-443

Hill, C. & Jones, G. (2007). *Cram101 textbook outlines to accompany Strategic management: an integrated approach*”(6th edition). United States: Academic Internet Publishers

Hooley, G., Cox, T., Shipley, D., Fahy, J., Beracs, J. & Kolos, K. (1996). *Foreign Direct Investment in Hungary: Resource Acquisition and Domestic Competitive Advantage*. Journal of International Business Studies, 4, pp.683-709.

Imbriani, C. & Reganati, F. (1997). *International Efficiency Spillovers into the Italian Manufacturing Sector*. Economica Internazionale, Vol.50, pp.583-595

IMF. *Balance of Payments Manual 5th edition*. Ανάκτηση από: <https://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf>

Kalotay, K. (2004). *The European Flying Geese: New FDI patterns for the Old Continent*. Research in International Business and Finance. 18. pp. 27-49. DOI: 10.1016/j.ribaf.2004.02.006

Kawecka-Wyrzykowska, E.(2009). *Evolving pattern of intra-industry trade*

specialization of the new Member States (NMS) of the EU: the case of automotive industry. Economic Papers 364/March 2009. European Commission. Ανάκτηση από: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14289_en.pdf

Kinoshita, Y. (2000). *R&D and Technology Spillovers via FDI: Innovation and Absorptive Capacity*. CERGE Working Paper, No. 163 (Prague), November 2000. Ανάκτηση από: <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/39733/wp349.pdf?sequence=3>.

Konings, J. (1999). *The Effect of Direct Foreign Investment on Domestic Firms: Evidence from Firm Level Panel Data in Emerging Economies*. LICOS Discussion Paper, No. 86 (Leuven), 1999. Ανάκτηση από: http://www.researchgate.net/publication/23724302_The_Effect_of_FDI_on_Domestic_Firms_Evidence_from_Firm_Level_Panel_Data_in_Emerging_Economies.

Kosova, R. (2010). *Do foreign firms crowd out domestic firms? Evidence from the Czech republic*. Review of Economics and Statistics, 92:4, σελ. 861-881

La Follette, C. (1990). *Eastern Europe: No Place for the Politically Naïve*. Mergers and Acquisitions, 25, pp. 24-29

Lee, G. (2006). *The effectiveness of international knowledge spillover channels*. European Economic Review, Vol. 50, pp. 2075-2088

Lejour, A., Rojas-Romagosa H. & Verweij, G. (2008). *Opening services markets within Europe: modelling foreign establishments in a CGE framework*. Economic Modelling, Vol. 25, pp. 1022-1039

Lucas R., Jr. (1988). *On the mechanics of economic development*". Journal of Monetary Economics, Vol. 22, No. 3, 1988, pp. 3-42

Madura J. & Picou, A. (1990). *US and German Market Reactions to Foreign Investment in Eastern Bloc Countries*. Journal of International Securities Markets, pp. 349-357

Mandel, M. & Tomsik, V. (2008). *External Balance in a Transition Economy: The Role of Foreign Direct Investments*. Eastern European Economics, vol. 46, no. 4,

July–August 2008, pp.5–26.

Mišun, J. & Tomšik, V. (2002). *Does foreign direct investment crowd in or crowd out domestic investment?*. Eastern European Economics, 40: 2, pp. 38-56

Moore, K. & Lewis, D. (1999). *Multinational Enterprise in Ancient Phoenicia*. Business History, 42 (2), 17-42.

OECD. (1996). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. Paris: OECD

OECD. (2003). *Checklist for Foreign Direct Investment Incentive Policies*. Ανάκτηση από: <http://www.oecd.org/investment/investment-policy/2506900.pdf>

OECD. (2015). *Economic Surveys : Slovenia*. Paris : OECD Publishig. Ανάκτηση από: http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-svn-2015-en

Porter, M. (1998). *The Competitive Advantage of Nations*, Palgrave Macmillan

Prebisch, R. (1968). *Development Problems of the Peripheral Countries and the Terms of Trade*, in: James D. Theberge, ed. *Economics of Trade and Development*. New York: John Wiley and Sons Inc.

Romer, P. (1986). *Increasing returns and long-run growth*. Journal of Political Economy, Vol. 94, 1986, pp. 1002-1037

Saltz, S. (1992). *The Negative Correlation Between Foreign Direct Investment and Economic Growth in the Third World: Theory and Evidence*. Rivista Internazionale di Scienze Economiche e Commerciali, 39, pp.617-633

Sass, M. & Kalotay, K. (2012). *Inward FDI in Hungary and it's policy context*. Columbia University Academic Commons. Ανάκτηση από: <http://academiccommons.columbia.edu/item/ac:154503>

Sass, M., Elteto, A. & Antaloczy, K. (2014). *Outward FDI from Hungary: the Emergence of Hungarian Multinationals*. Entrepreneurial Business and Economics Review 2014, Vol.2, No.3

Singer, H.W. (1950). *The Distribution of Gains Between Investing and Borrowing Countries*. American Economic Review, 40, pp. 473-485

Smeets, R. (2008). *Collecting the pieces of the FDI knowledge spillovers puzzle*. World Bank Research Observer, Vol. 23, pp. 107-138

Smith, A. (2000). *The Return to Europe The Reintegration of Eastern Europe into the European Economy*. London: Palgrave Macmillan

Solow, R.M. (1956). *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, No. 1. (Feb., 1956), pp. 65-94. Ανάκτηση από: <http://www.econ.nyu.edu/user/debraj/Courses/Readings/Solow.pdf>

Te Velde, D. W. & Xenogiani, T. B. (2007). *Foreign Direct Investment and International Skill Inequality*. Oxford Development Studies, 35, pp.83–104

UNDP. (1996). *Human Development Report 1996*. New York: Oxford University Press. Ανάκτηση από:
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/257/hdr_1996_en_complete_nostats.pdf

UNCTAD.(2000). *Tax Incentives and Foreign Direct Investment: A Global Survey*. New York and Geneva: United Nations

UNCTAD. (2004). *Central and Eastern Europe: Waiting for the FDI boom*. UNCTAD/PRESS/PR/2004/027, 21 September 2004. Ανάκτηση από:
<http://archive.unctad.org/Templates/Webflyer.asp?docID=5440&intItemID=6133&lang=1>

UNCTAD. (2014). *World Investment Report 2014: Investing in the SDC's, an action plan*. Switzerland: United Nations Publication. Ανάκτηση από:
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf

UNCTAD. (2015). *World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance*. Switzerland: United Nations Publication. Ανάκτηση από:
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf

UNECE. (2001). *Economic Growth and Foreign Direct Investment in the Transition Economies*. Economic Survey of Europe, 2001, No. 1 , pp. 185-225, UNECE. Ανάκτηση από: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/ead/pub/011/011_c5.pdf.

Vernon, R. (1966). *International investment and international trade in the product cycle*. Quarterly Journal of Economics 80, pp. 190-207

World Bank Group. (2015). *Doing Business 2015: Going beyond efficiency*. Ανάκτηση από: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>

World Economic Forum. (2015). *The Global Competitiveness Report 2015-2016*. Ανάκτηση από: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>

Zemplinerova, A., & Jarolim, M. (2001). *Modes of FDI entry and firm performance in transition: the Czech Case*. Transnational Corporations, Vol.10, No.3, December 2001, pp. 95-11. Ανάκτηση από: http://www.researchgate.net/publication/237554603_Modes_of_FDI_entry_and_firm_performance_in_transition_the_Czech_case

Zhang, K. (1999). *FDI and economic growth: evidence from 10 east Asian economies*. *Economia Internationale*, November 1999

Zimmy, Z. (2012). *Inward FDI in Poland and its policy context, 2012*. Columbia FDI Profiles, Columbia University Academic Commons, April 24, 2012. Ανάκτηση από: <http://academiccommons.columbia.edu/catalog/ac%3A148493>

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Κήπας, Ι. Μ. (2014). *Δομές, Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη*. Αθήνα, Εκδόσεις Ηρόδοτος

Κυρκιλής, Δ. (2010). *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Παπαδάκης Μ.Β. (2007). *Στρατηγική των Επιχειρήσεων: ελληνική και διεθνής εμπειρία*. Α' τόμος, Ε' έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ε. Μπένου

Παπαδημητρίου, Π. και Παπασυριόπουλος, Ν. (2012). *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Οικονομική Ανάπτυξη*. Στο *Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Θεωρία, δομές και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Παπάζογλου, Χ. (2010). *Εισαγωγή στη Διεθνή Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Συμεών

Ρουμελιώτης, Π. (2009). *Προς ένα πολυπολικό κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

Σαλαβόπουλος, Γ. (2006). *Οι ξένες άμεσες επενδύσεις ως μοχλός ανάπτυξης της σύγχρονης οικονομίας*. Χρήμα Μηνιαίο Οικονομικό & Επενδυτικό Περιοδικό, Απρίλιος 2006, τεύχος 320

Χατζηδημητρίου Γ. (1997). *Λόγοι και στρατηγικές Διεθνοποίησης και οι Ελληνικές Επιχειρήσεις*. Αγορά χωρίς σύνορα. Σεπ-Οκτ-Νοε, τόμος 3, τεύχος 2

Ιστότοποι (Διαδικτυακοί Τόποι):

- Διεθνείς Οργανισμοί:

CIA: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

EUROSTAT: <http://ec.europa.eu/eurostat>

OECD: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/>

UNCTAD: <http://unctadstat.unctad.org/>

UNDP: <http://hdr.undp.org/>

WTO : <https://www.wto.org/>

- Εθνικές Τράπεζες:

MNB (National Bank of Hungary) : <https://www.mnb.hu/en>

NBP (National Bank of Poland)
<http://www.nbp.pl/homen.aspx?f=/en/publikacje/ziben/ziben.html>

NBS (National Bank of Slovakia): <http://www.nbs.sk/en/home>

BSI (Bank of Slovenia): <http://www.bsi.si/en/>

CNB (Czech National Bank) <https://www.cnb.cz/en/>

- IPA's :

Czechinvest : <http://www.czechinvest.org>

Hipa: <http://hipa.hu/en/>

Invest Slovenia: <http://www.investslovenia.org/>

Sario: <http://sario.sk/en>

Paiz: <http://www.paiz.gov.pl/>

- Οίκοι Αξιολόγησης

www.moody.com

www.standardandpoors.com

www.fitchratings.com